Arbeid, pensjon og inntekt i den eldre befolkningen

Rapport fra Pensjonspolitisk arbeidsgruppe 9. juni 2021

INNLEDNING OG SAMMENDRAG 3

1 ALDERSPENSJON FRA FOLKETRYGDEN 7

1.1 Mottakere av alderspensjon 7

1.2 Utgifter til alderspensjon og gjennomsnittlig alderspensjon 13

1.3 Minsteytelser fra folketrygden 17

2 HELSERELATERTE YTELSER OG DAGPENGER OVER 62 ÅR 22

2.1 Uføretrygd 22

2.2 Arbeidsavklaringspenger 23

2.3 Sykepenger 24

2.4 Dagpenger 25

2.5 Samlet mottak av helserelaterte ytelser og dagpenger 26

3 PENSJONSORDNINGER I PRIVAT SEKTOR 29

3.1 Tjenestepensjon i privat sektor 29

3.2 AFP i privat sektor 42

4 PENSJONSORDNINGER I OFFENTLIG SEKTOR 48

4.1 Utforming av pensjonsordningene i offentlig sektor 48

4.2 Antall mottakere av pensjon 49

4.3 Utbetalinger 50

4.4 Avgangsmønster 52

4.5 Særaldersgrenser i offentlig sektor 59

5 YRKESAKTIVITET BLANT ELDRE 64

5.1 Utvikling i yrkesaktivitet 65

5.2 Antall som kombinerer arbeid og pensjon 68

5.3 Arbeidstid per uke 70

5.4 Forventet yrkesaktivitet 73

5.5 Median avgangsalder 75

5.6 Tilbud og etterspørsel etter eldre i arbeidslivet 76

6 INNTEKT BLANT DEN ELDRE BEFOLKNINGEN 83

6.1 Samlet inntekt og endringer i samlet inntekt 83

6.2 Inntekt etter husholdningstype 86

6.3 Inntektsfordeling og lavinntekt 88

6.4 Sammensetningen av inntekt 90

6.5 Formue og gjeld 98

KILDER 100

VEDLEGG 101

Vedlegg 1 Arbeidsgruppens sammensetning og arbeid i 2020 101

Vedlegg 2 Pensjonspolitisk arbeidsgruppe – bakgrunn og mandat 102

Vedlegg 3 Statistikk 104

Vedlegg 4 Oversikt over regelendringer i folketrygden knyttet til koronapandemien 115

Innledning og sammendrag

Årets rapport fra Pensjonspolitisk arbeidsgruppe beskriver hovedtrekk ved utviklingen i yrkesaktivitet, uttak av pensjon og inntekt for den eldre befolkningen fram til og med 2020.[1]

Koronapandemien og de omfattende tiltakene for å begrense virusutbruddet har hatt kraftige effekter på norsk økonomi og medført en kraftig vekst i arbeidsledigheten. Virusutbruddet og tiltakene var ventet å påvirke antall mottakere av alderspensjon, årlig vekst i alderspensjonen og dermed også utgiftene til alderspensjon, antall mottakere av ytelser fra andre inntekts-sikringsordninger, samt avgangen fra arbeidsmarkedet og pensjonistenes inntektsutvikling. Slike effekter er det få av i årets rapport, hvilket antyder at den eldre befolkningen i liten grad har blitt påvirket av koronapandemien. Årets rapport bekrefter i all hovedsak at de trendene vi har sett over flere år[2], fortsetter:

- Andelen av befolkningen som tar ut alderspensjon tidlig fortsetter å falle. I 2020 var det en reduksjon i antall alderspensjonister under 67 år, og andelen som tar ut alderspensjon ved hver alder fra 62 til 68 år synker stadig. Det var likevel en økning i antallet alderspensjonister samlet sett, som tilsier at flere tar ut alderspensjon etter fylte 67 år.
- I 2020 var utgiftsvirkningen av pensjonsreformen på 3,9 mrd. kroner. Siden pensjonsreformen har kostnadene økt som følge av at flere har tatt ut pensjon tidlig, mens endret indeksering og levealdersjustering av pensjonene har trukket i retning av lavere utgifter. I 2020 domineres effekten fortsatt av økte kostnader, men dette er ventet å endres innen få år, når effektene av endret indeksering og levealdersjusteringen vil gi innsparinger, sammenlignet med om pensjonsreformen ikke ble innført.
- Andelen arbeidstakere i privat sektor som omfattes av innskuddsordninger stiger jevnt og er nå på 93,5 prosent. 36 prosent er tilknyttet en ordning som tilsvarer minstekravet i Lov om obligatorisk tjenestepensjon der årlig innskudd minst skal utgjøre 2 prosent av lønn mellom 1 og 12 G.
- Omfanget av uføretrygd og uførepensjon fra offentlig tjenestepensjonsordning i aldersgruppen over 62 år har blitt redusert de siste årene. Utviklingen varierer imidlertid mellom ulike grupper.
- Det har også vært en nedgang i mottak av offentlig AFP før 64 år.
- Det er en nedgang i andelen av befolkningen i alderen 62–66 år som mottar uføretrygd, mens andelen som mottak dagpenger har økt kraftig.
- Pensjonsreformen har gitt økt yrkesaktivitet, særlig i den delen av privat sektor som omfattes av AFP. Veksten i yrkesaktivitet var særlig sterk for 1949-kullet, som var de første som fullt ut ble omfattet av ny AFP. Fra 2019 til 2020 har veksten i yrkesaktivitet fortsatt på de fleste alderstrinnene over 60 år.

---

[1] Pensjonspolitisk arbeidsgruppe, underlagt Arbeidslivs- og pensjonspolitisk råd, ble opprettet i forbindelse med tariffoppgjøret i 2008. Se vedlegg 1 for sammensetning og virksomhet i 2019 og vedlegg 2 om bakgrunn og mandat.

[2] Flere av figurene og tabellene har lengre tidsserier bakover i tidligere utgaver av rapporten.

- Realverdien av alderspensjon fra folketrygden har de senere år hatt svak utvikling, som følge av lav gjennomsnittlig reallønnsvekst for arbeidstakere. Minstepensjonen har hatt en bedre utvikling, bl.a. som følge av særskilte tillegg i minstepensjonen til enslige.
- Realinntekten til personer over 62 år har økt kraftig de siste ti årene, særlig som følge av muligheten til å kombinere full jobb og full pensjon. Realveksten var avtagende i perioden 2013–2016, og den var negativ i 2016. Realveksten var positiv for aldersgrupper over 60 år fra 2016 til 2017, for å så synke igjen fra 2017 til 2018. Fra 2018–2019 var realveksten igjen positiv for alle aldersgruppene.

Kapittel 1 omhandler alderspensjon fra folketrygden. Ved utgangen av 2020 mottok 981 400 personer alderspensjon. Det har vært sterk vekst i antall mottakere av alderspensjon fra 2015 til 2020, men den årlige veksten har avtatt over tid. Det er i underkant av 90 000 flere alderspensjonister i 2020 enn det var i 2016.

Mange benyttet seg av muligheten til å ta ut alderspensjon før 67 år fra 2011. I de første årene etter 2011 økte antall mottakere mest i aldersgruppen 62 til 66 år, mens økningen i antall mottakere fra 2013 og framover har vært størst for aldersgruppen 67 år og eldre. Andelen av personer i alderen 62–66 år med mulighet for å ta ut alderspensjon tidlig øker, og er i 2020 om lag 61 prosent. Det er en overvekt av menn som tar ut alderspensjon tidlig. Nær 4 prosent utsetter uttaket av alderspensjon til etter 67 år.

Om lag 45 prosent av alle nye alderspensjonister ved 67 år mottok uføretrygd eller AFP i offentlig sektor før uttak av alderspensjon. Av de som tok ut alderspensjon tidlig eller etter fylte 67 år, var det et klart flertall som var arbeidstakere før de startet uttaket.

Pensjonsreformen har så langt medført høyere utgifter til alderspensjon enn de ville vært uten reformen fordi mange har tatt ut alderspensjon før 67 år. Tidlig uttak gir lavere årlig pensjon, slik at dette på lang sikt vil trekke i retning av lavere pensjonsutgifter. Innsparinger som følge av pensjonsreformen er de første årene særlig knyttet til ny regulering av pensjon under utbetaling. I 2020 er de innsparende elementene omtrent like store som de økte kostnadene som følge av tidliguttak, og dermed er utsiktene fremover at pensjonsreformen vil føre til reduserte utgifter sammenlignet med en situasjon uten reformen.

Kapittel 2 ser på inntektssikringsordninger i folketrygden og ser på omfanget av slike ytelser blant personer over 62 år. Det er et jevnt fallende omfang av personer som mottar uføretrygd og et stabilt omfang av mottak av sykepenger etter 62 år (for sykepenger er siste oppdaterte tall 2019). Antall mottakere av dagpenger har økt kraftig i 2020 også for den eldre befolkningen.

Kapittel 3 omhandler pensjonsordninger i privat sektor. 93,5 prosent av alle ansatte i privat sektor i 2020 tjente opp pensjonsrettigheter i en innskuddsordning. Tilsvarende andeler med opptjening i ytelsesordninger og i såkalte hybridordninger er henholdsvis 3,6 og 2,9 prosent.

Blant arbeidstakere med innskuddspensjon er 36 prosent tilknyttet en ordning med en innskuddssats på 2 prosent, mens 41 prosent er tilknyttet ordninger med innskuddssats på 5 prosent eller mer. En tredel er tilknyttet ordninger med innskudd fra første krone. 62 prosent av arbeidstakerne er tilknyttet en ordning som gir ekstra tilskudd for lønn mellom 7,1 G og 12 G. 25 prosent er tilknyttet en ordning med sparesatser tilsvarende det lovfestede minimumskravet, dvs. sparesats på 2 prosent for lønn mellom 1 og 12 G og uten tilleggsinnskudd for lønn mellom 7,1 og 12 G.

Til tross for at innskuddsordningene nå har klart flest aktive medlemmer, domineres både forsikringsforpliktelsene og utbetalingene fortsatt av ytelsesordningene og særlig fripolisene. 78 prosent av mottakerne av privat kollektiv tjenestepensjon mottar pensjon fra fripolisene og 75 prosent av samlede utbetalingene fra private tjenestepensjonsordninger er fra fripoliser.

I privat sektor er noe over halvparten av alle arbeidstakere ved 61 år tilknyttet en AFP-bedrift. Ved utgangen av 2020 mottok 95 000 personer AFP i privat sektor, og antall mottakere øker med om lag 10 000 i året. Den livsvarige delen av AFP inngår i vilkåret for uttak av alderspensjon fra folketrygden før 67 år og dette bidrar i stor grad til at mange har mulighet til å ta ut alderspensjon fra 62 år.

Kapittel 4 omhandler pensjonsordninger i offentlig sektor. Antallet mottakere av pensjon fra SPK og KLP har økt i perioden 2016–2020, særlig antallet mottakere av alderspensjon. Antall mottakere av uførepensjon over 62 år har imidlertid gått ned.

Avgangsmønstret har gått i retning av mindre tidligpensjonering – både i staten og i kommunene og både for kvinner og menn. Det er særlig avgang med AFP før 63 år og ved 66 år, som har falt i perioden og mer for menn enn for kvinner. Uføreandelene blant den eldre befolkningen med offentlig tjenestepensjon har også gått klart ned i perioden både for kvinner og menn.

Vel 16 400 personer mottar særalderspensjon fra SPK eller KLP. I SPK har et klart flertall av disse en aldersgrense på 60 år, mens et klart flertall i KLP har aldersgrense 65 år. Blant dem med 60 års aldersgrense tar en god del ut pensjon tre år før aldersgrensen etter 85-årsregelen, men flest tar ut pensjon ved aldersgrensen. Blant de med aldersgrense 65 år tar et klart flertall ut pensjon ved aldersgrensen. Unntaket er sykepleiere, der flest tar ut pensjon ved 62 år.

Kapittel 5 omhandler yrkesaktivitet i den eldre delen av befolkningen. Ett av hovedmålene med pensjonsreformen er å få flere til å stå lenger i arbeid. Yrkesaktiviteten blant eldre har steget jevnt de siste årene, også før pensjonsreformen. Fra 2010 har økningen vært spesielt stor for aldersgruppen 62–65 år, noe som kan indikere at pensjonsreformen har hatt betydning for utviklingen i yrkesaktiviteten for denne aldersgruppen.

Andelen lønnstakere er høyere i aldersgruppen 60–69 år i 2020 enn for fem år siden, mens det har vært en liten nedgang i aldersgruppen 70 år og eldre, med unntak av de ved alder 71 år. Reduksjonen må ses i sammenheng med det relativt store fallet i sysselsettingen fra 2019 til 2020 som følge av tiltakene for å begrense spredningen av koronaviruset. Økningen i andelen lønnstakere fra 2010 har vært spesielt stor for aldersgruppen 62–65 år, noe som kan indikere at pensjonsreformen har hatt særlig betydning for utviklingen i yrkesaktiviteten for denne aldersgruppen. Den største økningen siden 2016 har vært for aldersgruppen 61–63 år.

Gjennomsnittlig avtalt arbeidstid har økt for aldersgruppene 67–69 år og 70–74 år i perioden 2016 til 2020, mens det har vært en liten reduksjon på ett prosentpoeng i avtalt arbeidstid for arbeidstakere i alderen 62 –66 år. Økningen har vært sterkest for aldersgruppen 67–69 år, der gjennomsnittlig avtalt arbeidstid er mer enn 1 time høyere i 2020 enn i 2016.

Kapittel 6 omhandler inntektsutviklingen for den eldre befolkningen. For personer over 62 år har realveksten etter skatt vært over 14 prosent de siste ti årene, og veksten har vært klart sterkere blant de eldre enn i den yngre delen av befolkningen. Økningen i kjøpekraft har vært sterk både blant de med høy og lav inntekt, og særlig for de som kombinerer full jobb og full pensjon, noe som ikke var mulig for ti år siden. God vekst for de med lav inntekt reflekterer trolig økningen i minstepensjonen i perioden.

Selv om realveksten i inntekt i perioden 2009–2019 samlet sett har vært høy, har den årlige veksten vært avtagende siden 2010 og den årlige realveksten var negativ i 2016. Realveksten var imidlertid positiv igjen i 2019.

Både nivået på og sammensetningen av inntekten endrer seg med økende alder etter 62 år. Samlet inntekt går klart ned med alder og mye av nedgangen skyldes at yrkesinntekten faller med alder. For personer under 67 år er yrkesinntekt den viktigste inntektskomponenten. For 67-åringene utgjør yrkesinntekt om lag en like stor andel av samlet inntekt som alderspensjon.

Inntektssammensetningen varierer også med inntekt etter skatt. For aldersgruppen 62–67 år utgjør uføretrygd en vesentlig del av samlet inntekt for de laveste desilene, mens yrkesinntekt utgjør en klart større andel for de høyeste desilene. For aldersgruppene over 67 år er alderspensjon den klart viktigste inntektskomponenten for alle inntektsgrupper, bortsett fra den rikeste desilen hvor kapitalinntekter utgjør om lag en like stor andel av samlet inntekt som alderspensjon.

Aldersgruppen over 75 år har høyest andel med lavinntekt, men andelen har falt mye de siste ti årene. Andelen med lavinntekt i aldersgruppen 62–74 år har også gått ned, men har økt for aldersgruppen under 61 år.

1 Alderspensjon fra folketrygden

I dette kapittelet presenteres trekk ved utviklingen i alderspensjon fra folketrygden. Utviklingen i antall mottakere av alderspensjon over og under 67 år og gjennomsnittlige ytelser omtales. Videre beskrives utgifter til alderspensjon fra folketrygden og utgiftsvirkninger av pensjonsreformen.

1.1 Mottakere av alderspensjon

Ved utgangen av 2020 var det om lag 981 400 personer som mottok alderspensjon fra folketrygden. Det tilsvarer en økning på 87 300, eller om lag 10 prosent, fra utgangen av 2016, se tabell 1.1. Det har vært en sterk vekst i antall mottakere av alderspensjon siden pensjonsreformen trådte i kraft i 2011, men den årlige veksten har avtatt over tid. Fra 2016 til 2020 har den årlige veksten sunket fra 3,0 prosent til 2,4 prosent. Årlig tilsvarer dette om lag 22 000 nye mottakere. Økningen i antall nye alderspensjonister i 2020 kan forklares ut fra befolkningsvekst fra 2019 til 2020 for de alderstrinnene der særlig mange tar ut alderspensjon.

Mange benyttet seg av muligheten til å ta ut alderspensjon før 67 år de første årene etter pensjonsreformen. I 2016 var veksten i antall mottakere i aldersgruppen 62–66 år på 2,7 prosent. Veksten har siden avtatt og 2019 var første året det var en nedgang i antall mottakere av alderspensjon for de under 67 år siden pensjonsreformen. Det er færre mottakere av alderspensjon i aldersgruppen 62–66 år i 2020 enn det var i 2016.

Gjennomsnittlig alder ved første uttak av alderspensjon var 65,5 år i 2020. For menn var gjennomsnittlig alder 64,9 år og for kvinner 66,1 år.

Tabell 1.1 Antall mottakere av alderspensjon ved utgangen av året

År	Antall mottakere av alders-pensjon	Vekst i antall	Vekst i prosent	Antall mottakere under 67 år	Vekst i antall	Vekst i prosent
2016	894 185	25 678	3,0	91 176	2 384	2,7
2017	916 672	22 487	2,5	91 996	820	0,9
2018	937 447	20 775	2,3	92 290	294	0,3
2019	958 822	21 375	2,3	91 304	-986	-1,1
2020	981 448	22 626	2,4	90 031	-1 273	-1,4

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet

1.1.2 Om mottakere av alderspensjon 62–66 år

Med innføringen av fleksibel alderspensjon fra 62 år økte antall mottakere av alderspensjon i alderen 62–66 år som andel av befolkningen i de første årene etter 2011. I de senere årene har andelene vært mer stabile, se figur 1.1. En utvikling de siste årene er at en lavere andel tar ut alderspensjon ved første mulighet og denne utviklingen har fortsatt gjennom 2020. 26,1 prosent tok ut alderspensjon ved 62 år i 2016, mens det var 22,3 prosent i 2020. Andelen falt med 1 prosentpoeng fra 2019 til 2020 både for uttak ved 62, 63 og 64 år.

Pensjonsreformen har også gitt anledning til å øke den årlige pensjonen ved å ta ut alders-pensjon etter 67 år. Uttak av alderspensjon i folketrygden kan ikke kombineres med offentlig

AFP, pensjon til gjenlevende ektefelle fra folketrygden eller 100 prosent uføretrygd. Personer som mottar disse ytelsene, går over på alderspensjon ved 67 år og 1 måned. I figur 1.1 er det derfor skilt mellom andelen som mottar alderspensjon ved 67 år og 0 måneder og andelen som mottar alderspensjon ved 67 år og 1–11 måneder.

Ved utgangen av 2020 var det 4,4 prosent i alderen 67 år og 1–11 måneder som ikke mottok alderspensjon. Om lag 4 prosent av befolkningen over 67 år i Norge anslås å ikke ha rett til alderspensjon. Dette gjelder blant annet personer som har innvandret til Norge etter 67 år. Det er dermed om lag 4 prosent som utsetter uttaket til etter fylte 67 år. Selv om få utsetter uttaket til etter 67 år har andelen økt noe over tid. Andelen 68-åringer som ikke har tatt ut alderspensjon har økt jevnt over hele perioden, og økte fra 1,7 prosent i 2016 til 2,2 prosent i 2020.

Figur 1.1 Mottakere av alderspensjon 62–68 år ved utgangen av året som andel av befolkningen. Prosent

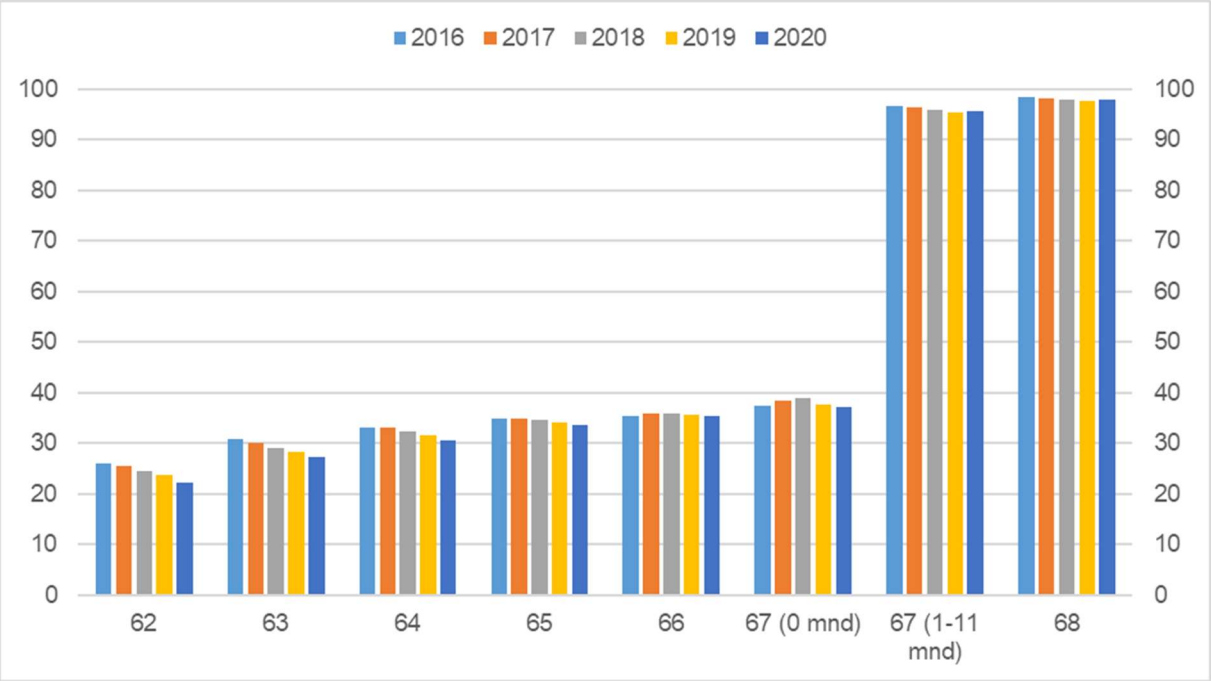

For 62-åringer regnes 11/12 med i nevneren, da man først kan ta ut pensjon måneden etter man fyller 62 år.

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet

Selv om alderspensjon kan tas ut gradert, velger de fleste å ta ut 100 pst. alderspensjon, se tabell 1.2. Gjennomsnittlig uttaksgrad blant de som tok ut alderspensjon før 67 år i 2020 var 87,4 prosent, og uttaksgraden var litt høyere blant menn enn blant kvinner. Gjennomsnittlig utbetalt alderspensjon er om lag 12 prosent høyere for menn enn for kvinner når det korrigeres for uttaksgrad.

Tabell 1.2 Nye mottakere av alderspensjon 62–66 år i 2020. Gjennomsnittlig uttaksgrad, gjennomsnittlig utbetalt alderspensjon og gjennomsnittlig utbetalt alderspensjon korrigert for uttaksgrad

	Antall	Gjennomsnittlig uttaksgrad. Pst.	Gjennomsnittlig utbetalt pensjon i kroner	Gjennomsnittlig utbetalt pensjon i kroner korrigert for uttaksgrad
Kvinner	8 458	82,5	176 034	210 524
Menn	16 441	89,8	213 190	236 408
Totalt	**24 669**	**87,4**	**200 840**	**227 804**

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet

Figur 1.2 viser hvor stor andel av befolkningen som oppfylte vilkåret for å ta ut minst 20 prosent alderspensjon ved utgangen av året. Av befolkningen i alderen 62–66 år kunne 61 prosent ta ut minst 20 prosent alderspensjon ved utgangen av 2020. Dette er en økning på 3 prosentpoeng fra 2019. For de som ikke kan ta ut alderspensjon er den viktigste årsaken at de allerede mottar ytelser fra andre ordninger, særlig uføretrygd. I tillegg er det en del som har for lav opptjening til å kunne ta ut alderspensjon før 67 år.

Figur 1.2 Andel av befolkningen 62–66 år som hadde muligheten til uttak av fleksibel alderspensjon. Prosent. Tall ved utgangen av året.

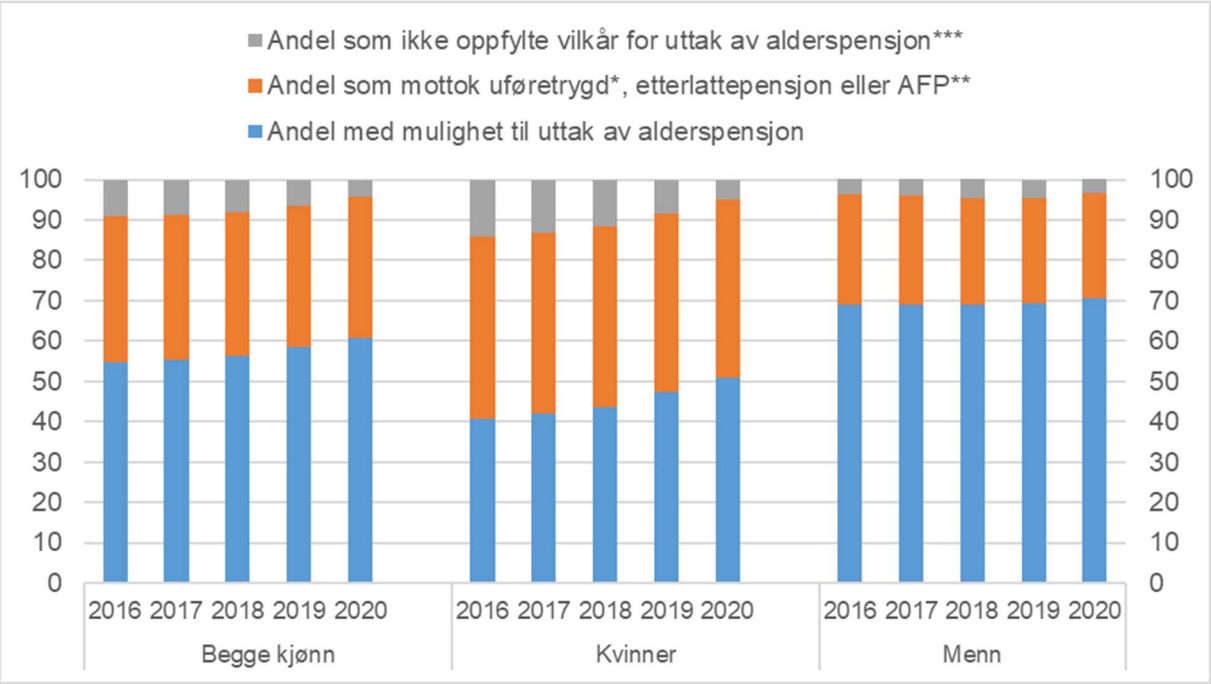

* Inkluderer bare personer som mottok over 80 prosent uføretrygd, siden uføretrygd med lavere grad kan kombineres med uttak av alderspensjon

** Offentlig AFP eller gammel AFP

*** Personer som ikke hadde tilstrekkelig høy pensjonsopptjening til uttak av 20 prosent alderspensjon

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet

Reduksjonen i andelen som mottar uføretrygd og gammel AFP i privat sektor har bidratt til at

flere kan ta ut fleksibel alderspensjon. De særskilte økningene for enslige og grunnpensjon for gifte og samboende i 2016, 2017 og 2019, har isolert sett bidratt til at noen færre har tilstrekkelig opptjening til å kunne ta ut fleksibel alderspensjon.

En del av de som ikke oppfyller vilkårene for tidliguttak av alderspensjon fra folketrygden arbeider i offentlig sektor og har dermed mulighet til å ta ut offentlig AFP. I aldersgruppen 62–66 år er 71 prosent av mennene anslått å ha mulighet til å ta ut tidlig alderspensjon i desember 2020. Andelen har holdt seg stabil på 69 prosent siden 2016, men økte med 2 prosentpoeng i 2020. 51 prosent av kvinnene i alderen 62–66 år hadde mulighet for uttak i desember 2020, en økning på 10 prosentpoeng fra 2016. Forskjellen mellom kjønnene har sammenheng med at flere kvinner enn menn mottar ytelser fra andre ordninger som uføretrygd og pensjon til gjenlevende ektefelle, samt at flere kvinner har for lav opptjening til å kunne ta ut alderspensjon tidlig. Økningen i andelen kvinner som oppfyller vilkårene har trolig sammenheng med innfasingen av nye opptjeningsregler, der garantipensjonen kun avkortes mot 80 prosent av inntektspensjonen, i motsetning til full avkorting av særtillegg/pensjonstillegg mot tilleggspensjon i gamle opptjeningsregler. I tillegg har kvinner i yngre årskull en høyere egenopptjent pensjon sammenlignet med eldre årskull.

I 2020 hadde 30 prosent av befolkningen i alderen 62–66 år tatt ut alderspensjon. Av dem som hadde mulighet til å ta ut alderspensjon før 67 år hadde 49 prosent gjort det, se figur 1.3. Det er en nedgang på 3 prosentpoeng fra 2019.

Figur 1.3 Mottakere av alderspensjon 62–66 år som andel av befolkningen 62–66 år* og som andel av de som har mulighet til å ta ut alderspensjon**, etter kjønn. Prosent

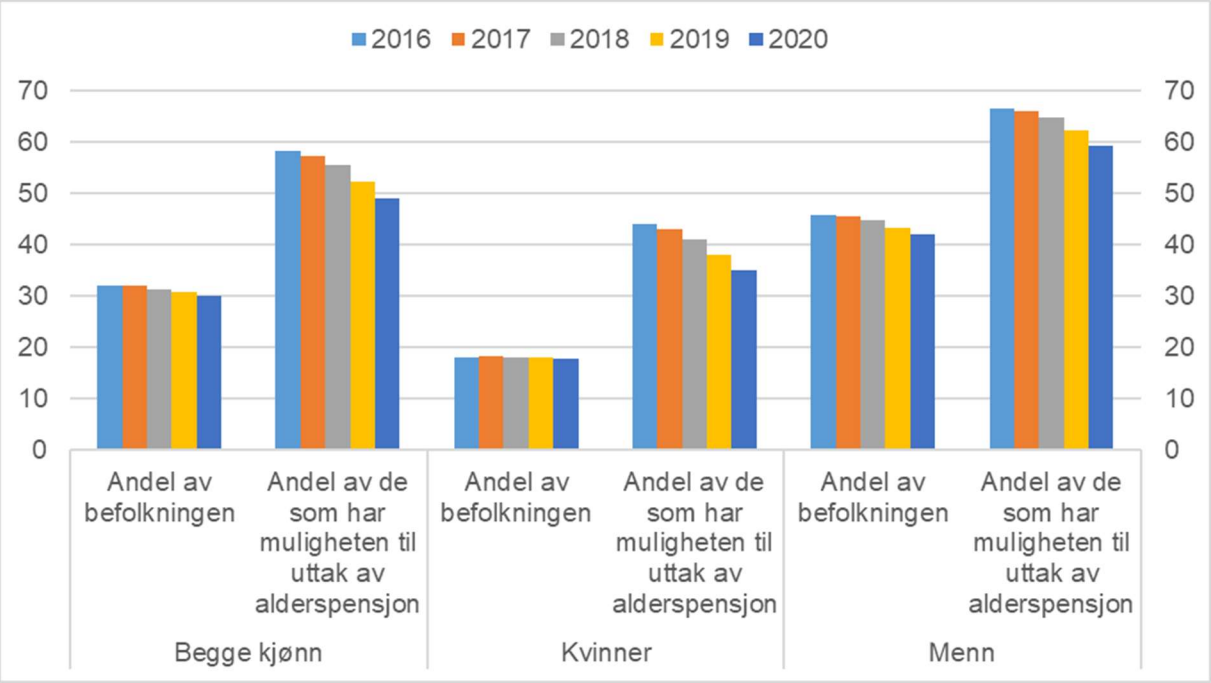

* 62-åringer er kun medregnet fra måneden etter fylte 62 år.
** Oppfyller vilkårene for uttak av minst 20 prosent alderspensjon.

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet

Det er store kjønnsforskjeller i uttaksmønsteret; en større andel menn enn kvinner tar ut tidligpensjon. I 2020 hadde 18 prosent av kvinner i alderen 62–66 år tatt ut alderspensjon, og blant de med mulighet for tidlig uttak var det 35 prosent som gjorde det. Blant menn var det 42 prosent av de mellom 62–66 år som hadde tatt ut alderspensjon, og blant dem med mulighet for uttak var det 59 prosent som gjorde det.[3]

For å undersøke nærmere om det kan være noen effekt av koronapandemien på uttak av alderspensjon fra folketrygden, viser figur 1.4 månedlige antall som tok ut alderspensjon i alderen 62–66 og 67 år og eldre sammenlignet med samme måned i 2019. Tallene er justert for befolkningsendringer mellom 2019 og 2020.

[3] Se tabell A.2–A.4 i vedlegg 3 for en oversikt over hvor mange som har tatt ut alderspensjon på ulike alderstrinn under 67 år som andel av hvor mange som er anslått å kunne ta ut alderspensjon, totalt og fordelt på kvinner og menn. I tabell A.5–A.7 er det gitt en nærmere oversikt over hvem som ikke oppfyller vilkårene fordelt på sektor, næring og yrke.

Figur 1.4 Antall som tok ut alderspensjon i januar–desember 2020, endring fra samme måned året før justert for vektede befolkningsendringer[4]

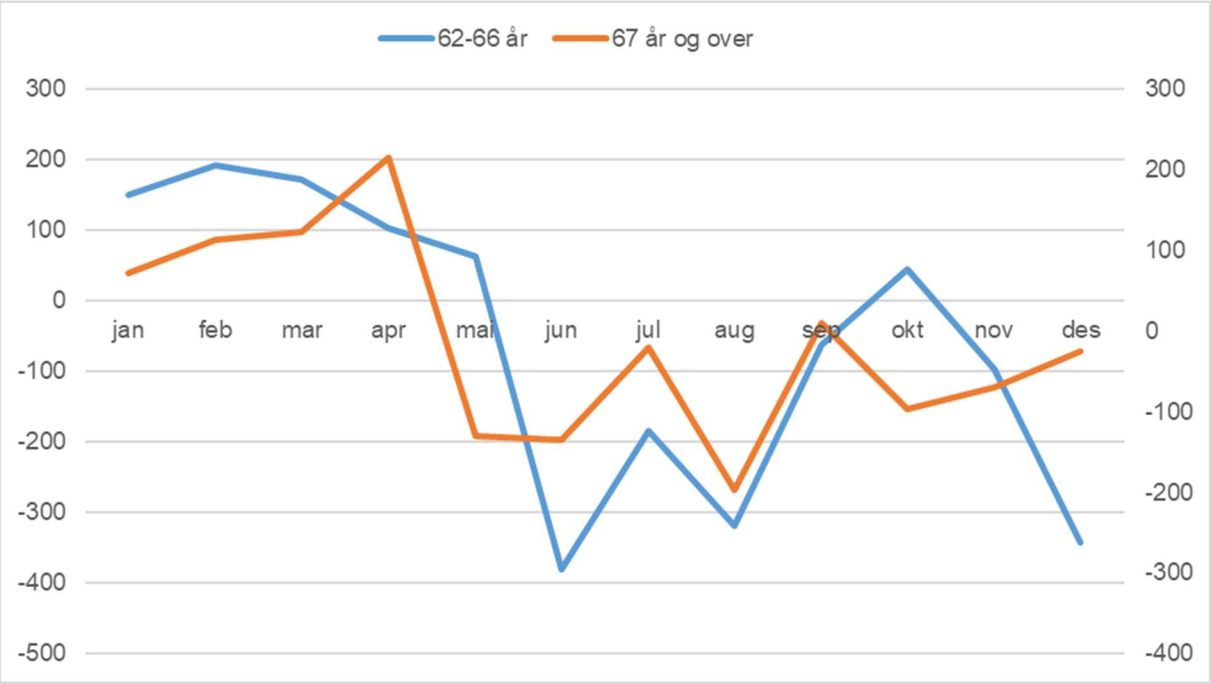

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet

Alderspensjon kan tidligst innvilges fra måned etter man søker. Derfor kan uttakseffekter tidligst spores måneden etter.

Tidlig på året var det flere enn året før som tok ut alderspensjon i begge aldersgruppene. Senere har dette blitt en nedgang. Nedgangen kom fra mai for aldersgruppen 67 og over, og fra juni for aldersgruppen 62–66 år. Det er en del svingninger fra måned til måned og hvis dette er en koronaeffekt så kan hypotesen være at det tok noe tid før folk endret adferd.

Det er for tidlig å konkludere med at det har vært en negativ koronaeffekt. Nedgangen kan forklares av eksisterende trend med synkende uttakssatser for alderpensjon over flere år. I tillegg var det observert noen økning i begynnelsen av året 2020. Så langt ser det altså ikke ut til at pandemien har gitt økt uttak av alderspensjon, men en langvarig nedgangskonjunktur kan på sikt gi økt uttak av alderspensjon.

Tabell 1.3 viser status to måneder før overgang til alderspensjon for nye alderspensjonister som tok ut alderspensjon ved henholdsvis 62–66 år, 67 år, over 67 år og samlet i 2020. Statistikken gjelder alderspensjonister bosatt i Norge. Tabellen viser at for aldersgruppen 62–66 år er de fleste arbeidstakere som ikke mottar noen ytelse. For nye alderspensjonister ved 67 år kommer den største gruppen fra uføretrygd som overføres til alderspensjon ved 67 år. De som starter uttak etter 67 år, er i hovedsak arbeidstakere.

Av de i underkant av 60 000 personene som startet uttak av alderspensjon i 2020, var om lag 40 prosent i alderen 62–66 år, 57,1 prosent 67 år og 2,9 prosent over 67 år.

[4] Vektet med relativ hyppighet for hver uttaksalder i perioden 2018–2020

Tabell 1.3 Nye mottakere av alderspensjon fordelt på status to måneder før de tok ut alderspensjon for aldersgruppen 62–66 år, ved 67 år, over 67 år og samlet, 2020. Andel i prosent

	62–66 år	67 år	Over 67 år	Samlet
Arbeidstakere uten ytelse	76,7	13,9	69,6	40,6
Arbeidstakere med ytelse*	8,6	7,9	1,3	8,0
Uføretrygd	0,6	44,9	0,0	25,9
AFP fra offentlig sektor	0,0	17,7	0,0	10,1
Andre ytelser**	2,0	2,0	0,0	2,0
Annet***	12,0	13,6	29,1	13,4
Antall	**23 945**	**34 304**	**1 740**	**59 989**

* Ytelser kan omfatte både uføretrygd og AFP i offentlig sektor.
** Andre ytelser omfatter bl.a. dagpenger, arbeidsavklaringspenger og pensjon til etterlatte.
*** Annet omfatter bl.a. mottakere av tjenestepensjon som ikke er i arbeid, selvstendig næringsdrivende, mottakere av sosialhjelp samt hjemmeværende som blir forsørget av ektefelle/partner.

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet

1.2 Utgifter til alderspensjon og gjennomsnittlig alderspensjon

Folketrygdens utgifter til alderspensjon utgjorde om lag 241 mrd. kroner i 2020. Utgiftene har økt betydelig i de senere årene, men veksten i utgiftene har avtatt, se figur 1.5.

Figur 1.5 Prosentvis vekst i utgifter til alderspensjon, gjennomsnittlig antall mottakere og gjennomsnittlig alderspensjon. Utgifter og gjennomsnittlig pensjon målt i fast G.

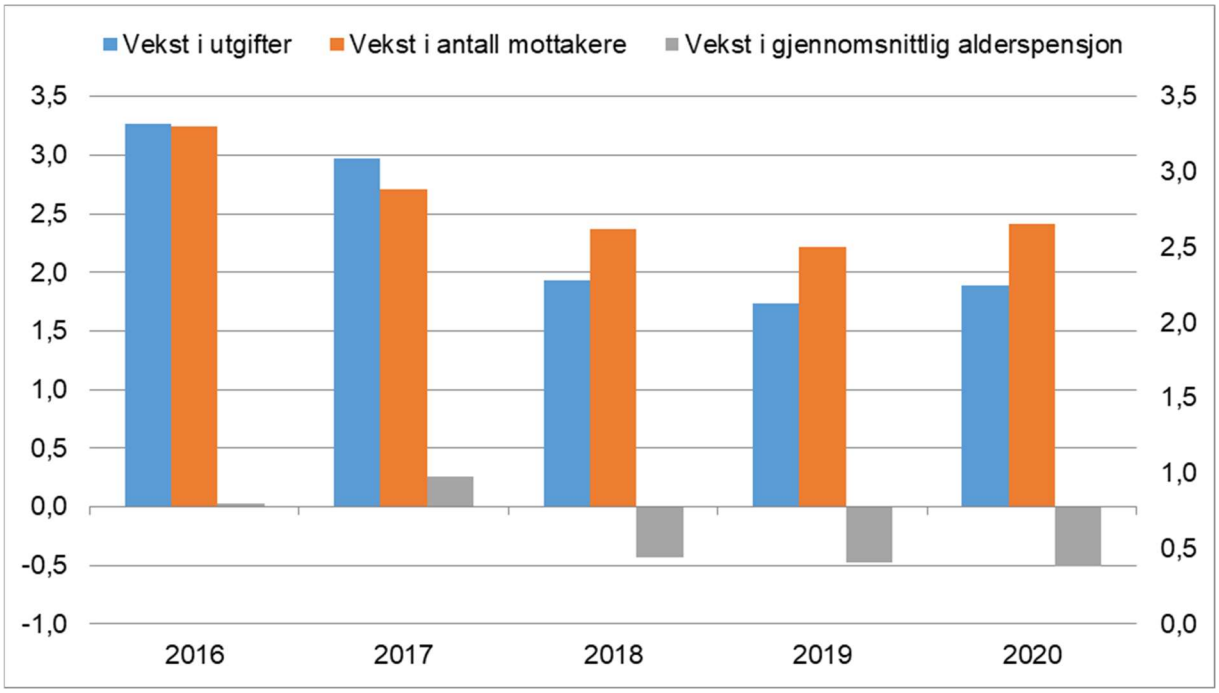

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet

Veksten i utgiftene målt i fast G skyldes i hovedsak at det har blitt flere mottakere av alderspensjon, selv om veksten i antall mottakere har blitt noe redusert over tid. Gjennomsnittlig alderspensjon målt i fast G har de siste årene har hatt en svak nedgang[5].

Arbeids- og velferdsdirektoratet har anslått virkninger av pensjonsreformen på folketrygdens utgifter til alderspensjon samlet og fordelt på ulike komponenter[6], se figur 1.6. I figuren er de ulike komponentene definert som følger:

- Fleksibel alderspensjon er endringer i årlige utgifter som følge av at alderspensjon, kan tas ut fleksibelt fra 62 år og at årlig pensjon blir lavere jo tidligere den tas ut. Effekten av fleksibel pensjon består av tre ulike deler:
    - Tidlig uttak: samlede utgifter til mottakere av alderspensjon i alderen 62–66 år
    - Pensjonsalderjustering: innsparingen som følge av at mottakere over 67 år som tok ut pensjon før 67 år fikk lavere årlig pensjon
    - Utsatt pensjonering: innsparing som følger av uttak etter 67 år

[5] En lengre tidsserie for utviklingen i antall alderspensjonister og utgifts utviklingen er gitt i tabell A1 i vedlegg 3

[6] Anslagene for reformeffektene er revidert fra Pensjonspolitisk arbeidsgruppe rapporten 2020 som følge av forbedret metodikk. Det er store samspillseffekter mellom de ulike komponentene av pensjonsreformen som gjør det krevende å anslå effekten av hver komponent separat. Anslagene er nå beregnet i en mikrosimuleringsmodell, de ulike komponentene er tatt sekvensielt ut av reformframskrivningen i samme rekkefølge som angitt i figuren.

- Levealdersjustering er innsparingen som følge av levealdersjusteringen forutsatt uttak av alderspensjon ved 67 år.
- Endret indeksering er innsparing som følge av at pensjoner under utbetaling reguleres lavere enn lønnsveksten
- Skjermingstillegg i uføres alderspensjon. Dette bidrar til å redusere innsparingen som følge av levealdersjusteringen.

Innsparingselementene i pensjonsreformen får økende betydning over tid. Veksten i utgiftene til alderspensjon er anslått å være lavere med pensjonsreformen enn den ville vært uten reformen, og det er ventet at pensjonsutgiftene i 2022 vil være lavere med pensjonsreformen enn uten.

Effekten av fleksibel pensjon har til nå blitt klart dominert av tidliguttak av pensjon. Merutgiftene til alderpensjon fra folketrygden pga. fleksibel pensjonering økte gradvis fra 2011 til 2016. Fra 2017 har disse merutgiftene avtatt, og var i 2020 anslått til 18 mrd. kroner.

Økte utgifter som følge av tidlig uttak vil over tid motvirkes av reduserte utgifter som følge av lavere livsvarige utbetalinger til de som tok ut tidlig. Denne effekten, kalt nøytralt uttak, vil komme over mange år. Det forventes at de økte utgiftene på grunn av tidlig uttak fortsatt vil dominere i flere år. Medregnet effekten av at noen utsetter pensjoneringen, er den samlede effekten av fleksibel alderspensjon anslått å øke utgiftene med i overkant av 17 mrd. kroner i 2020.

Innsparingen som følge av levealdersjusteringen begrenses av at de første årskullene er delvis skjermet for effekten av levealdersjusteringen. Likevel begynner effekten av levealdersjusteringen å gjøre seg gjeldende. I 2020 er utgiftsreduksjonen som følge av levealdersjusteringen anslått til 5 mrd. kroner. Dette utgjør en økning på 1 mrd. kroner fra 2019, det vil si en 20 prosent høyere innsparing som følge av levealdersjusteringen i 2020 enn i 2019.

Innsparinger som følge av pensjonsreformen de første årene er særlig knyttet til ny regulering av pensjon under utbetaling som gjelder alle alderspensjonister. Ny regulering er anslått å ha gitt innsparinger på drøye 9 mrd. kroner i 2020 sammenliknet med om alderspensjonen hadde vært lønnsregulert fra 2011.

Det er ventet at pensjonsreformen innen få år vil gå fra økte årlige utgifter til å redusere årlige utgifter, sammenlignet med å videreføre det gamle pensjonssystemet, ved at innsparings-elementene vil overstige de utgiftsøkende effektene. Den anslåtte effekten av pensjons-reformen samlet sett er i 2020 beregnet til å gi en utgiftsøkning på 3,9 mrd. kroner. Det er en nedgang på 72 prosent sammenlignet med merutgiftene i 2015.

Figur 1.6 Utgiftsvirkninger av pensjonsreformen målt i fast G ved utgangen av 2020* (G = 100 853 kroner). Milliarder kroner

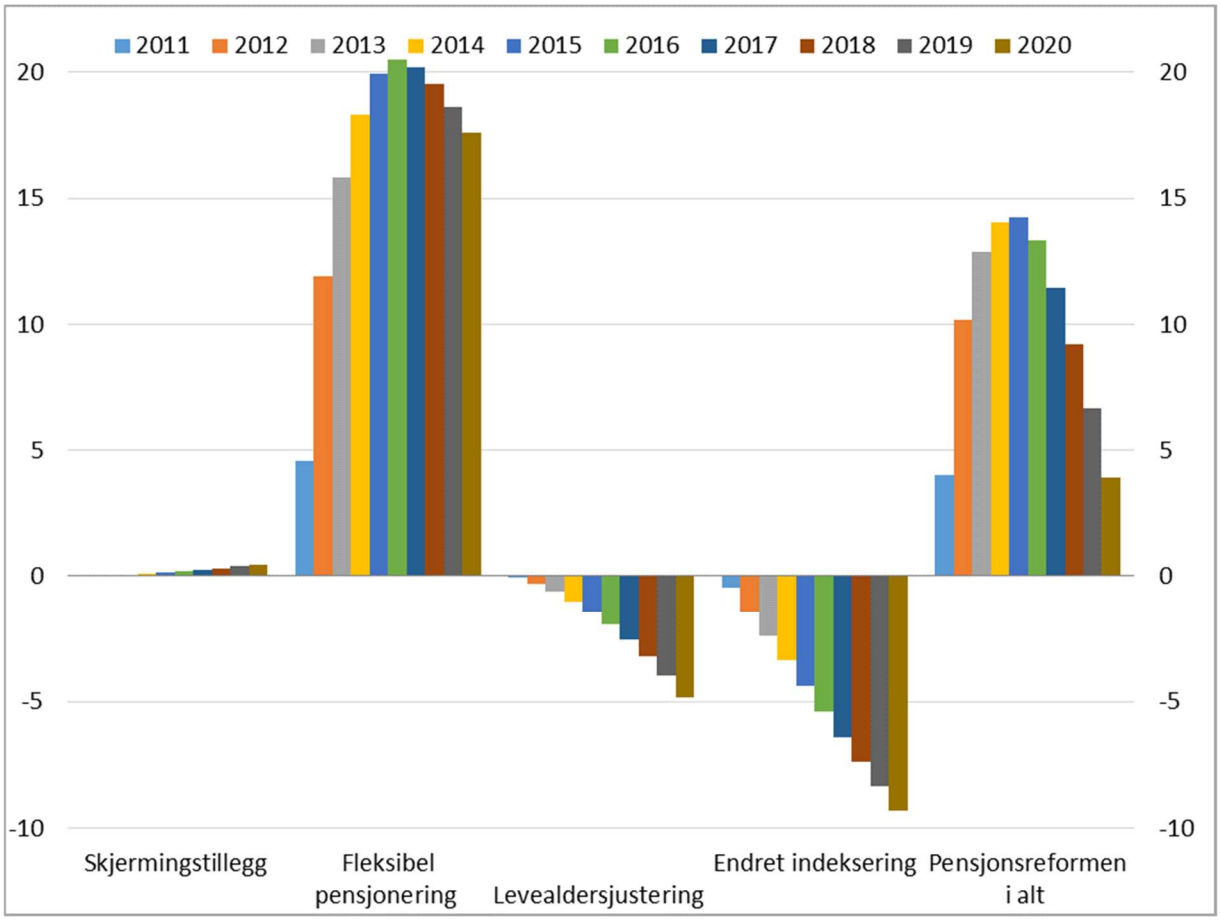

* I desember 2020 fattet Stortinget vedtak om å heve minste pensjonsnivå, særskilt sats for enslige med et engangsbeløp på 4000 kroner med virkning fra 1. mai 2020. I et nytt vedtak i februar 2021 ble det besluttet at engangsbeløpet skal gis varig virkning. Økningen vil bli etterbetalt i 20201 og er dermed ikke inkludert i utgiftene i årets rapport. Det ble i februar samtidig fattet vedtak om at det i forbindelse med trygdeoppgjøret 2021 skal legges inn en kompensasjon for trygdeoppgjøret 2020, tilsvarende differansen mellom gjeldende reguleringsprinsipper og regulering med gjennomsnitt av lønns- og prisveksten. Vedtaket får ingen utgifteffekter for 2020, men vil bidra til å øke utgiftene i 2021.

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet

Alderspensjon fra folketrygden reguleres årlig med virkning fra 1. mai. Tabell 1.4 viser årlig endring i realverdi av alderspensjon målt på ulike måter og for ulike grupper. Øverst i tabellen gjengis lønnsvekst, G-vekst og prisvekst (KPI). G skal følge lønnsveksten over tid, men kan i de enkelte år avvike som følge av at en i trygdeoppgjørene baserer seg på et anslag på lønnsveksten i inneværende år. G korrigeres i de årlige trygdeoppgjørene for avvik mellom anslått og faktisk lønnsvekst de siste to årene.

Som det går fram av tabell 1.4 har det gjennomgående vært en relativt svak reallønnsvekst de siste årene. Det framgår at det var negativ reallønnsvekst (-1,8 prosent) i 2016, og positiv reallønnsvekst (1,8 prosent) i 2020. Samlet sett har dette gitt en tilnærmet flat utvikling i reallønnsveksten (0,4 prosent) over perioden 2016–2020.

Tabell 1.4 Anslag for endring i realverdi av pensjonen for ulike grupper av alderspensjonister i perioden 2016–2020. Prosent

	2016	2017	2018	2019	2020	2016–20*
Nominell årslønnsvekst	1,7	2,3	2,8	3,5	3,1	2,7
Nominell vekst i gjennomsnittlig G	2,5	1,7	2,7	3,2	2,0	2,4
Prisvekst (KPI)	3,6	1,8	2,7	2,2	1,3	2,3
Reallønnsvekst deflatert med KPI	-1,8	0,5	0,1	1,3	1,8	0,4
*Gjennomsnittlig alderspensjon***						
Nominell vekst	2,5	2,0	2,3	2,7	1,5	2,2
Realvekst deflatert med G	0,0	0,3	-0,4	-0,5	-0,5	-0,2
Realvekst deflatert med KPI	-1,1	0,2	-0,4	0,5	0,2	-0,1
Pensjon utover minstepensjon som kun påvirkes av årlig regulering						
Nominell vekst	1,7	0,9	1,9	2,4	1,2	1,6
Realvekst deflatert med G	-0,7	-0,7	-0,7	-0,7	-0,7	-0,8
Realvekst deflatert med KPI	-1,8	-0,9	-0,7	0,2	-0,1	-0,7
Minstepensjon for enslige						
Nominell vekst	2,8	3,3	3,6	3,2	2,7	3,1
Realvekst deflatert med G	0,3	1,6	0,8	0,0	0,7	0,7
Realvekst deflatert med KPI	-0,8	1,5	0,8	1,0	1,4	0,8
Minstepensjon for gifte						
Nominell vekst	2,9	3,1	2,5	2,5	1,4	2,5
Realvekst deflatert med G	0,4	1,4	-0,2	-0,6	-0,6	0,1
Realvekst deflatert med KPI	-0,7	1,3	-0,2	0,3	0,1	0,2

* Gjennomsnitt

** Utviklingen i gjennomsnittlig alderspensjon påvirkes av at nye alderspensjonister kommer til, at noen dør, og at en del kan få endret pensjon som følge av økt pensjonsopptjening mv.

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet og Statistisk sentralbyrå

Tilsvarende har det vært en tilnærmet flat utvikling i realveksten i alderspensjon, med unntak av en svak økning i realveksten i 2020 på 0,2 prosent. Samlet har realveksten i alderspensjon vært negativ (-0,1 prosent) over perioden 2016–2020.

Alderspensjonister med en pensjon utover minstepensjonen har fra og med 2011 fått sin pensjon regulert med G, og deretter fratrukket 0,75 prosent. I perioden 2016 til 2020 har realveksten i alderspensjon utover minstepensjon vært negativ med -0,7 prosent.

1.3 Minsteytelser fra folketrygden

Fra 2011 ble systemet for minsteytelsene lagt om. For pensjon opptjent etter gamle regler ble det fastsatt minste pensjonsnivåer som kronebeløp. Overgangen innebar ingen nivåendring av minsteytelsene, men var en teknisk omlegging ved at det ikke ble gitt særtillegg til nye pensjonister født i 1943 eller senere. Hvis summen av grunnpensjon og tilleggspensjon var

mindre enn minste pensjonsnivå, fikk nye pensjonister i stedet et pensjonstillegg som dekket differansen.

Fra 2016 kunne det første årskullet med opptjening i ny opptjeningsmodell for alderspensjon ta ut pensjon. Dette gjaldt personer født i 1954 som tok ut alderspensjon fra 62 år. Det ble dermed også fastsatt minstesatser i ny alderspensjon, kalt garantipensjon. Ordinær og høy sats for garantipensjon ble satt lik de tilsvarende satsene for minste pensjonsnivå, og var i likhet med satsene for minste pensjonsnivå dermed avhengig av sivilstand. Personer født i 1954–1962, som får alderspensjonen beregnet etter både gammel og ny modell, får en kombinasjon av minste pensjonsnivå og garantipensjon.

Fra 2011 ble minsteytelsene regulert i samsvar med lønnsveksten, og deretter justert for effekten av levealdersjusteringen ved 67 år. Reguleringsbestemmelsene i folketrygdlovens kapitler om alderspensjon innebar at minste pensjonsnivå som andel av G ble redusert i årene etter 2011. Effekten av levealdersjusteringen har de siste årene gitt et fratrekk i pensjonen på vel 0,5 prosent per år. De med minstepensjon har dermed hatt en noe bedre inntektsutvikling enn alderspensjonister med høyere pensjon.

Figur 1.7 viser utviklingen i minste pensjonsnivå og garantipensjon fra 2010 og tabell 1.5 viser nivået på minsteytelsene ved 67 år målt i G pr. 1. mai 2020.

Stortinget har flere ganger etter 2011 gjort vedtak som har påvirket satsene for minste pensjonsnivå, som vist i figur 1.7. Fra 2016 ble det vedtatt at minste pensjonsnivå for enslige og grunnpensjonen for gifte og samboende skulle heves, utover den vanlige regulering med kroner 4 000. I 2017 ble den særskilte satsen for enslige økt med 4 000 kroner, mens de øvrige satsene for minste pensjonsnivå økte med 1 000 kroner, og fra 2019 ble det vedtatt en ytterligere økning av den særskilte satsen for enslige med 4 000 kroner.

Det går fram av figur 1.7 og tabell 1.5 at satsene for garantipensjon og minste pensjonsnivå for gifte nå ligger lavere enn nivået i 2010, mens minste pensjonsnivå for enslige ligger marginalt høyere enn i 2010. Det skyldes at det særskilte økningene i minste pensjonsnivå har mer enn oppveiet effekten av den ordinære reguleringen. Garantipensjonen, som ikke har vært økt særskilt slik som minste pensjonsnivå, har fulgt forløpet i reguleringsbestemmelsen i loven.

Figur 1.7 Minste pensjonsnivå (MP) og garantipensjon (GP) for enslige og gifte målt som andel av grunnbeløpet 2010–2020. Årlig gjennomsnitt

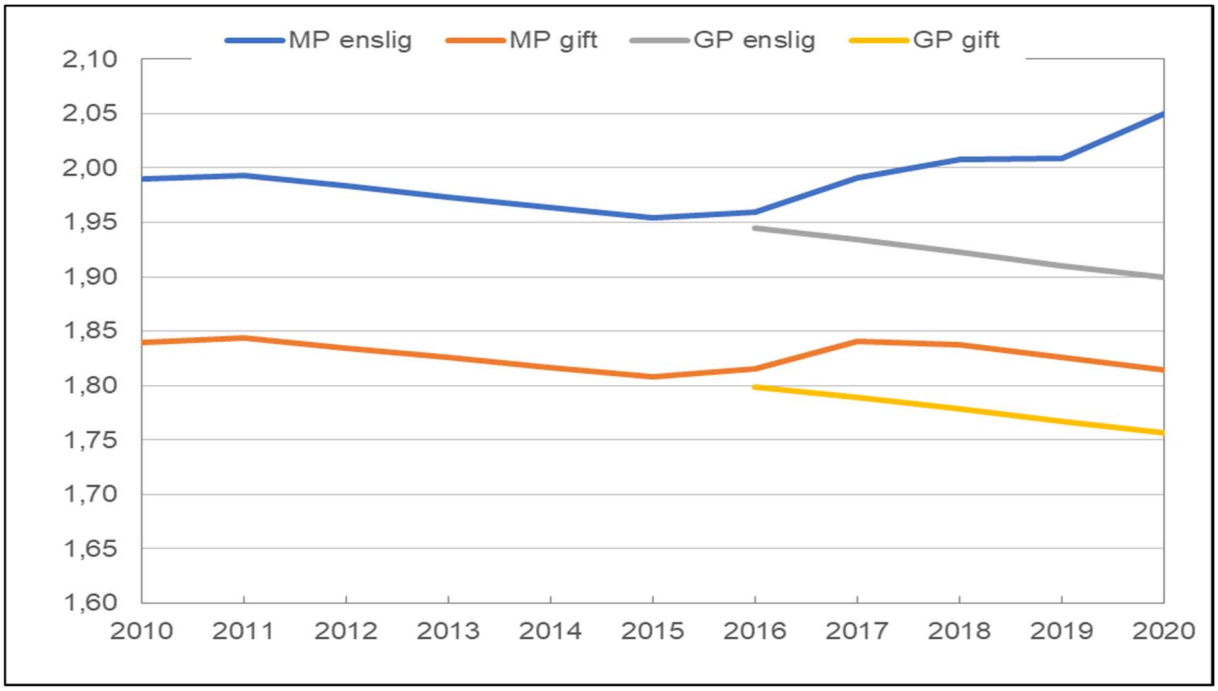

Note: Satsen for enslige var fram til 2016 lik satsen for gifte som forsørget ektefelle da det ble fastsatt en egen særskilt sats for enslige. For minste pensjonsnivå for gifte er det brukt ordinær sats.
Kilde : Arbeids- og velferdsdirektoratet og Statistisk sentralbyrå

Tabell 1.5 Minsteytelse ved 67 år i 2020 målt i G*

Minste pensjonsnivå, enslig	2,02
Minste pensjonsnivå gift, for person gift med annen minstepensjonist	1,81
Garantipensjon, enslig	1,90
Garantipensjon, gift	1,75

* Satsene gjelder fra 1. mai 2020.

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet

Stortinget fattet desember 2020 og februar 2021 nye vedtak om økninger av minste pensjonsnivå, særskilt sats for enslige som vil få effekt i 2021. Det ble fattet vedtak i desember 2020 om å øke minste pensjonsnivå, særskilt sats enslige, med 4 000 kroner som et engangsbeløp, og vedtak i februar 2021 om at engangsbeløpet skulle gis varig virkning. I budsjettavtalen mellom regjeringspartiene og Fremskrittspartiet om statsbudsjettet for 2021 ble det også enighet om å øke minste pensjonsnivå for enslige med 5 000 kroner fra 1. juli 2021.

Tabell 1.6 viser utviklingen i andelen minstepensjonister de siste fem årene. Antall minstepensjonister var ved utgangen av 2020 var om lag 138 000, hvilket er om lag 8 500 færre enn året før.

Tabell 1.6 Antall og prosentandel minstepensjonister ved utgangen av året

	2016	2017	2018	2019	2020
Antall					
Kvinner	137 814	133 174	124 456	125 901	118 083
Menn	20 783	21 037	20 193	20 938	20 164
Totalt	158 597	154 211	144 649	146 839	138 247
Prosentandel					
Kvinner	29,8	28,2	25,9	25,6	23,5
Menn	4,8	4,7	4,4	4,5	4,2
Totalt	17,7	16,8	15,4	15,3	14,1

Med minstepensjonist menes her alderspensjonister over 67 år som mottar den garanterte minste alderspensjonsytelsen fra folketrygden, såkalt minste pensjonsnivå. For mottakere av AFP i privat sektor, medregnes den livsvarige delen av AFP-ytelsen i vurderingen av om vilkår for uttak før 67 år er oppfylt.
Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet

Av tabellen kan man lese at trenden er fallende, og at det er store forskjeller mellom kjønnene. Kvinner utgjør majoriteten av minstepensjonistene. I 2016 var andelen kvinnelige alderspensjonister med minste pensjonsnivå 29,8 prosent, mens i 2020 var andelen redusert til 23,5 prosent. Andelen mannlige alderspensjonister med minste pensjonsnivå har også falt siden 2016, men reduksjonen har ikke vært like stor, kun 0,6 prosentpoeng, og andelen mannlige minstepensjonister var i 2020 på 4,2 prosent.

Stortingets vedtak om særskilte økninger av minstenivåene innebærer at flere blir omfattet av minstesatsene som medfører til at andelen mottakere av minste pensjonsnivå øker. Økte særskilte satser for minste pensjonsnivå for enslige og økt grunnpensjon for gifte og samboende har isolert sett bidratt til å øke antallet med minstepensjon. De nylige vedtakene fattet av Stortinget i desember 2020 og februar 2021 om økte satser for minste pensjonsnivå forventes å økte antallet minstepensjonister ytterligere.

Hovedbildet med en fallende andel mottakere av minste pensjonsnivå skyldes primært at kvinnelige alderspensjonister fra yngre årskull har hatt mer opptjening til pensjon enn de eldre årskullene.

Blant kvinnelige alderspensjonister som var 85 år og eldre, faller 43,3 prosent inn under definisjonen minstepensjonist. For menn i tilsvarende aldersgruppe var andelen 9,3 prosent. For kvinnelige alderspensjonister i aldersgruppen 67–69 år var andelen minstepensjonister 5,2 prosent, se figur 1.8.

Figur 1.8 Andel minstepensjonister av alle alderspensjonister. Kjønn og alder. Desember. 2020

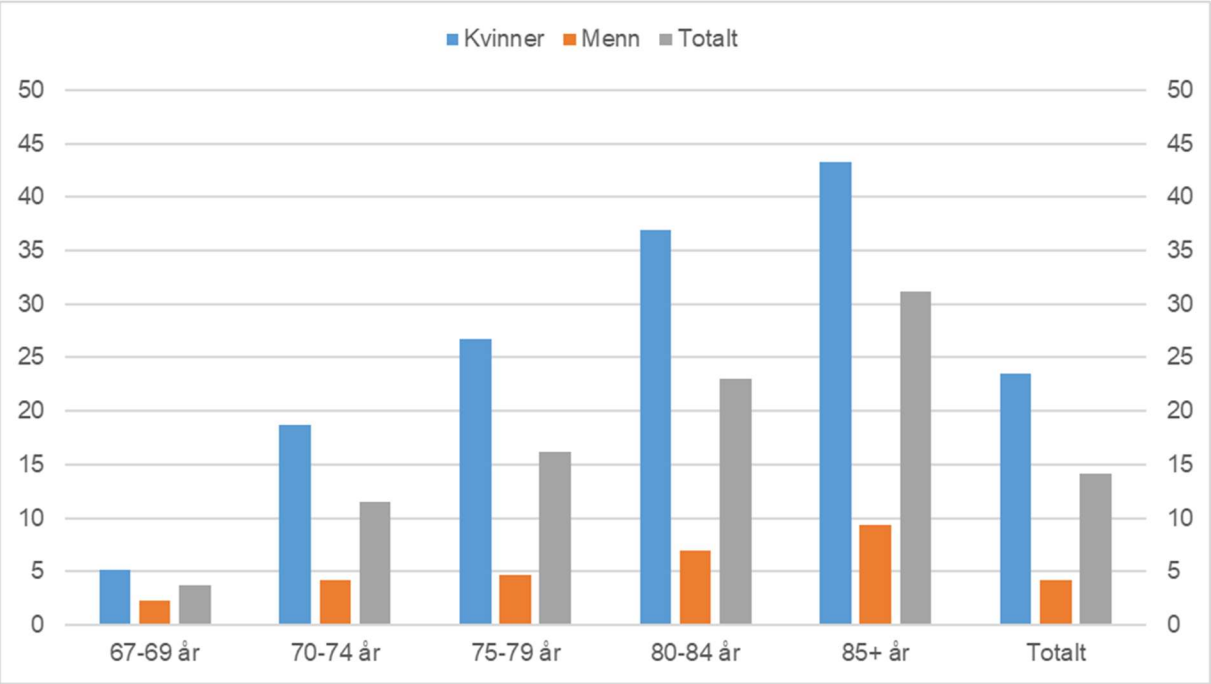

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet

2 Helserelaterte ytelser og dagpenger over 62 år

Dette kapitlet presenterer utviklingen i andelen uføre over 62 år samt utviklingen i mottak av arbeidsavklaringspenger (AAP), sykepenger og dagpenger under arbeidsløshet for samme aldersgruppe. Disse ytelsene er – i tillegg til alderspensjon – de sentrale ytelsene til livsopphold i denne aldersgruppen. Avsnitt 2.1 til 2.4 omtaler utviklingen i mottak av de ulike ytelsene hver for seg, mens avsnitt 0 ser på utviklingen for disse ytelsene samlet.

2.1 Uføretrygd

I desember 2020 mottok 27,8 prosent i aldersgruppen 62–66 år uføretrygd[7], noe som er 1,4 prosentpoeng lavere enn i 2016, se 0. I denne aldersgruppen har det skjedd en gradvis nedgang i andelen mottakere av uføretrygd over lang tid, også før pensjonsreformen fra 2011. Andelen mottakere av uføretrygd i aldersgruppen 62–66 år var omtrent 40 prosent i 2000, og 35 prosent i 2010. Andelen uføre øker med alderen. Mens om lag 25 prosent av 62-åringene mottok uføretrygd, mottok om lag 31 prosent av 66-åringene uføretrygd i 2020. Sammenlignet med 2019 har økningen i andelen mottakere av uføretrygd i 2020 skjedd bare for aldersgruppen 62 år. Vi kan observere samme tendens for denne aldersgruppa også i 2018. Økningen i 2018 kan forklares med endringen i regelverket for varigheten av mottak av arbeidsavklaringspenger.

Deler av nedgangen i 2020 skyldes trolig lavere overgang fra arbeidsavklaringspenger, bl.a. av forlengelse av stønadsperioden for mottakere av arbeidsavklaringspenger etter §11-17 og generelt forsinket avklaring pga. koronapandemien.

Tabell 2.1 Andel mottakere av uføretrygd ved utgangen av året, 2016–2020. Prosent

Alder	2016	2017	2018	2019	2020
62	26,3	25,5	25,7	25,2	25,3
63	27,7	27,5	27,0	27,0	26,2
64	29,1	28,8	28,9	28,2	27,9
65	30,8	30,4	30,1	30,0	29,1
66	32,7	31,5	31,1	30,8	30,5
Totalt 62–66 år	29,2	28,7	28,5	28,2	27,8

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet

Gjennomsnittlig uføregrad for nye uføretrygdede i alderen 62–66 år har ligget mellom 89 prosent og 91 prosent de siste 10 årene. Det er ikke noen tendens til at uføregraden for nye uføre har blitt redusert etter at uførereformen i 2015. Uføregraden for nye uføre avhenger av inntektsevnen som er lagt til grunn ved innvilgelse av uføretrygd, og er dermed ikke alltid et

[7] «Uføretrygd skal sikre inntekt til personer som har fått inntektsevnen varig nedsatt med minst halvparten på grunn av varig sykdom, skade eller lyte. Uføretrygden tilsvarer 66 prosent av tidligere inntekt, dvs. gjennomsnittlig inntekt i de tre beste av de fem siste kalenderårene forut for uføretidspunktet» (Prop. 1S 2019-2020:198).

mål på hvor mye de uføre jobber ved siden av uføretrygden. I de fleste tilfeller vil imidlertid uføregraden og utbetalingsgraden være lik.

Fram til 2015 var regelverket slik at uføregraden ble redusert dersom arbeidsinntekten oversteg en fastsatt grense. Fra og med 2015 skal utbetalingen av uføretrygd reduseres, mens uføregraden beholdes slik at uføre automatisk kan få tilbake sin opprinnelige innvilgede uføretrygd dersom arbeidsforsøket skulle vise seg å bli kortvarig. Samtidig ble regelverket lagt om slik at det ikke lenger var noen terskeleffekt, verken på skatte- eller ytelsessiden, som kunne føre til at man tapte økonomisk på å øke arbeidsinntekten.

Hittil har ikke koronapandemien ført til noen økning i antall eldre uføre, men flere langtidsledige kan kunne gi en økning på sikt. Dette vil imidlertid ta flere år, og utviklingen i antall uføretrygdede vil være betinget av hva som skjer i arbeidsmarkedet, samt utviklingen i antall mottakere av arbeidsavklaringspenger.[8]Antallet uføretrygde henger tett sammen med utviklingen i midlertidige helseytelser, særlig AAP. De siste 10 årene har mellom 70 og 90 prosent mottatt AAP før innvilgelse av uføretrygd[9]. Derfor må betydningen koronapandemien har for tilgangen til uføretrygd særlig analyseres på bakgrunn av utviklingen i AAP, men også ses i lys av den forventede utviklingen i de midlertidige helseytelsene, både på kort og lang sikt.

På lengre sikt vil utviklingen i arbeidsmarkedet være avgjørende for hvor mange som vil få innvilget varig uføretrygd.

2.2 Arbeidsavklaringspenger

I desember 2020 mottok 2,6 prosent i aldersgruppen 62–66 år arbeidsavklaringspenger. Andelen mottakere av arbeidsavklaringspenger i aldersgruppen 62–66 år har steget i årene som fulgte pensjonsreformen. I 2010 ble de tre midlertidige helserelaterte ytelsene attføringspenger, rehabiliteringspenger og tidsbegrenset uførestønad erstattet av arbeidsavklaringspenger. Ved innføringen i 2010 var antall mottakere av arbeidsavklaringspenger på 1,9 prosent. Etter 2014 har det skjedd en gradvis nedgang i andelen mottakere av arbeidsavklaringspenger fram til 2019. Pandemien har ført til noe oppgang i andelen med arbeidsavklaringspenger, bl.a. som følge av endring i regelverket nevnt over, fra 2,3 prosent i 2019 til 2,6 prosent i 2020, se 0. Økningen har skjedd i alle aldre i aldersgruppen 62– 66 år. Andelen mottakere av arbeidsavklaringspenger er fallende med alder. Mens 3,2 prosent av 62-åringene mottok arbeidsavklaringspenger, mottok 1,9 prosent av 66-åringene arbeidsavklaringspenger i 2020.

[9] Kilde: NAVs statistikknotat om uføretrygd. Hentet fra https://www. nav.no/no/nav-og-samfunn/statistikk/aap-nedsatt-arbeidsevne-og-uføretrygd-statistikk/uforetrygd.

Tabell 2.2 Andel mottakere av arbeidsavklaringspenger ved utgangen av året, 2016–2020. Prosent

Alder	2016	2017	2018	2019	2020
62	3,9	3,9	3,3	2,8	3,2
63	3,4	3,3	3,1	2,7	2,9
64	3,0	2,9	2,5	2,3	2,7
65	2,7	2,4	2,2	2,0	2,1
66	2,4	2,3	1,9	1,8	1,9
Totalt 62–66 år	**3,1**	**3,0**	**2,6**	**2,3**	**2,6**

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet

Innvilgede arbeidsavklaringspenger er alltid beregnet som en 100 prosent ytelse. Det foretas altså ingen gradering av arbeidsavklaringspengene. Reduksjonen i utbetalingen foretas ut fra tid med inntektsgivende arbeid (faktisk eller forventet), som mottaker melder fra til Arbeids- og velferdsetaten.

Tall fra Arbeids- og velferdsdirektoratet viser at antall nye mottakere av AAP under koronakrisen har vært lavere enn forventet, sammenlignet med tidligere nedgangs-konjunkturer. Det kan ha sammenheng med at personer med inntekt mellom 0,75 og 1,5 G også fikk rett til dagpenger under koronakrisen. Det at mange av de arbeidsledige er permittert kan også bidra til at færre søker om AAP, men utviklingen kan endres dersom disse blir oppsagt. Det forventes at antall mottakere av AAP skal øke i 2021 både som følge av økning i antall nye mottakere og at færre avslutter stønadsløpet.

Økt arbeidsledighet fører vanligvis til at flere innvilges AAP. I flere undersøkelser er det funnet at økende arbeidsledighet gir økt tilstrømming til AAP (Kann mfl. 2016, Lima 2016, Lande 2019). Det er ulike årsaker til dette. For det første blir det vanskeligere å komme inn på arbeidsmarkedet i nedgangskonjunkturer, særlig for personer med dårlig helse. Det vil også være en del personer i arbeidslivet med svak helse som får problemer med å skaffe seg ny jobb dersom de mister den gamle. Økende arbeidsledighet blant eldre kan også føre til at flere vil ta ut alderspensjon tidligere enn planlagt.

Det er ulike mekanismer som påvirker tidspunktet folk velger å ta ut pensjon. For det første kan pandemien gi økt mottak av helserelaterte ytelser som på sikt kan medføre lavere sysselsetting blant eldre. For det andre kan det være forskjeller i hvordan unge og eldre takler overgang til hjemmekontor i yrker hvor dette er aktuelt. For det tredje kan den sosiale nedstengingen også tenkes å påvirke pensjonsbeslutningen.

2.3 Sykepenger

Andelen mottakere av sykepenger i aldersgruppen 62–66 år er økt fra 3,5 prosent til 3,6 prosent fra 2016 til 2019, se **Feil! Fant ikke referansekilden.**. [10] Andelen mottakere av sykepenger har utviklet seg ujevnt for alle aldere i aldersgruppen 62–66 år i periode 2016 til 2019. Likevel har andelen mottakere av sykepenger i 2019 økt sammenlignet med perioden 2016–2018.

[10] Tall for mottak av sykepenger for år 2020 ferdigstilles juli 2021.

Tabell 2.3 Andel mottakere av sykepenger ved utgangen av året, 2016–2019. Prosent

Alder	2016	2017	2018	2019
62	4,0	3,7	3,8	4,2
63	4,0	3,5	3,4	3,7
64	3,4	3,7	3,4	4,0
65	2,8	2,9	3,2	2,9
66	2,8	2,8	2,3	2,8
Totalt 62–66 år	**3,5**	**3,3**	**3,3**	**3,6**

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet

Gradert sykmelding benyttes når arbeidstakeren er delvis arbeidsufør. Sykepengene kan graderes ned til 20 prosent. Nær en firedel av sykefraværstilfellene er gradert, og bruken av gradert sykmelding øker med alder.

Arbeidstakere mellom 67 og 70 år har rett til sykepenger fra arbeidsgiver i arbeidsgiver-perioden på 16 kalenderdager, i tillegg til sykepenger fra NAV i ytterligere 60 dager. Noen grupper arbeidstakere, herunder statsansatte, har dessuten avtaler om at arbeidsgiver dekker sykepenger i inntil ett år også for ansatte mellom 67 og 70 år.

Det legemeldte sykefraværet var markant høyere i 2020 enn i årene før. Dette skyldes i hovedsak sykmelding på grunn av mistenkt eller bekreftet Covid-19, samt fravær knyttet til pålagt karantene og risiko for alvorlig sykdom (Dahl, m fl. 2021). Det har vært en betydelig økning i antall dagpengemottakere som går over på sykepenger, og det kan komme til å øke ytterligere når mange går mot slutten av dagpengeperioden.

2.4 Dagpenger

I desember 2020 mottok 2,2 prosent i aldersgruppen 62–66 år dagpenger, se tabell 2.4. Andelen som mottok dagpenger i denne aldersgruppen var på 1,5 prosent i 2016. Fra 2016 til 2019 har andelen mottakere av dagpenger gått jevnt nedover, men fra 2019 til 2020 doblet andelen seg som følge av koronapandemien. Den største økningen var blant mottakere i aldersgruppen 63 år.

Dagpenger beregnes i utgangspunktet som om mottakeren var helt arbeidsledig. Når mottaker delvis er i arbeid, vil dagpengene reduseres. Det har i forbindelse med rapporten ikke blitt innhentet nærmere opplysninger om gradering av dagpenger i aldersgruppen 62–66 år.

Tabell 2.4 Andel av befolkningen som mottar dagpenger ved utgangen av året, 2016–2020. Prosent

Alder	2016	2017	2018	2019	2020
62	1,5	1,3	1,1	1,0	2,4
63	1,6	1,4	1,2	1,1	2,6
64	1,5	1,5	1,2	1,2	2,3
65	1,5	1,3	1,2	1,2	2,1
66	1,3	1,3	1,1	0,9	1,8
Totalt 62–66 år	**1,5**	**1,4**	**1,2**	**1,1**	**2,2**

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet

Samtidig som andelen 62–66–åringer som mottok dagpenger økte kraftig i 2020, så har andelen nye mottakere av alderspensjon i samme aldersgruppe likevel holdt seg stabil. Andel mottakere av alderspensjon av dem som kan ta ut alderspensjon ved utgangen av året har også fulgt den nedgående trenden fra tidligere år, se figur 1.1. Økende arbeidsledighet blant eldre har altså ikke så langt medført en tydelig økning i antall som tar ut alderspensjon.

2.5 Samlet mottak av helserelaterte ytelser og dagpenger

Siden begynnelsen av 1990-tallet har det vært en betydelig nedgang i mottak av helserelaterte ytelser og dagpenger i alderen 62–66 år. Andelen som mottok en livsoppholdsytelse i denne aldersgruppen, har falt fra nær 50 prosent i 1992 til 35 prosent i 2018. Bedre helsetilstand, høyere utdanningsnivå blant de eldre i arbeidsstyrken, samt forbedringer i det fysiske arbeidsmiljøet kan være med å forklare utviklingen, men det har også vært til dels store endringer i inntektssikrings- og pensjonsordningene i perioden.

Tabell 2.5 viser utviklingen i andelen som mottar en helserelatert ytelse og/eller dagpenger i perioden 2016–2019.[11] En og samme person kan motta mer enn én ytelse fra folketrygden. Tallene i tabellen er justert for dobbelttellinger, slik at en person som eksempelvis mottar gradert uføretrygd i kombinasjon med graderte sykepenger telles som én mottaker.

[11] Samlet tall for 2020 vil først foreligge når tall for mottak av sykepenger ferdigstilles juli 2021.

Tabell 2.5 Andel av befolkningen (bosatte) som mottok uføretrygd, AAP, sykepenger og/eller dagpenger ved utgangen av året, 2016–2019. Prosent

Alder	2016	2017	2018	2019
62	38,3	36,1	35,4	34,8
63	37,4	38,0	36,4	36,5
64	40,8	38,0	38,7	38,0
65	41,1	41,3	38,4	39,1
66	42,6	41,6	41,2	38,6
Totalt 62–66 år	**39,9**	**38,7**	**37,7**	**37,2**

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet

Tabellen viser at utviklingen med reduksjon i mottak av ytelser blant de eldste også har fortsatt etter pensjonsreformen. Andelen som mottar en ytelse i aldersgruppen 62–66 år har blitt redusert med 2,7 prosentpoeng siden 2016, og var i 2019 på om lag 37 prosent. Pandemien vil imidlertid øke andelen mottakere av uføretrygd, AAP og dagpenger i 2020 ettersom det var observert tydelig økning i andelen mottakere av arbeidsavklaringspenger og dagpenger. I tillegg kan flere ha søkt om og mottatt sosialhjelp ettersom pandemien og nedstengingen har vedvart ut 2020. Foreløpig tall fra SSB (KOSTRA) viser færre sosialhjelpsmottakere i 2020. [12]

Sosialhjelp kan være det eneste alternativet for mange arbeidsledige uten rett til dagpenger. Mottak av sosialhjelp henger sammen med endringer i regelverket for mottak av dagpenger. Regjeringen innførte en rekke midlertidige endringer i folketrygdloven knyttet til koronapandemien som førte til at en større andel av de ledige fikk rett til dagpenger, samtidig som flere fikk rett til en høyere kompensasjon. Isolert sett har sannsynligvis dette ført til at en lavere andel av de ledige søkte økonomisk sosialhjelp

Pensjonsreformen muliggjorde avgang fra arbeidslivet og uttak av alderspensjon fra 62 år (under forutsetning av tilstrekkelig pensjonsopptjening). Mange som med det gamle regelverket ikke ville ha mulighet til pensjonering før fylte 67 år, fikk med reformen dermed mulighet til tidligere avgang. Isolert sett vil dette trekke i retning av en lavere andel som mottar de aktuelle ytelsene, både fordi noen etter reformen kan ha valgt avgang fra arbeidslivet før helseproblemene eller ledigheten inntraff (og dermed ikke ha rett til helserelaterte ytelser eller dagpenger), men også fordi noen med helseutfordringer kan ha valgt å ta ut alderspensjon framfor å søke om en annen ytelse. For eksempel vil uføretrygd innebære en potensielt langvarig avklarings- og søknadsprosess, og tidliguttak av alderspensjon vil av den grunn kunne framstå som det beste alternativet til tross for at tidliguttak gir et lavere alderspensjonsnivå, siden pensjonsformuen spres over flere år.

Før pensjonsreformen ville de som ikke hadde en tidligpensjonsordning normalt bli alders-pensjonister fra 67 år. Majoriteten av arbeidstakerne hadde imidlertid rett til avtalefestet pensjon (AFP). Analyser har vist at AFP-ordningen i offentlig sektor, samt den gamle AFP-ordningen i privat sektor, medførte en dreining i avgangen fra arbeidslivet gjennom uføre-trygd og andre helserelaterte ytelser til avgang gjennom AFP-ordningen (Bratberg m.fl.

[12] Se lenken: https://www.ssb.no/statbank/table/12210/

(2000)). Blant de som ikke hadde rett til AFP, var det imidlertid mange som forlot arbeidslivet via helserelaterte ytelser før overgang til alderspensjon.

AFP, slik ordningen var i privat sektor før pensjonsreformen, ga en litt høyere ytelse sammenliknet med uføretrygd. Det er derfor grunn til å anta at en andel av de som ville kunne få innvilget en helserelatert ytelse valgte å ta ut AFP i stedet. Omleggingen til ny AFP i privat sektor fra 2011 innebærer at AFP-ytelsen blir justert for gjenstående levealder på uttakstidspunktet, og for flertallet gir arbeidsavklaringspenger og/eller uføretrygd nå en høyere ytelse sammenliknet med ny AFP i kombinasjon med alderspensjon fra folketrygden tatt ut fra 62 år.[13] Isolert sett vil dette trekke i retning av høyere uføreandeler.

Analyser viser at andelen yrkesaktive 61-åringer som mottar uføretrygd eller arbeidsavklaringspenger i alderen 62–66 år, har gått vesentlig ned både i privat og offentlig sektor etter pensjonsreformen. Utviklingen varierer imidlertid mellom ulike grupper. Blant ansatte i private AFP-bedrifter som ikke fyller vilkåret for å ta ut alderspensjon fra fylte 62 år, har det vært en betydelig økning i mottak av uføretrygd og AAP, men gruppen utgjør en liten andel av populasjonen og påvirker derfor i liten grad den samlede andelen mottakere av helserelaterte ytelser blant de eldste (Jacobsen (2018)).

Nedgangen i andelen med uføretrygd etter fylte 62 år henger trolig sammen med bedre helse, høyere utdanningsnivå, bedre fysisk arbeidsmiljø og mer positive holdninger til seniorer i arbeidslivet. Samtidig er det etter pensjonsreformen flere som har fått muligheten til å ta ut alderspensjon fra 62 år og det kan ha bidratt til nedgangen i uføreandelen. Andre forhold som kan ha bidratt til en nedgang i uføreandelen for de eldste, kan være økt sysselsetting blant de eldre over tid. Ifølge Haga og Lien (2017) har sysselsettingen økt særlig mye for aldersgruppa 62–66 år i perioden fra 2009 til 2016 som følge av pensjonsreformen.

[13] Om ny AFP eller uføretrygd lønner seg for den enkelte vil blant annet avhenge av fødselsår, opptjeningshistorikk og inntektsnivå/beregningsgrunnlag for uføretrygden.

3 Pensjonsordninger i privat sektor

3.1 Tjenestepensjon i privat sektor

Arbeidsgivere i privat sektor må i dag ha en tjenestepensjonsordning for sine ansatte som sikrer arbeidstakerne i virksomheten opptjening av alderspensjon.[14] Pensjonsordningen skal utformes i samsvar med kravene i *lov om obligatorisk tjenestepensjon* (OTP) som trådte i kraft 1. januar 2006. Ordningen må tilfredsstille visse minstekrav der årlig innskudd minst skal utgjøre 2 prosent av lønn mellom 1 og 12 G. Arbeidsgiver skal også tegne forsikring som gir rett til innskuddsfritak ved uførhet. Arbeidstakere under 20 år eller med lavere stillingsandel enn 20 prosent kan gis medlemskap, men er ikke pliktige medlemmer av foretakets pensjonsordning. Loven gjelder ikke arbeidsgivere som har pensjonsordning i henhold til lov eller tariffavtale for statlig eller kommunalt ansatte.

Det er i dag tre rammelover som regulerer tjenestepensjonsprodukter som tilfredsstiller minimumskravene i OTP-loven og som samtidig gir inntektsfradrag for premie til ordningene. Det er innenfor arbeidsgivers styringsrett å velge type tjenestepensjonsprodukt og ordningens utforming innenfor reglene i rammelovene. Foretak som omfatter 15 eller flere medlemmer skal opprette en styringsgruppe for pensjonsordningen på minst tre personer. Minst en av personene skal velges av og blant medlemmene. Noen få av ordningene i privat sektor er tariffbaserte, men det er unntaksvis.

Stortinget vedtok i april 2019 lovforslaget om egen pensjonskonto i innskuddspensjons-ordninger, jf. Prop. 40 L (2018–2019), Innst. 224 L (2018–2019) og Lovvedtak 52 (2018–2019). Forslaget innebærer at pensjonskapitalbevis fra tidligere medlemskap i innskudds-ordninger (pensjonskapitalbevis) samles og overføres til den nåværende arbeidsgivers pensjonsordning, med mindre den enkelte selv aktivt reserverer seg mot å samle midlene eller velger forvaltning hos annen leverandør. Målet med egen pensjonskonto er å få en mer effektiv forvaltning av pensjonsmidler og å redusere forvaltnings- og administrasjonskostnadene. Det er også et mål med egen pensjonskonto at folk skal få mer oversikt over den pensjonen de har opptjent og et mer bevisst forhold til egen pensjon.

Regjeringen mottok 10. desember 2020 en rapport fra en arbeidsgruppe med deltakere fra Arbeids- og sosialdepartementet, Finansdepartementet, LO, NHO, Virke og YS for å utrede om, og eventuelt hvordan, det bør innføres krav om pensjonsopptjening fra første krone og uavhengig av alder og stillingsbrøk. Stortingets har i anmodningsvedtak 16. februar 2021 bedt «*regjeringen fremme forslag til nødvendige lovendringer for å innføre pensjon fra første krone med sikte på innføring fra 1. januar 2023. Stortinget ber regjeringen vurdere midlertidige, kompenserende økonomiske tiltak for arbeidsgiversiden og overgangsregler som gjør at pensjon fra første krone kan innføres over noe tid, for eksempel 3 år etter virkningstidspunktet.*» Regjeringen har varslet at den vil legge dette vedtaket til grunn for oppfølgingen av høringen av arbeidsgrupperapporten om pensjon fra første krone og første dag i privat tjenestepensjon, og tar sikte på å fremme lovforslag på bakgrunn av Stortingets vedtak og høringen.

[14] Det er visse unntak fra kravet om å ha tjenestepensjon for små foretak, jf. § 1 i loven.

3.1.1 Utforming av private kollektive tjenestepensjonsordninger

Fram til 2001 hadde alle virksomheter med kollektiv tjenestepensjon ytelsesordninger etter *lov om foretakspensjon*. Innskuddsordninger etter *lov om innskuddspensjon* ble først lovregulert og gitt skattefavorisering fra 2001. Innskuddspensjon ble et foretrukket produkt først etter innføring av OTP-loven, både ved nytegning og ved overgang fra eksisterende ytelsesordninger. I 2014 ble det innført et tredje skattefavorisert tjenestepensjonsprodukt i privat sektor; såkalte hybridordninger etter *lov om tjenestepensjon*.

I en *ytelsesordning* er pensjonsnivået definert i pensjonsavtalen («pensjonsplanen»). Ytelsesordningene sikter inn mot et nivå på tjenestepensjonen som sammen med folketrygden skal utgjøre en gitt andel av medlemmets sluttlønn. Typisk sikter ytelsesordningene på et nivå for samlet pensjon på for eksempel 66 prosent av sluttlønnen inklusive en «beregnet folketrygd» dersom man står i jobb til «opptjeningsalder» som normalt er 67 år.[15] Ytelsesordningene er nettoordninger, som innebærer at pensjonsutbetalingene fra ytelsesordningen ikke endres dersom faktisk folketrygd blir lavere (eller høyere) enn «beregnet folketrygd». Det gjøres et sjablongmessig fradrag for alderspensjon fra folketrygden («beregnet folketrygd»), og faktisk samlet pensjon avviker fra nivået i pensjonsavtalen. Det samlede nivået i pensjonsavtalen er dermed et ambisjonsnivå, ikke et garantert nivå.

Opptjent ytelsesbasert alderspensjon utgjør en så stor del av pensjonsnivået definert i pensjonsplanen som medlemmets pensjonsgivende tjenestetid utgjør i forhold til den tjenestetid som kreves for rett til full pensjon (lineær opptjening). Den pensjonsgivende tjenestetiden som kreves for rett til full alderspensjon, beregnes for det enkelte medlem og utgjør tiden fra medlemmet er opptatt i pensjonsordningen og til medlemmet vil nå en opptjeningsalder på minst 30 år, men ikke mer enn 40 år.

Pensjonsnivået i pensjonsplanen i de private ordningene gjelder ved uttak fra opptjeningsalder, som normalt er 67 år, men pensjonen kan tas ut fleksibelt fra 62 år. Pensjonen omregnes da i henhold til en forventet utbetalingstid. Utbetalingsperioden er angitt i pensjonsavtalen og er som regel livsvarig, men kan også være opphørende. I de tilfellene hvor alderspensjonen er opphørende, kan likevel ytelsen ved uttak omregnes til en livsvarig ytelse, etter pensjonsinnretningens dødelighetstariff, men ikke motsatt. Renteoverskudd på premiereserve for pensjoner under utbetaling, skal tilføres pensjonistenes overskuddsfond som skal benyttes til oppregulering av pensjonene. Prosentvis tillegg til pensjonene i det enkelte år kan som hovedregel ikke overstige den prosentvise økningen av folketrygdens grunnbeløp (G) i året.

Den årlige premien som arbeidsgiver betaler til en ytelsesordning beregnes på bakgrunn av forventet levealder og det benyttes en beregningsrente for avkastningen de innbetalte midlene forventes å få fram til utbetaling. Sparedelen av premien akkumuleres i en «premiereserve», og pensjonsleverandøren har ansvar for hvert år å tilføre premiereserven en årlig avkastning i samsvar med beregningsrenten (årlig avkastningsgaranti). I ytelsesordninger vil lønnsvekst utover tilført avkastning innebære økt pensjonsforpliktelse også for avlagt tjenestetid. Perioder med høy lønnsvekst og lavt renteoverskudd[16] og økt oppmerksomhet om hvilken

---

[15] For «beregnet folketrygd» legges det til grunn full opptjeningstid i folketrygden med inntekt lik sluttlønnen i tjenestepensjonsordningen, etter avtale mellom livsforsikringsselskaper som tilbyr lov om foretakspensjon. Det er anledning til å sette «opptjeningsalderen» høyere enn 67 år, jf. § 4.1 (1) i lov om foretakspensjon.

[16] Før renteoverskudd tilføres premiereserven, har pensjonsleverandøren anledning til å foreta avsetninger for å sikre framtidig avkastningsgaranti og endringer i forutsetninger i beregningsgrunnlaget. Den siste bestemmelsen

betydning dette har for arbeidsgivers premiekostnader til ytelsesordninger, har ført til økte pensjonskostnader for virksomhetene. Dette har igjen ført til lukking av ytelsesordninger, eventuelt fortsatt opptjening forbeholdt de eldste ansatte, og overgang til innskuddspensjon. Siden verdijustering av opptjente rettigheter fra tidligere arbeidsforhold (fripoliser) forutsetter avkastning utover rentegarantien, har lave renter over tid gitt lite meravkastning utover garantert rente. Det er bakgrunnen for at opptjente rettigheter i ytelsesordninger som er avsluttet og for fratrådte (fripoliser) har vært regulert lavere enn lønn og også til dels prisutviklingen.

I en *innskuddsordning* er et årlig innskudd definert i pensjonsavtalen, normalt som en prosentandel av den enkeltes lønn. Den årlige avkastningen legges til innskuddene, og samlet oppspart kapital betales ut i et fastsatt antall år fra uttakstidspunktet. Innskuddsordningene utbetaler pensjon i en tidsbegrenset periode og ved død tilfaller gjenstående pensjonskapital de etterlatte. Det enkelte medlem kan ved uttak av pensjon velge at pensjonskapitalen skal konverteres til en pensjonsforsikringsavtale etter lov om foretakspensjon, men dette er ikke vanlig. Pensjonen kan tas ut fleksibelt fra 62 år, og den må utbetales over minst 10 år og minst til fylte 77 år. Kravet om utbetaling til fylte 77 år kan fravikes dersom årlig utbetaling blir lavere enn 20 prosent av G. Tilsvarende krav til utbetalingstid gjelder for opphørende ytelsesordninger. For innskuddsordninger er kravet til ansettelsestid på 12 måneder for rett til pensjon vedtatt opphevet fra 1. januar 2021.

Det er flere viktige forskjeller mellom innskudds- og ytelsesordninger. Arbeidstakerne har gjerne lagt vekt på at risikoen er fordelt på ulik måte: I ytelsesordningene har arbeidstakerne stor grad av sikkerhet for hva pensjonen vil bli, men bedriftene står overfor usikre framtidige kostnader blant annet knyttet til utviklingen i levealderen og oppregulering av tidligere opptjente rettigheter. I innskuddsordningene bærer arbeidstakerne risikoen, blant annet ved at størrelsen på den oppsparte kapitalen avhenger av en usikker avkastning. Spareprofilene kan ha både høy og lav risiko. Hvor mye den enkelte får i innskuddspensjon avhenger både av årlig innbetaling og avkastning i spareperioden. Arbeidstakernes kompensasjon for å ta på seg risikoen er at gevinsten ved god avkastning også tilfaller arbeidstakeren.

En annen forskjell mellom ytelses- og innskuddsordninger er at innskuddsordningene i hovedsak er spareordninger hvor den oppsparte kapitalen normalt tilfaller arvingene ved dødsfall, mens avsatte midler til alderspensjon i ytelsesordningene ved dødsfall tilfaller forsikringskollektivet, altså de andre medlemmene av ordningen (dødelighetsarv). Dette trekker isolert sett i retning av at de nødvendige premiene for å nå et gitt årlig alderspensjonsnivå er lavere i ytelsesordningene enn i innskuddsordningene. At innskuddsordningene utbetaler pensjon i en tidsbegrenset periode, mens livsvarige ytelser er mer vanlig i ytelsesordninger, trekker i motsatt retning.

Tjenestepensjon etter *lov om tjenestepensjon* omtales ofte som en hybridpensjon fordi den kombinerer elementer fra både ytelses- og innskuddspensjoner. Arbeidsgiver betaler hvert år et innskudd, fastsatt i prosent av lønnen til den enkelte, og innskuddene akkumuleres i en «pensjonsbeholdning» som medlemmet har rett på å få med seg etter 12 måneders tjenestetid. Arbeidsgiver velger om pensjonsordningen skal være med eller uten individuelt investeringsvalg. Tre av fire hybridordninger er i dag uten investeringsvalg. I disse ordningene tar arbeidsgiver en viss risiko for avkastningen på pensjonsmidlene, ved at det garanteres at pensjonsbeholdningen i opptjeningstiden ikke kan reduseres nominelt om faktisk

---

ble sist benyttet for å dekke den underbalansen som oppsto etter at pensjonsleverandørene i 2014 gikk over til nytt dødelighetsgrunnlag i kollektiv pensjonsforsikring (K2013).

avkastning i et år skulle bli negativ.[17] Alternativt kan arbeidsgiver velge å garantere at pensjonsbeholdningen årlig skal reguleres i takt med lønnsveksten (alminnelig lønnsvekst eller lønnsveksten i foretaket). I ordninger hvor arbeidstaker har investeringsvalg, er det ingen garantier.

I hybridordninger skal pensjonsbeholdningen tilføres en dødelighetsarv (midler som frigjøres dersom medlemmer dør før pensjonsbeholdningen er utbetalt). Utbetalingen av pensjon kan avtales livsvarig eller opphørende. Omregningen til en årlig pensjon skal ta utgangspunkt i forventet gjenstående levetid i beregningsgrunnlaget (K2013) på uttakstidspunktet. Utbetalt pensjon skal enten reguleres med faktisk avkastning på pensjonsmidlene eller på samme måte som i folketrygden, det vil si med den alminnelige lønnsveksten fratrukket 0,75 prosent.

De tre ulike pensjonsordningene i privat sektor har således svært ulik karakter:

- Innskuddsordningene er spareordninger, i hovedsak uten forsikringselement, der pensjonen normalt betales ut i en tidsbegrenset periode og der gjenværende midler etter personer som dør tilfaller arvingene. Det ligger imidlertid et forsikringselement i obligatorisk innskuddsfritak ved uførhet.
- Hybridpensjon likner innskuddsordningene i opptjeningsperioden og ytelsesordningen i utbetalingsperioden. Pensjonsrettighetene i hybridpensjon kan reguleres med alminnelig lønnsvekst eller med avkastning. Der det ikke er valgt individuelt investeringsvalg er det satt et minimumskrav om nullgaranti på avkastningen. Det tilføres dødelighetsarv i inn- og utbetalingsperioden. Pensjonen utbetales livsvarig eller tidsbegrenset, og opphører tidligst fra 80 år forutsatt at ytelsen har vært utbetalt i ti år.
- Ytelsesordningene er forsikrede pensjonsytelser hvor ytelsen utgjør en viss prosent av den ansattes sluttlønn. Ytelsene utbetales normalt livsvarig. Det er krav om balanseføring av forpliktelsene for foretaket.

I privat sektor er det ikke lovpålagte krav om uførepensjon, og det varierer om den ansatte i tillegg til en alderspensjonsytelse er dekket av pensjonsytelser til uføre. Uførepensjonen i privat sektor ble lagt om med virkning fra 1. januar 2016. Før omleggingen ble uførepensjonen beregnet som en ytelsesbasert alderspensjon, avkortet for tjenestetid. Etter omlegging er ytelsen tilpasset ny uføretrygd i folketrygden og kan maksimalt utgjøre summen av 25 prosent av G (begrenset til 6 prosent av medlemmets lønn) og 3 prosent av medlemmets lønn inntil 12 G. Uførepensjonen kan omfatte et tillegg på inntil 66 prosent av medlemmets lønn mellom 6 og 12 G. Maksimalrammen for uførepensjon fra privat tjenestepensjon tilsvarer uførepensjonen i offentlig tjenestepensjonen som ble etablert fra 1. januar 2015. Uførepensjonen i privat tjenestepensjon kan, i motsetning til offentlig tjenestepensjon, beregnes uten avkorting for tjenestetid og forsikret ytelse skal i så fall reduseres mot uførepensjon fra fripoliser og oppsatte rettigheter i offentlig tjenestepensjon.

[17] Det er også mulig å ha avkastningsgarantier i innskuddspensjonsordninger, men det er ikke krav om nullgaranti slik som i ordninger etter lov om tjenestepensjon. Enkelte leverandører av innskuddspensjon tilbyr investeringsporteføljer med avkastningsgaranti.

3.1.2 Mottakere av privat kollektiv tjenestepensjon

Ifølge tall fra Finans Norge var det ved utgangen av 2020 registrert 1 489 500 forsikrede med innskuddsordning og 56 600[18] forsikrede med ytelsesordning.[19] I hybridpensjonsordninger etter lov om tjenestepensjon, som først ble etablert i markedet fra 2015, var det i underkant av 46 000 forsikrede ved utgangen av 2020. Andelen forsikrede med innskuddspensjon er altså betydelig: i 2020 var 93,5 prosent forsikret med innskuddspensjon, 3,6 prosent med ytelsespensjon og 2,9 prosent med hybridpensjon.

Før obligatorisk tjenestepensjon ble innført fra 2006, var ytelsesordninger dominerende selv om lov om innskuddspensjon kom i 2001. Mens det i 2005 var 380 000 medlemmer i ytelsesordninger mot 120 000 i innskuddsordninger, var antall medlemmer i innskuddsordninger 820 000 mot 350 000 i ytelsesordninger i 2007, se figur 3.1. En tilsvarende utvikling med avvikling av ytelsesordninger framgår også av tall fra Pensjonskasseforeningen som viser at antall arbeidstakere med medlemskap i en privat pensjonskasse i perioden fra utgangen av 2006 til utgangen av 2016 ble redusert fra 135 000 til 29 000 personer.

De vel 800 000 arbeidstakere som i 2006–2007 ble innlemmet i en innskuddsordning, var i all hovedsak ansatt i virksomheter som ikke hadde tjenestepensjonsordning fra før. I tiden fra 2005 og fram til i dag har mange ytelsesordninger blitt avviklet og erstattet med innskuddsordninger. I tillegg har nyetablerte virksomheter valgt innskuddsordninger. Ifølge tall fra Finans Norge har 222 538 arbeidstakere fått omdannet tjenestepensjon fra en ytelsesordning til en innskuddsordning i perioden 2005 til 2020. Den brede omleggelsen fra en ytelsesordning til en innskuddsordning har skjedd enten ved at nyansatte ikke tas inn i ordningen, ved at alle går ut av ordningen eller ved at bare de med få år igjen til pensjonsalder forblir medlemmer i ordningen.

[18] Av de 56 600 forsikrede med ytelsesordning, er det kun 37 000 forsikrede der opptjening av alderspensjonsrettigheter inngår.

[19] Antall forsikrede gjelder pensjoner der pensjonsutbetalingen ikke har startet. Statistikken over antall forsikrede vil i hovedsak tilsvare antall arbeidstakere med privat tjenestepensjon, men det er også mulig å være medlem i to tjenestepensjonsordninger samtidig, for eksempel ved to deltidsstillinger.

Figur 3.1 Antall forsikrede i ordninger etter lov om innskuddspensjon, lov om foretakspensjon og lov om tjenestepensjon. Tusen personer

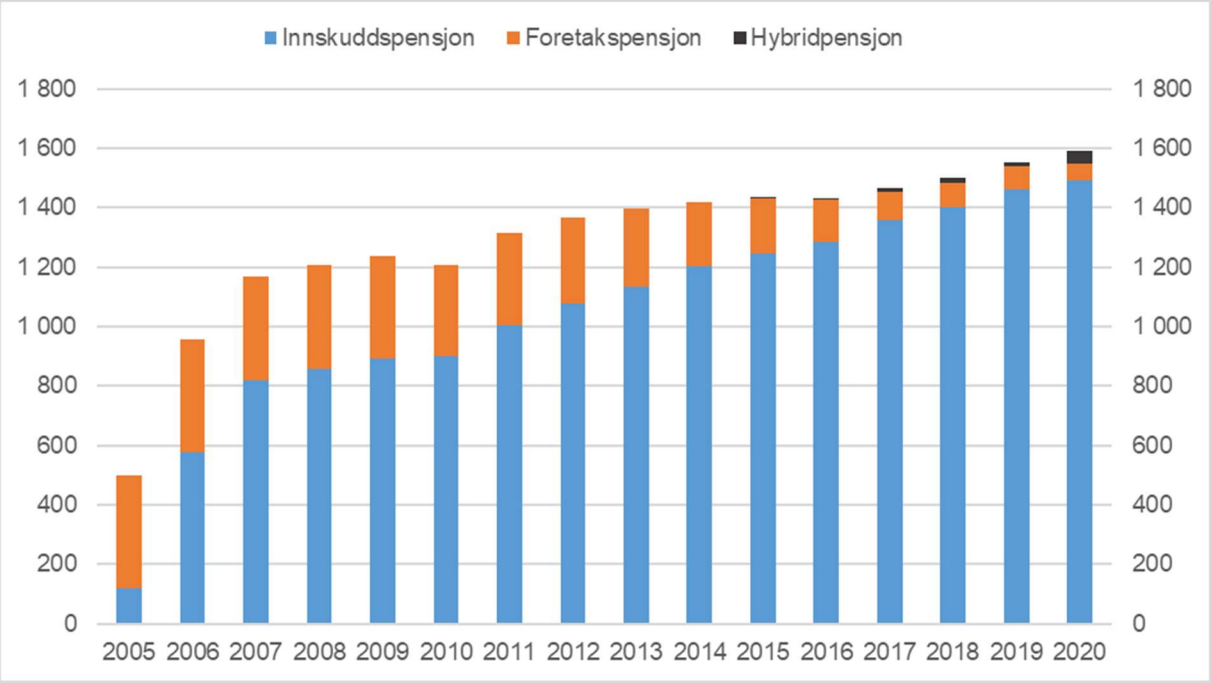

Kilde: Finans Norge

Den betydelige omleggingen fra ytelsesordning til innskuddsordning har igjen resultert i en særlig sterk vekst i antall forsikrede med fripoliser, dvs. rettigheter opparbeidet i ytelses-ordninger man ikke lenger er medlem av. Antall forsikrede med pensjonskapitalbevis, det vil si rettigheter opparbeidet i innskuddsordninger man ikke lenger er medlem av, har også økt over tid, men ikke like sterkt som veksten i antall forsikrede med fripoliser. Avhengig av hyppighet av jobbskifte, omlegging av ordning osv. vil en og samme person ofte ha flere fripoliser, pensjonskapitalbevis eller en kombinasjon av begge deler.

3.1.3 Forsikringsforpliktelser i private kollektive tjenestepensjonsordninger

Ifølge Finans Norge var den samlede forsikringsforpliktelsen for kollektiv pensjon i privat sektor 768 milliarder kroner ved utgangen av 2020, hvorav innskuddsbaserte ordninger utgjorde 49 prosent. Av den samlede forsikringsforpliktelsen utgjorde fripoliser 346 milliarder kroner, aktive innskuddsbaserte ordninger 223 milliarder kroner, pensjonskapital-bevis 132 milliarder kroner, aktive ytelsesbaserte ordninger 57 milliarder kroner og forpliktelser etter tjenestepensjonsloven utgjorde 5 milliarder kroner til alderspensjon og 5 milliarder kroner til uførepensjon. Til tross for av at innskuddsordningene nå har klart flest aktive medlemmer, er hoveddelen av forsikringsforpliktelsene fortsatt knyttet til ytelsesordningene.

Det ble innbetalt 42,4 milliarder kroner til private tjenestepensjonsordninger i 2020 ifølge Finans Norge. Innbetalingene til ytelsesordninger sank med 23 prosent fra 6,6 milliarder kroner i 2019 til 5,1 milliarder kroner i 2020, mens innbetalingene til innskuddsordninger økte med 6 prosent i samme periode fra 32,0 milliarder til 33,8 milliarder kroner. Innbetalt premie til pensjonsordninger etter tjenestepensjonsloven (de såkalte hybridordningene)

fordeler seg mellom alderspensjon og uførepensjon. Innbetalinger til ordninger etter tjenestepensjonsloven utgjorde ved utgangen av 2020 om lag 3,5 milliarder kroner, hvorav 1,8 milliarder kroner er knyttet til sparing til alderspensjon. Dette innebærer en økning fra 828 millioner kroner ved utgangen av 2019 til 1,83 milliarder kroner ved utgangen av 2020, en økning som tilsvarer 117 prosent. Ifølge Finans Norge, skyldes den store økningen at en større kundegruppe har omdannet sin ytelsesordning til hybridordning fra 2020.

3.1.4 Ytelsesnivået i private kollektive tjenestepensjonsordninger

Tjenestepensjonslovene er rammelover som angir maksimale grenser for skattefavorisert innskudd eller ytelse. Finans Norge utarbeider årlig statistikk over hvordan foretakene tilpasser seg med hensyn til innskuddssatser og ytelsesnivå.

Innskuddspensjon

Ved utgangen av 2020 var 93,5 prosent av arbeidstakere i privat sektor dekket av en innskuddspensjonsordning. De maksimale innskuddsgrensene i innskuddspensjonsloven er fra 1. januar 2014 økt fra 5 prosent av lønn mellom 1 G og 6 G og 8 prosent av lønn mellom 6 G og 12 G til 7 prosent av lønn inntil 12 G og et tilleggsinnskudd på 18,1 prosent av lønn mellom 7,1 G og 12 G. Det er samtidig gitt anledning til å gi innskudd fra første krone, i stedet for fra 1 G. For øvrig er minstekravet for innskuddspensjonsordninger etter lov om obligatorisk tjenestepensjon (OTP-loven) fortsatt 2 prosent av lønn mellom 1 G og 12 G.

Finans Norge har innhentet nivå på innskuddssatser fra leverandører av innskuddspensjon. Figur 3.2 illustrerer hvordan forsikrede fordeler seg etter nivået på innskuddssatsen i ordningen for inntekt opp til 12 G. Figuren viser at 36 prosent (540 000) av de forsikrede har en ordning med 2 prosent innskudd av inntekt opp til 12 G. Videre har 23 prosent (346 000) av de forsikrede innskuddssatser mellom 2 prosent og 5 prosent, 17 prosent (250 000) har en ordning med 5 prosent innskudd, 11 prosent (165 000) har innskuddssatser mellom 5 prosent og 7 prosent, og 13 prosent (189 000) har en ordning med maksimal innskuddssats på 7 prosent for inntekt opp til 12 G.

Figur 3.2 Antall forsikrede i innskuddsordninger etter sats for inntekt opp til 12 G, 2020. Tusen personer

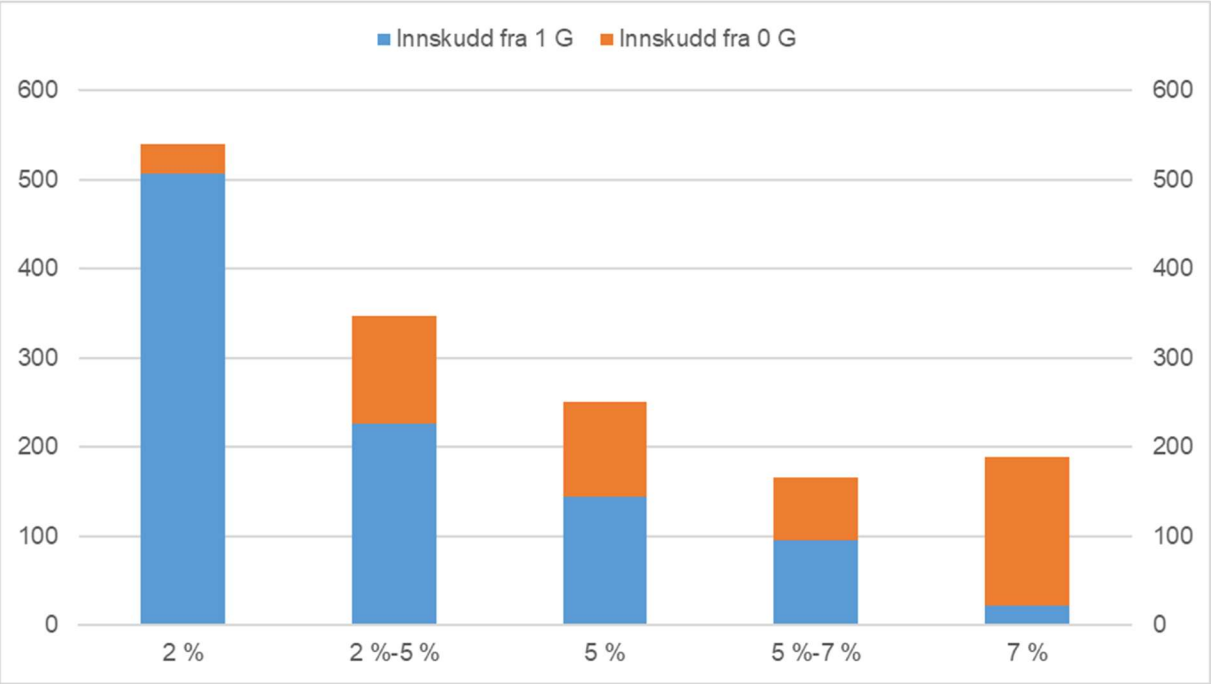

Kilde: Finans Norge

Samlet sett er ⅔ av de forsikrede i ordninger med innskudd fra 1 G (994 000), mens de resterende er i ordninger med innskudd fra første krone (496 000). De fleste som har sparing fra første krone, har relativt høye innskuddssatser for inntekter opp til 12 G. I ordninger med innskudd fra 1 G, gir årlig innskudd målt som andel av lønn et noe lavere innskudd enn det prosenten indikerer: for eksempel vil et innskudd på to prosent av inntekten fra 1 G, utgjøre 1,6 prosent av en inntekt på 5 G.

Antall forsikrede som er tilknyttet en ordning med tilleggsinnskudd for inntekt mellom 7,1 og 12 G for alle forsikrede framgår av figur 3.3. Også for tilleggsinnskudd for inntekt mellom 7,1 og 12 G er innskuddssatsene i ordninger med innskudd fra første krone gjennomgående høyere sammenlignet med ordninger med innskudd fra 1 G. I ordningene med sparing fra 1 G, er rundt halvparten av de forsikrede (47 prosent) medlem i en innskuddsordning som ikke yter tilleggsinnskudd for lønn over 7,1 G. I ordningene med sparing fra første krone, derimot, er andelen med tilleggsinnskudd høy (80 prosent). I figuren inngår alle som omfattes av forsikringsavtalen, også de med inntekt under 7,1 G, selv om disse ikke får tilleggsinnskudd så lenge inntekten er under 7,1 G. Finans Norge har ikke statistikk som viser andelen av de forsikrede med lønn over 7,1 G som er medlem i en innskuddsplan som gir innskudd over 7,1 G.

Figur 3.3 viser at de fleste forsikrede er tilknyttet en ordning med tilleggsinnskudd (62 prosent) for inntekt mellom 7,1 og 12 G. Av de som ikke har en ordning med tilleggsinnskudd tilhører ⅔ en ordning med sparesats på 2 prosent for inntekt opptil 12 G. De som har spare-satser opp mot maksimal sparesats på 7 prosent har oftere opptjening fra første krone og hoveddelen av disse har en tilleggssats for inntekt mellom 7,1 og 12 G på 10 prosent eller mer.

Figur 3.3 Antall forsikrede i innskuddsordninger etter sats for tilleggsinnskudd (i prosent av inntekt mellom 7,1 og 12 G), 2020. Tusen personer

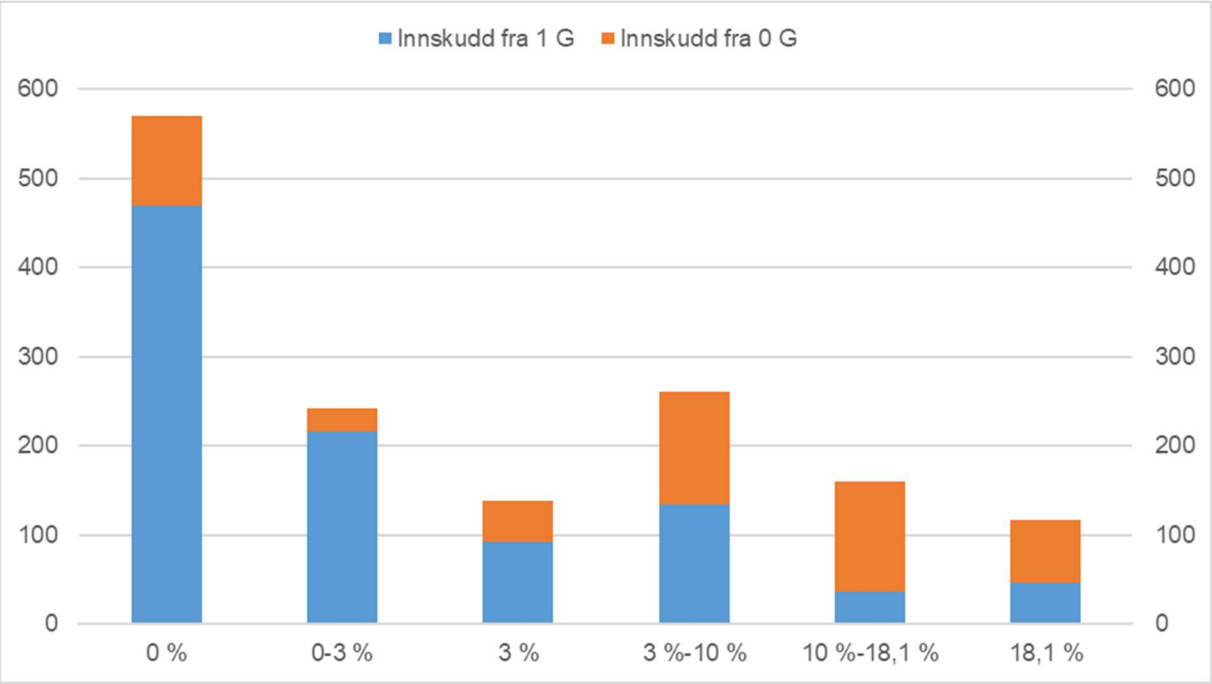

Kilde: Finans Norge

Figur 3.4 viser prosentfordelingen av tilleggssatsen for inntekt mellom 7,1 og 12 G etter sparesatsen for inntekt opp til 12 G for medlemmer av innskuddsordninger med innskudd fra hhv. 1 G og 0 G.

Figur 3.4 Prosentfordeling av tilleggssats etter sats for inntekt opp til 12 G for medlemmer av ordninger med innskudd fra 1 G og 0 G, 2020

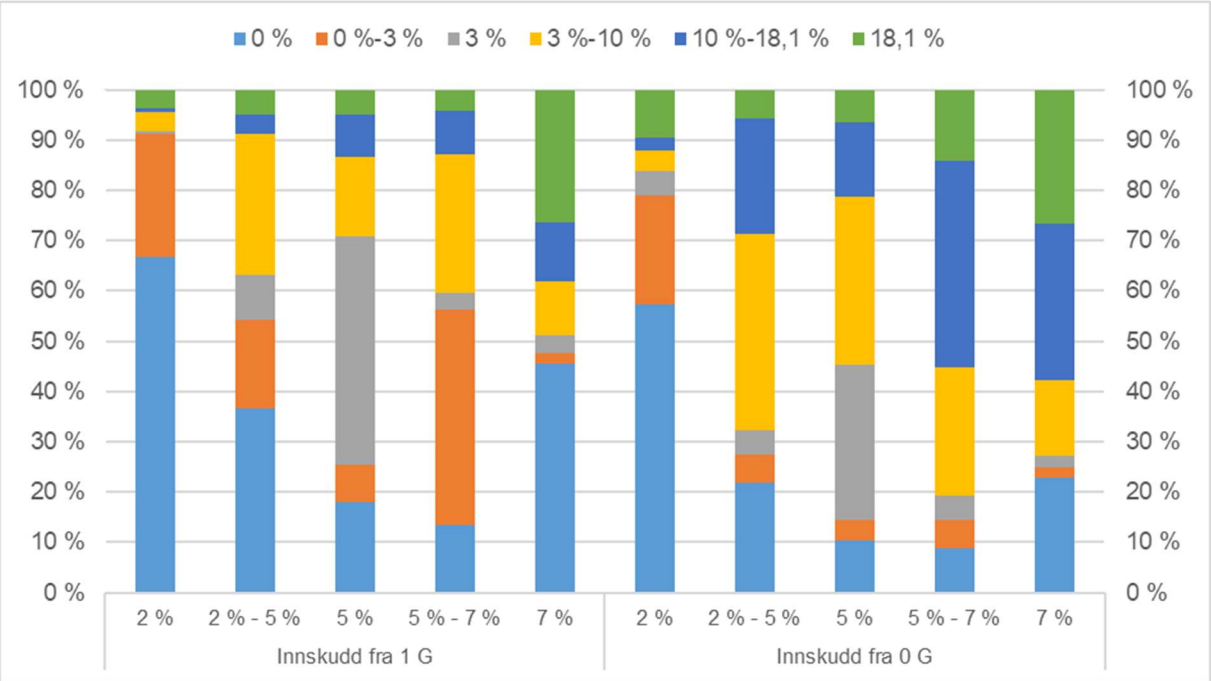

Kilde: Finans Norge

Det er mer utbredt med høy tilleggssats i ordninger med sparing fra første krone enn med sparing fra 1 G for alle sparenivåer, og særlig gjelder dette de med en sparesats for inntekt opp til 12 G på 5 prosent eller mer. Både for ordninger med innskudd fra 1 G og første krone har de fleste med en sparesats på 2 prosent ingen tilleggssats for inntekt over 7,1 G. Det er svært få med innskudd fra 1 G som har en sparesats på 7 prosent av inntekt opp til 12 G, jf. figur 3.2, men de fleste av disse medlemmene har til gjengjeld en relativt høy tilleggssats. Blant dem med sparing fra første krone har ⅓ maksimalsatsen på 7 prosent for inntekt opp til 12 G, og blant disse har 58 prosent en tilleggssats på 10 prosent eller mer.

Ytelsespensjon

Når det gjelder nivået på ytelsesordningene, viser tall som Finans Norge innhentet fra sine medlemsselskaper ved utgangen av 2016 at én av seks med ytelsesordning hadde en pensjonsplan med et pensjonsnivå høyere enn 67 prosent. Om lag 23 prosent hadde en 66-prosentordning og om lag 55 prosent av ordningene hadde en lavere kompensasjonsgrad enn dette. Tallene fra Finans Norge dekker om lag 2/3 av alle forsikrede med aktiv ytelses-pensjonsordning, men bør likevel gi en indikasjon på nivået for ytelsesordningene. Tall fra Storebrand viser at blant forsikrede med ytelsespensjon var gjennomsnittsalderen 52 år for kvinner og 55 år for menn, noe som trolig er et uttrykk for at mange ytelsesordninger er forbeholdt ansatte med mindre enn 15 år igjen til pensjonsalder. Blant dem med aktiv ytelses-pensjonsordning i Storebrand er det en like stor andel menn og kvinner, mens det i fripolise-bestanden er en større andel menn; 59 prosent menn og 41 prosent kvinner.

3.1.5 Uttak av pensjon fra private kollektive tjenestepensjonsordninger

Blant dagens pensjonister er det klart flere som mottar ytelsespensjon enn innskuddspensjon. Andelen alderspensjonister med utbetalt innskuddspensjon var 17 prosent i 2020. Andelen har

økt fra 15 prosent i 2019. Dette har sammenheng med at lov om innskuddspensjon ble innført i 2001, og at omfanget av innskuddspensjon tiltok først da lov om obligatorisk tjenestepensjon ble innført i 2006. Blant de utbetalte ytelsespensjonene, ble 94 prosent utbetalt fra fripoliser, mens de resterende 6 prosentene ble utbetalt fra ytelsesordninger.

I 2019 ble det utbetalt 15 milliarder kroner til pensjonsmottakere. 87 prosent av dette var knyttet til ytelsesordninger eller fripoliser. Gjennomsnittlig utbetalt beløp i 2020 var høyere for ytelsespensjon enn for innskuddspensjon, og aller høyest for de 5 prosentene av alderspensjonistene med ytelsesordninger etter lov om foretakspensjon.

Antall mottakere, totalt utbetalt beløp og gjennomsnittlig utbetalt beløp i 2020 fra ytelsesordninger, fripoliser og innskuddspensjon er vist i tabell 3.1 nedenfor. Merk at én og samme person kan ha vært medlem av ulike tjenestepensjonsordninger og dermed være mottaker av flere av pensjonsytelsene i tabellen nedenfor.

Tabell 3.1 Utbetalte private tjenestepensjoner (uten private pensjonskasser), 2020

	Antall mottakere	Totalt utbetalt beløp i mrd. Kroner 1)	Gjennomsnittlig utbetalt beløp i kroner
Ytelsespensjon	23 687	2,0	84 434
Fripolise	356 677	12,1	33 924
Innskuddspensjon	79 268	2,1	26 492
Sum	459 632	16,2	35 246

For ytelsespensjon (etter lov om foretakspensjon) og fripolise inkluderer tallene utbetalinger av både alderspensjon og etterlattepensjon til ektefelle/samboer og barn.

Kilde: Finans Norge

Utviklingen i totalt utbetalt beløp for private tjenestepensjoner er vist i figur 3.5. I perioden fra 2015 til 2019 har utbetalt beløp for ytelsespensjon falt, mens utbetalt beløp for innskuddspensjon gradvis har økt. Utbetalt beløp for fripolise er høyere i 2020 enn i 2019, noe som skyldes at antall mottakere har økt fra 348 000 til 356 677.

Figur 3.5 Utvikling i totalt utbetalt beløp for private tjenestepensjoner (eks. private pensjonskasser). Milliarder. kroner

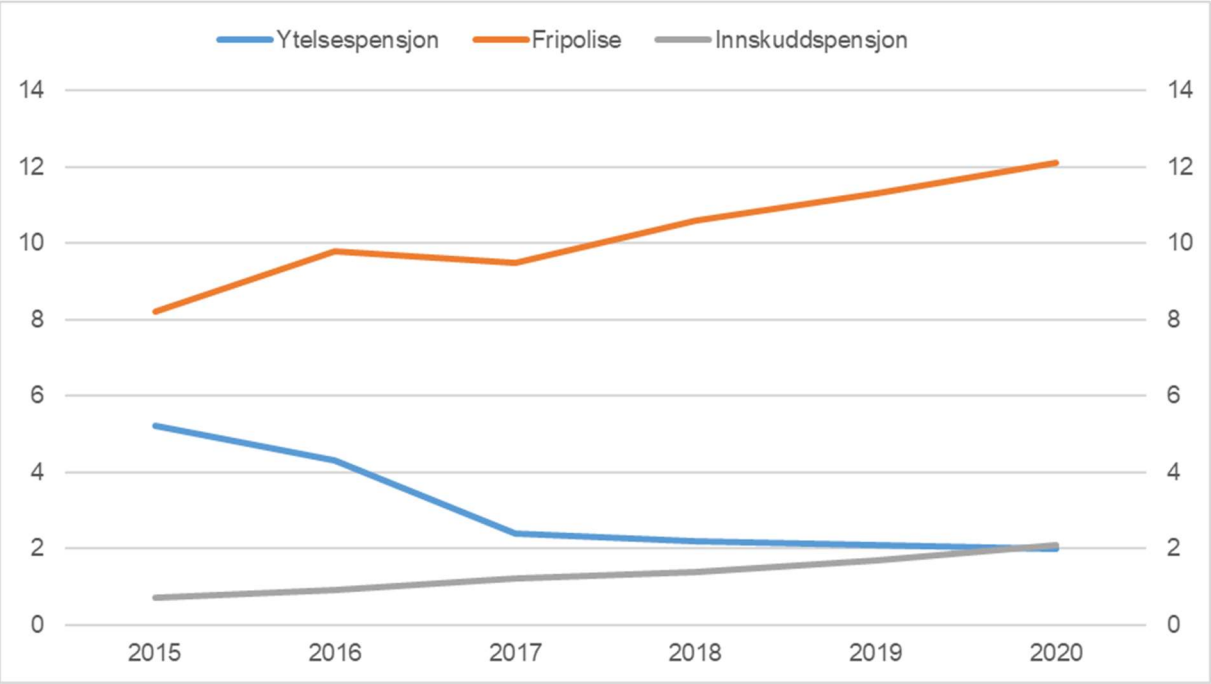

Kilde: Finans Norge

Tjenestepensjon kan tas ut fleksibelt fra 62 år. Det er ikke et vilkår at tjenestepensjon må tas ut samtidig med uttak av alderspensjon fra folketrygden, slik det er for privat AFP. Figur 3.6 viser aldersfordelingen for de som startet uttak av alderspensjon fra private tjenestepensjons-ordninger i 2020.

Figur 3.6 Aldersfordeling for uttak av alderspensjon fra private tjenestepensjons-ordninger, 2020. Prosent

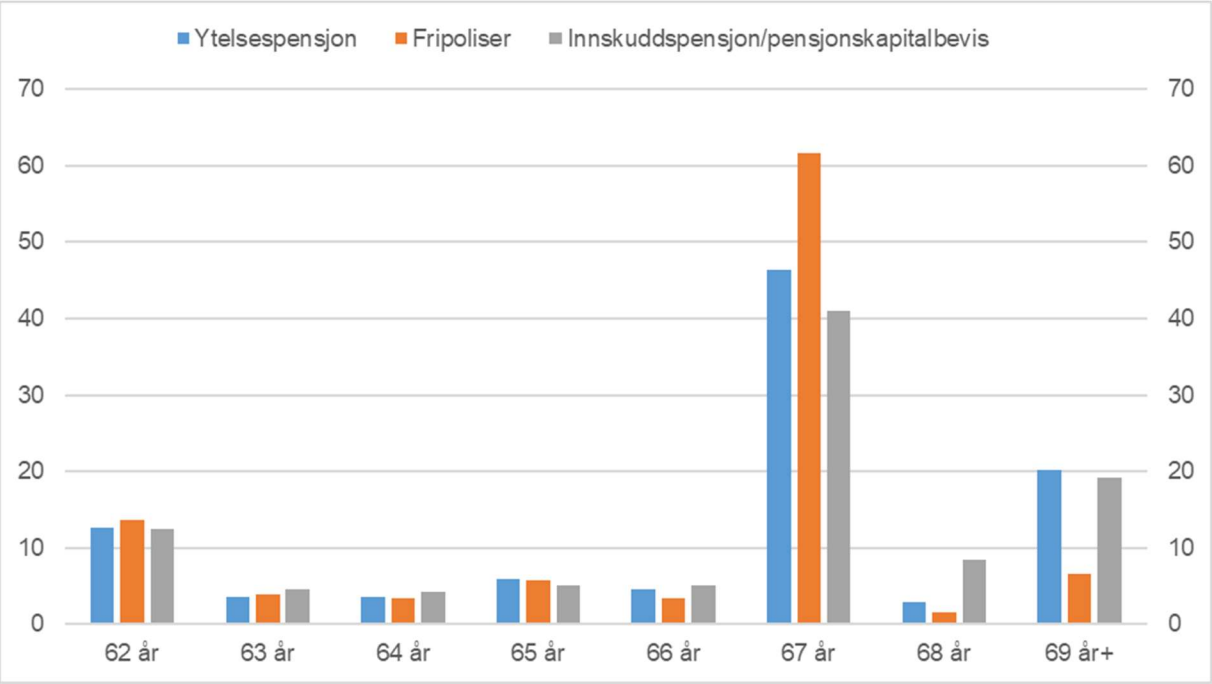

Kilde: Finans Norge

Som for tidligere år, er det i de private tjenestepensjonsordningene mest vanlig å starte uttaket av alderspensjon ved 67 år; rundt halvparten av mottakerne gjør det. Andelen som tar ut innskuddspensjon/pensjonskapitalbevis fra 67 år er noe lavere enn andelen som tar ut fri-poliser og ytelsespensjon. Enkelte ytelser, som for eksempel uføretrygd, gis fram til 67 år. Dette betyr at noen av de som starter uttak av alderspensjon fra 67 år, tidligere kan ha mottatt en ytelse som opphører ved denne alderen. Av denne grunnen er det ikke nødvendigvis slik at alle har tatt et aktivt valg om å starte uttak av alderspensjon ved 67 år.

Blant de som var medlem av en fripolisordning på uttakstidspunktet, tok over 62 prosent av nye alderspensjonister ut alderspensjon ved 67 år, 14 prosent tok ut ved 62 år og kun 7 prosent tok ut ved 69 år.

Også blant de som var medlem av en ytelsesordning på uttakstidspunktet, tok om lag halvparten ut alderspensjonen ved 67 år (46 prosent), mens 13 prosent tok ut alderspensjon ved 62 år. Ved 67 år hadde de fleste tatt ut fripoliser i 2020 sammenlignet med år 2019 når de fleste ved 67 år har tatt ut ytelsespensjon. Om lag 40 prosent av alderspensjonene fra innskuddspensjon/pensjonskapitalbevis ble tatt ut ved 67 år, mens 12 prosent ble tatt ut ved 62 år og 19 prosent ble tatt ut når mottakeren var 69 år eller eldre. At det var medlemmer i en fripolisordning som i størst grad tok ut pensjon ved 62 år kan skyldes at årlig pensjon for de fleste i denne gruppen gir et høyere beløp enn ytelser fra ytelsespensjon og innskuddsordninger.

3.2 AFP i privat sektor

3.2.1 Utformingen av ny AFP i privat sektor

LO og NHO inngikk i lønnsoppgjøret 2. april 2008 en avtale om en ny avtalefestet pensjon (AFP) tilpasset den nye alderspensjonen i folketrygden. Etter avtaleinngåelsen sluttet YS, Virke, Spekter og Finans Norge seg til avtalen.

Ny AFP trådte i kraft parallelt med ny alderspensjon i folketrygden fra 1. januar 2011. Avtalen innebar at ordningen ble lagt om fra en tidligpensjonsordning, med utbetaling over maksimalt fem år, til en ordning med et nøytralt, livsvarig påslag til folketrygden. For å ha rett på AFP, må arbeidstaker oppfylle et sett av vilkår som framgår av AFP-tilskottsloven[20] og av vedtektene for ordningen. Sentrale vilkår er at arbeidstakeren på uttakstidspunktet og i de tre foregående årene må ha vært ansatt og reell arbeidstaker i en AFP-bedrift, og ved 62 år ha arbeidet i minst syv av de ni siste årene i en AFP-bedrift. Før 67 år kan AFP bare tas ut dersom alderspensjonen fra folketrygden og den livsvarige delen av AFP minst tilsvarer minstepensjonsnivå ved 67 år. Videre er det et krav om at man ikke kan motta uføretrygd etter fylte 62 år.

AFP beregnes som 0,314 prosent av årlig pensjonsgivende inntekt opp til en øvre grense på 7,1 G fram til 62 år. Etter 40 år med jevn inntekt målt i G, vil AFP-grunnlaget tilsvare 12,56 prosent av inntekten. Ytelsen levealdersjusteres ved at ytelsen divideres med det samme forholdstallet som i folketrygden. Uttaksreglene er nøytrale, noe som betyr at årlig pensjon er høyere desto senere den tas ut. Årlig pensjon øker imidlertid ikke dersom uttaket utsettes etter fylte 70 år.

Personer som tar ut AFP før 67 år får en høyere utbetaling i perioden fram til 67 år (tonivå-uttak). Siden reglene er nøytralt utformet, motsvares dette av at den livsvarige delen av AFP blir tilsvarende lavere.

Personer født før 1963, som helt eller delvis har opptjening i folketrygden etter gamle regler, får også et kompensasjonstillegg. Det er blant annet begrunnet med at personer som følger gamle opptjeningsregler i folketrygden har dårligere muligheter til å kompensere for virkningen av levealdersjustering. Kompensasjonstillegget er størst for 1953-kullet og trappes gradvis ned for etterfølgende årskull. Reglene for uttak av kompensasjonstillegget er også nøytralt utformet.

Staten yter tilskott til AFP i privat sektor etter AFP-tilskottsloven. Staten dekker en tredel av de løpende utbetalingene av AFP-ytelsen, mens resten dekkes av medlemsbedriftene gjennom en avgift på lønnsgrunnlaget i bedriftene. Det særskilte kompensasjonstillegget dekkes i sin helhet av staten. I 2019 innebar dette at staten dekket om lag 45 prosent av utbetalingene til privat AFP.

Det fulgte av avtalen mellom LO og NHO fra tariffoppgjøret i 2008 at overgangen til ny AFP skulle evalueres. Resultatene fra evalueringsarbeidet er sammenfattet i rapporten «Evaluering av AFP i privat sektor» avgitt av LO og NHO den 7. desember 2017. Evalueringen bekreftet at AFP-ordningen etter omleggingen i hovedsak har fungert som forutsatt, men det ble også pekt på noen utfordringer. Kvalifiseringsvilkårene bidrar til at arbeidstakere opplever

[20] Lov av 19. februar 2010 om statstilskott til arbeidstakere som tar ut avtalefestet pensjon i privat sektor (AFP-tilskottsloven),

ordningen som uforutsigbar. Arbeidsgivere opplever at de betaler mye inn til ordningen uten at dette nødvendigvis kommer egne ansatte til gode.

I tariffoppgjøret i 2018 kom LO og NHO til enighet om å utrede alternativer til den gjeldende AFP-ordningen, jf. tariffpartenes protokoll 8. april 2018. Arbeids- og sosialdepartementet og Finansdepartementet har bistått partene i utredningsarbeidet. Av protokollen fremgår det at et felles mål for en fremtidig AFP-ordning er at det skal være bedre samsvar mellom tid i AFP-bedrift og hva man får utbetalt i pensjon. Utredningsarbeidet er dokumentert i rapporten: «Utredning av en mulig reformert AFP-ordning i privat sektor» som ble publisert 12. mai 2021. I rapporten beskrives en skisse til en modell som et utgangspunkt for en reformert AFP-ordning. Utredningsarbeidet har bestått i å identifisere et mulig handlingsrom og etablere rammene for løsninger som kan balansere ulike hensyn.

3.2.2 Mottakere av AFP og gjennomsnittlig ytelse

AFP-ordningen omfatter store deler av ansatte i bedrifter som er dekket av en tariffavtale. Det er likevel en del private virksomheter med tariffavtale som ikke er med i AFP-ordningen.[21]

Beregninger utført av Arbeids- og velferdsdirektoratet viser at om lag 55 prosent av alle arbeidstakere i privat sektor på 61 år var tilknyttet en AFP-bedrift i 2016. AFP-dekningen øker med antall ansatte i bedriften. En rapport som evaluerte AFP i privat sektor viser at omtrent 6 av 10 ansatte i bedrifter med mellom 50 og 100 ansatte, og i overkant av 7 av 10 ansatte i bedrifter med mer enn 100 ansatte, har AFP.[22] Omtrent 60 prosent av de ansatte i privat sektor arbeider imidlertid i bedrifter med færre enn 50 ansatte, og for disse er AFP-dekningen betydelig lavere. At dekningsgraden øker med bedriftsstørrelsen må ses i sammenheng med at tariffdekningen øker med antall ansatte i virksomheten. AFP-dekningen varierer også mellom næringer, og høyest dekning er det innen næringene bergverksdrift og utvinning, finansierings- og forsikringsvirksomhet og industri.

Ny AFP gjelder for alle som er født i 1948 eller senere og som tok ut AFP etter 1. januar 2011.[23] Gammel AFP ble gradvis faset ut i løpet av årene 2011–2015, og ved utgangen av 2015 hadde alle i privat sektor ny AFP. Nedgangen i antall personer med gammel AFP har blitt mer enn motsvart av økningen i antall personer med ny AFP, slik at antall personer som har tatt ut AFP i privat sektor samlet sett har økt fra 2011 til 2020.

Ifølge Arbeids- og velferdsdirektoratet, var det om lag 95 000 personer som mottok AFP i privat sektor per desember 2020, noe som innebærer en økning på 11 prosent sammenliknet med samme tidspunkt i 2019. Blant disse var 55 prosent 67 år eller mer.

Ved utgangen av 2020 var 28 prosent av mottakerne av privat AFP kvinner, og 72 prosent var menn. Den relativt lave kvinneandelen gjenspeiler at nesten 2 av 3 arbeidstakere i privat

---

[21] Dette kan gjelde private virksomheter som er med i SPK. Et annet eksempel er private barnehager som i tillegg til en privat tjenestepensjon også har en egen AFP-ordning fra 62 til 67 år som ligner ordningen i offentlig sektor. I medlemsbedriftene til arbeidsgiverforeningen for private barnehager (PBL) er det for eksempel 28 500 ansatte.

[22] Evaluering av AFP i privat sektor, Rapport fra arbeidet 7. desember 2017, NHO og LO.

[23] Personer født i 1944–1947 kunne ta ut ny AFP, forutsatt at de ikke hadde tatt ut gammel AFP før 1.januar 2011.

sektor er menn.[24] Sett opp imot andelen kvinner som arbeider i privat sektor, er kvinner likevel underrepresentert blant mottakere av AFP, og kvinneandelen har gått ned fra 31 prosent i 2010. Dette skyldes blant annet at det kreves tilstrekkelig høy opptjening for å ta ut alderspensjon før 67 år. Andelen kvinner som kan ta ut 100 prosent alderspensjon før 67 år vil trolig øke framover som følge av at kvinner i yngre årskull har gjennomgående høyere yrkesdeltakelse sammenlignet med kvinner i eldre årskull. At kvinner lever lenger enn menn vil også øke kvinneandelen i populasjonen når man ser på mottakere over 62 år.

I årene 2015–2019 har antall mottakere av privat AFP økt med 9 000–10 000 per år. Av de 9836 nye mottakerne i 2020 var 28 prosent kvinner. De fleste av de nye mottakerne velger å ta ut AFP ved 62 år. For nye mottakere av privat AFP i alderen 62–66 år var gjennomsnittlig ytelse om lag 77 020 kroner i 2020, se tabell 3.2. Personer som tar ut AFP før 67 år mottar et tidsbegrenset tillegg på 19 200 kroner per år. Den livsvarige delen av pensjonen, dvs. AFP uten det tidsbegrensede tillegget, utgjorde i gjennomsnitt nesten 57 877 kroner i 2020.

Tabell 3.2 Gjennomsnittlig AFP-ytelse for nye mottakere 62–66 år, 2020

År	**Antall**	**Gjennomsnittlig pensjon**	**Gjennomsnittlig pensjon uten tidsbegrenset tillegg**
Kvinner	2 734	70 989	51 857
Menn	7 102	79 367	60 220
Totalt	9 836	77 020	57 877

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet

3.2.3 Muligheten til uttak av pensjon før 67 år med og uten AFP

For å kunne ta ut alderspensjon fra folketrygden før 67 år, er det et krav at den opptjente pensjonen minst må tilsvare minste pensjonsnivå ved 67 år. For de med rett til privat AFP, kan den livsvarige delen av denne ytelsen medregnes.

For å illustrere pensjonsopptjeningen som er nødvendig for å tilfredsstille vilkårene for uttak av alderspensjon før 67 år, kan det forutsettes jevn inntekt i et gitt antall år. Nødvendig pensjonsopptjening gir da et nivå på nødvendig årsinntekt. I tabell 3.3 er nødvendig årsinntekt for å kvalifisere for 100 prosent uttak av alderspensjon, med og uten AFP, illustrert for aldrene 62 til 66 år for 1959- og 1963-kullet. Det er forutsatt jevn inntekt i 40 år ved 62 år.

Nødvendig årsinntekt er høyest ved uttak fra 62 år, og reduseres ved senere uttak. De som ikke har AFP må ha vesentlig høyere inntekt enn de som kan regne med AFP i prøvingen mot kravet. Dette kan illustreres ved å se på en person født i 1959 som har hatt jevn opptjening fra fylte 22 år. Om AFP ikke inkluderes i kravet, må vedkommende ha en inntekt på 531 000 2020-kroner for å kunne gå av ved 62 år. Hvis vedkommende derimot er omfattet av AFP i privat sektor, er det tilstrekkelig med en inntekt på 377 000 kroner for å kvalifisere til uttak ved fylte 62 år. For en person født i 1963 er inntektskravet med de samme forutsetningene henholdsvis 524 000 kroner uten AFP og 288 000 kroner med AFP.

[24] Kilde: Indikatorer for kjønnslikestilling, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 3.3 Krav til årlig inntekt for å kunne gå av med 100 prosent alderspensjon, 2020-kroner

	Virksomhet med AFP		Virksomhet uten AFP	
Alder	**1959**	**1963**	**1959**	**1963**
62	377 000	288 000	531 000	524 000
63	298 000	226 000	499 000	464 000
64	220 000	166 000	449 000	337 000
65	145 000	109 000	391 000	218 000
66	71 000	53 000	190 000	106 000

Merknad: Det er forutsatt oppstart i arbeid ved 22 år og jevn inntekt målt i 2020-kroner (G = 100 853 kroner).

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet

Ved 20 prosent uttak, vil de som har opptjening fra det nye pensjonssystemet oppfylle opptjeningsvilkåret selv med lave inntekter ettersom garantipensjonen bare blir redusert med 80 prosent av inntektspensjonen. Selv om en slik pensjon alene ikke vil være tilstrekkelig for å sikre livsopphold, vil det kunne gi mulighet for å trappe ned i en lavere stillingsandel.

Uten AFP er inntektskravet ved 62 år omtrent det samme både for 1959- og 1963-kullet. Årsaken er at den gradvise avtrappingen av garantipensjonen her ikke får betydning, fordi inntektskravet ligger over avtrappingsintervallet for garantipensjonen. Ved høyere uttaksaldre er inntektskravet lavere for 1963-kullet enn for 1959-kullet. Nedgangen er særlig stor for uttaksalder 64–66 år, og det skyldes at den gradvise avtrappingen av garantipensjon her gir særlig stor effekt på inntektskravet.

Med AFP er inntektskravet vesentlig lavere for 1963-kullet enn for 1959-kullet for alle uttaksaldre. Det skyldes at den gradvise avtrappingen av garantipensjonen her får betydning ved alle uttaksaldre.

Beregningene i tabell 3.3 forutsetter at personen har hatt en jevn inntekt fra fylte 22 år. Ved senere oppstart i arbeidslivet enn 22 år, er det nødvendig med en høyere årlig inntekt for å kunne gå av med 100 prosent alderspensjon ved samme alder. Dersom alderen for oppstart i arbeid øker fra 22 år til 27 år, øker kravet til årlig inntekt med opptil 15 prosent for å kompensere for at yrkeskarrieren er fem år kortere.

Anslag fra Arbeids- og velferdsdirektoratet viser at en høy andel av de sysselsatte kan ta ut alderspensjon fra folketrygden før 67 år. Andelen av de ansatte i privat sektor som er født i 1959 som anslås å kunne ta ut 100 prosent alderspensjon er vist i tabell 3.4. Andelene som kvalifiserer for uttak av gradert alderspensjon vil være høyere enn i tabellen. I anslagene er det antatt at alle ansatte i bedrifter i privat sektor som er medlem av AFP-ordningen har rett på ny privat AFP. Ulike individuelle kvalifiseringsvilkår innebærer at ikke alle vil kunne ta ut privat AFP, blant annet er det krav om tilknytning til en AFP-bedrift i 7 av de 9 siste årene før fylte 62 år.

Tabell 3.4 Andel av ansatte i privat sektor som i 2020 anslås å kvalifisere for uttak av 100 prosent alderspensjon blant 1959-kullet. Prosent

	Virksomhet med AFP		Virksomhet uten AFP	
Alder	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner
62	94	87	77	35
63	95	94	83	46
64	96	96	87	58
65	98	98	89	73
66	100	99	92	92

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet

Av ansatte i bedrifter med AFP, er det for 1959-kullet anslått at 94 prosent av mennene og 87 prosent av kvinnene kan ta ut alderspensjon fra 62 år. Ettersom utsatt uttak øker årlige pensjonsutbetalinger, øker også andelen som kvalifiserer for uttak med alderen. Ansatte i bedrifter uten AFP fikk med pensjonsreformen mulighet til å gå av med pensjon før 67 år. Blant kvinnene i denne gruppen er andelen som kan ta ut pensjon anslått til 35 prosent ved 62 år, og den øker til 92 prosent ved 66 år. Den store forskjellen mellom andelen kvinner som anslås å kvalifisere for uttak av 100 prosent alderspensjon i virksomheter med og uten AFP skyldes at AFP-ytelsen for mange er avgjørende for å oppfylle kravet for tidliguttak.

I tabell 3.5 presenteres tilsvarende tall for andelen ansatte i privat sektor i 1963-kullet som anslås å kunne ta ut 100 prosent alderspensjon.

Tabell 3.5 Andel av ansatte i privat sektor som i 2020 anslås å kvalifisere for uttak av 100 prosent alderspensjon blant 1963-kullet. Prosent

	Virksomhet med AFP		Virksomhet uten AFP	
Alder	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner
62	95	94	68	36
63	96	96	79	54
64	98	98	88	85
65	99	99	92	93
66	100	100	98	96

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet

Andelen som kan ta ut 100 prosent alderspensjon påvirkes av at 1963-kullet fullt ut er omfattet av ny opptjeningsmodell i folketrygden. Ny opptjeningsmodell gir i gjennomsnitt noe lavere opptjening ved 62 år enn den gamle opptjeningsmodellen, noe som bidrar til at en lavere andel kan ta ut pensjon fra 62 år i virksomheter uten AFP. Her spiller det også inn at inntektskravet for uttak fra 62 år, uten AFP, er såpass høyt at det ikke vil bli utbetalt garanti-pensjon. For ansatte med AFP mer enn oppveier AFP-ytelsen denne effekten. Det skyldes effektene av at ansatte med AFP kan dra nytte av den gradvise avkortingen av garanti-pensjon mot inntektspensjonen, allerede ved uttak fra 62 år. Ettersom inntektskravet for uttak synker med uttaksalder, vil den enkelte med økende uttaksalder også i økende grad kunne dra nytte av garantipensjonen for å oppfylle vilkåret for uttak. Det er derfor en høyere andel i AFP-virksomheter som kan ta ut alderspensjon fra 62 år i 1963-kullet enn i 1959-kullet.

Alleårsregelen gjør at gjennomsnittlig opptjening øker mer med økende alder i ny enn i gammel opptjeningsmodell i folketrygden, der de med 40 års opptjening kan få full opptjening allerede ved 62 år. Andelen som kan ta ut 100 prosent alderspensjon øker derfor raskt med alderen, særlig for de som ikke har AFP. Både blant kvinner og menn er det anslått at nær 90 prosent av de ansatte uten AFP kan ta ut alderspensjon ved 64 år.

4 Pensjonsordninger i offentlig sektor

Ansatte og tidligere ansatte i offentlig sektor har, i tillegg til ytelser fra folketrygden, rett til offentlig tjenestepensjon. Dette kapittelet gir en kort beskrivelse av pensjonsordningene for offentlig ansatte og presenterer statistikk for mottakere av pensjon, pensjonsutgifter og avgangsmønster i offentlig sektor.

4.1 Utforming av pensjonsordningene i offentlig sektor

Arbeids- og sosialdepartementet inngikk 3. mars 2018 en avtale med LO, Unio, YS, Akademikerne, KS og Spekter om ny pensjonsløsning for ansatte i offentlig sektor. Avtalen ble fulgt opp med lovforslag i Prop. 87 L (2018–2019) Endringer i lov om Statens pensjonskasse, samordningsloven og enkelte andre lover (ny tjenestepensjonsordning for ansatte i offentlig sektor). Gjennom Stortingets behandling av proposisjonen, jf. lovvedtak 72 (2018–2019), ble det vedtatt en ny pensjonsløsning for årskull født fra og med 1963, jf. lov 21. juni 2019 nr. 26. De nye opptjeningsreglene gjelder fra 1. januar 2020.

Dagens bruttoordning erstattes av en påslagsordning som beregnes uavhengig av folketrygden. Fra 2020 eksisterer det dermed to ordninger for pensjonsopptjening for statsansatte; påslagsordningen og den eksisterende bruttoordningen. Videre skal dagens AFP erstattes av en ny AFP etter mønster av privat AFP. I dette kapittelet beskrives pensjonsordningene i offentlig sektor etter gjeldende regelverk.

Bruttordningen

Ordningen gjelder for medlemmer født i 1962 eller tidligere. Medlemmer i en ordning som gir rett til offentlig tjenestepensjon kan motta alderspensjon fra 67 år, særalderspensjon fram til 67 år, AFP fra 62 år til 66 år og uførepensjon ved uførhet fram til 67 år. Ektefelle/registrert partner og barn av tidligere medlemmer kan også ha rett til etterlattepensjon når et medlem eller tidligere medlem dør.

Alderspensjon fra offentlig tjenestepensjon er en såkalt bruttoordning. Dette betyr at tjenestepensjonsordningen garanterer et gitt nivå på samlet pensjon fra tjenestepensjonsordningen og folketrygden. Bruttonivået er 66 prosent av sluttlønnen opp til 12 G for de med full tjenestetid. Netto alderspensjon fra offentlig tjenestepensjon fra 67 år blir beregnet ved at det gjøres et fradrag for folketrygden i bruttopensjonen. Fradraget for folketrygden skjer etter bestemte regler som er definert i samordningsregelverket. Alderspensjon før 67 år, såkalt særalderspensjon, gis til personer som har særaldersgrense (aldersgrense lavere enn 70 år) og er lik bruttopensjonsnivået dvs. 66 prosent av sluttlønnen ved full tjenestetid. Særalderspensjon gis kun fram til 67 år.

AFP fra 62 år blir beregnet som gammel uførepensjon fra folketrygden pluss et AFP-tillegg på 20 400 kroner. Fra 65 år kan AFP beregnes som en bruttopensjon, dvs. som 66 prosent av sluttlønnen, dersom dette gir en høyere ytelse enn folketrygdberegnet AFP. Fram til 2015 ble uførepensjon fra offentlig tjenestepensjon langt på vei beregnet på samme måte som alderspensjonen. Fra og med 1. januar 2015 er uførepensjonen tilpasset ny uføretrygd i folketrygden og beregnes som en nettoytelse, det vil si uavhengig av folketrygden.

Ny offentlig tjenestepensjon

Påslagsordningen tredde i kraft 1. januar 2020 og gjelder for medlemmer født fra og med 1963- kullet. Ordningen dekker alderspensjon fra offentlig tjenestepensjon og AFP i offentlig sektor for medlemmer født fra og med 1963- kullet, og kommer i tillegg til folketrygden.

Alle år i arbeid gir pensjonsopptjening og pensjonen skal som hovedregel kunne tas ut fleksibelt fra 62 år til 75 år, uten at pensjonen blir avkortet. Påslagspensjon tjenes opp med en grunnsatts på 5,7 prosent av pensjonsgrunnlaget i inntektsintervallet 0 til 12 G, og en tilleggssats på 18,1 prosent i inntektsintervallet 7,1 til 12 G. Påslagslagspensjonen akkumuleres i en beholdning og reguleres på samme måte som alderspensjon fra folketrygden.

AFP i offentlig sektor beregnes som 4.21 prosent av årlig pensjonsgivende inntekt opp til 7.1 G i alderen 13 – 61 år. Og AFP kan tas ut fleksibelt fra 62 – 70 år som en livsvarig ytelse.

Kort om pensjonsordningene i SPK og KLP

De to klart største leverandørene av offentlig tjenestepensjon er SPK og KLP.

SPK er leverandør av tjenestepensjonsordningen for ansatte i staten og skoleverket. I tillegg er mange innen forskningssektoren, forskjellige forvaltningsvirksomheter og flere andre virksomheter, for det meste innen offentlig sektor, medlemmer.

De fleste kommuner, fylkeskommuner, helseforetak og bedrifter med tilknytning til offentlig sektor har inngått avtale om offentlig tjenestepensjon for sine ansatte hos KLP. Medlemsmassen i KLP er delt inn i fem risikofellesskap etter hvilken arbeidsgiver de er registrert ansatt hos eller hvilken yrkesgruppe de tilhører. Premien utjevnes i henhold til tariffavtalen i de ulike risikofellesskapene. De fem risikofellesskapene er:

- Fellesordningen for fylkeskommuner
- Fellesordningen for kommuner og bedrifter
- Fellesordningen for statlige helseforetak
- Pensjonsordningen for sykepleiere
- Pensjonsordningen for sykehusleger

Fellesordningen for kommuner og bedrifter er det klart største risikofellesskapet. Det er også noen kommunalt og fylkeskommunalt ansatte som har offentlig tjenestepensjon gjennom kommunale og fylkeskommunale pensjonskasser. I 2015 var det om lag 135 000 premiebetalende medlemmer og uførepensjonister i offentlige pensjonskasser. I dette kapittelet presenteres kun statistikk fra SPK og KLP.

4.2 Antall mottakere av pensjon

Dette avsnittet presenterer statistikk over antallet mottakere av pensjon fra SPK og KLP i perioden 2016–2020. Statistikken over mottakere av pensjon er delt opp i ulike pensjonsprodukter og viser antall mottakere av *alderspensjon*, *uførepensjon*, *særalderspensjon*, *AFP* og *ektefellepensjon*. Mottakere av *uførepensjon* og *ektefellepensjon* inkluderer kun de som mottar disse produktene og som er 62 år eller eldre. *Alderspensjon* utbetales tidligst fra 67 år og de som mottar pensjon fra en særaldersgrense før 67 år mottar derfor *særalderspensjon*.

4.2.1 Antall mottakere av pensjon i SPK

Tabell 4.1 viser antall mottakere av pensjon fra SPK ved utgangen av årene 2016–2020. Antall mottakere av alderspensjon har økt en god del i perioden. Antall mottakere av særalderspensjon og tjenestepensjonsberegnet AFP har også økt en del i perioden, mens antall mottakere av etterlattepensjon har vært relativt stabilt. Antall mottakere over 62 år med

uførepensjon har gått klart ned i perioden, og antall mottakere av folketrygdberegnet AFP har også gått noe ned i perioden.

Tabell 4.1 Antall mottakere av pensjon fra SPK ved utgangen av året

	2016	2017	2018	2019	2020
Alderspensjon fra 67 år	149 249	154 781	159 971	165 659	171 439
Etterlattepensjon fra 62 år	40 676	40 781	40 967	41 167	41 242
Folketrygdberegnet AFP	5 294	5 136	4 919	4 766	4 590
Særalderpensjon (til 67 år)	6 224	6 449	6 553	6 675	6 704
Tjenestepensjonsberegnet AFP	6 497	6 908	7 243	7 030	6 817
Uførepensjon fra 62 år	12 342	11 722	11 405	10 896	10 389

Kilde: SPK

4.2.2 Antall mottakere av pensjon i KLP

Tabell 4.2 viser antall mottakere av pensjon fra KLP ved utgangen av årene 2016–2020. Over perioden har antallet mottakere av alderspensjon fra 67 år økt med om lag 23 prosent. Antallet mottakere av uførepensjon har vært relativt stabil i perioden 2016-2020, men antall mottakere har blitt redusert siden toppen i 2018, og var i 2020 på tilnærmet likt nivå som i 2016. Antall mottakere av tjenestepensjonsberegnet AFP har økt med 27,6 prosent, antall mottakere av særalderspensjon har økt med om lag 18,8 prosent, antall mottakere av ektefellepensjon har økt med om lag 12 prosent og antallet mottakere av folketrygdberegnet AFP har økt med 14 prosent.

Tabell 4.2 Antall mottakere av pensjon fra KLP ved utgangen av året

	2016	2017	2018	2019	2020
Alderspensjon fra 67 år	126 533	134 310	141 244	150 082	155 923
Uførepensjon fra 62 år	15 062	15 256	15 412	15 293	15 050
Særalderspensjon (til 67 år)	9 427	9 810	10 487	11 082	11 203
Folketrygdberegnet AFP	8 610	8 812	9 251	9 581	9 830
Tjenestepensjonsberegnet AFP	2 301	2 527	2 738	2 858	2 937
Ektefellepensjon fra 62 år	19 051	19 855	20 533	21 074	21 364

Kilde: KLP

4.3 Utbetalinger

Dette avsnittet presenterer statistikk over utbetalinger av pensjon fra SPK og KLP. Alle tallene er i dette avsnittet er deflatert med endringen i gjennomsnittlig grunnbeløp i folketrygden.

4.3.1 Utbetalinger SPK

Tabell 4.3 viser årlige utbetalinger av pensjon fra SPK, fordelt etter pensjonstype (korrigert for veksten i grunnbeløpet). Tallene for uførepensjon og ektefellepensjon inneholder kun utbetalinger som utbetales til dem som er 62 år og eldre.

Alderspensjon er den klart største utbetalingsposten i SPK og er også den posten som har økt mest i kroner i perioden 2016-2020. Utgiftene til alderspensjon økte i denne perioden med om lag 10 prosent. Særalderspensjon er den utbetalingsposten som har hatt høyest prosentvis økning i perioden (15 prosent). Det har også vært en økning i utgiftene til tjenestepensjons-beregnet AFP (8,7 prosent). Utgiftene til uførepensjon har gått ned med rundt 26 prosent i perioden, mens utgiftene til folketrygdberegnet AFP har gått ned med 8 prosent. Utgiftene til ektefellepensjon har vært relativt stabile i perioden.

Tabell 4.3 Utbetalinger av pensjon fra SPK fordelt etter pensjonstype, millioner 2020-kroner

	2016	2017	2018	2019	2020
Alderspensjon	14 325	14 662	15 071	15 387	15 819
Etterlattepensjon	3 637	3 645	3 618	3 629	3 605
Folketrygd beregnet AFP	1 305	1 305	1 248	1 230	1 196
Særalderspensjon	2 251	2 357	2 453	2 538	2 589
Tjenestepensjon beregnet AFP	2 177	2 269	2 422	2 445	2 367
Uførepensjon	977	896	818	773	723

Kilde: SPK

4.3.2 Utbetalinger KLP

Tabell 4.4 viser årlige utbetalinger av pensjon fra KLP fordelt etter pensjonstype. Tallene for uførepensjon og ektefellepensjon inneholder kun utbetalinger til dem som er 62 år og eldre. Vi ser at alderspensjon er den klart største utbetalingsposten, og er også den posten som har økt mest i kroner i perioden 2016–2020. AFP har hatt høyest prosentvis vekst i utbetalingene med 18 prosent for folketrygdberegnet AFP, og 34,6 prosent for tjenestepensjonsberegnet AFP. Utgiftsøkningen for AFP er høyere enn økningen i antall mottakere og indikerer at gjennomsnittlig ytelsesnivå for AFP har økt. Utbetalingene av særalderspensjon har også økt en god del i perioden. Utbetalingene av ektefellepensjon og uførepensjon har blitt redusert med om lag 10 prosent og 8,6 prosent. Ettersom antall mottakere av ektefellepensjon har økt i perioden, betyr dette at det gjennomsnittlige ytelsesnivået for ektefellepensjon har gått ned. Beregningsreglene for ektefellepensjon er endret flere ganger og fallet i utgiftene til ektefellepensjon henger trolig sammen med at stadig flere mottakere av ektefellepensjon får ektefellepensjonen beregnet etter nye regler.

Tabell 4.4 Utbetalinger av pensjon fra KLP fordelt etter pensjonstype, millioner 2020-kroner

	2016	2017	2018	2019	2020
Alderspensjon fra 67 år	8 717	9 242	9 835	10 441	10 869
Ektefellepensjon fra 62 år	974	999	1 038	1 065	1 072
Folketrygdberegnet AFP	1 981	2 049	2 183	2 262	2 344
Særalderspensjon (til 67 år)	2 075	2 158	2 348	2 516	2 576
Tjenestepensjonsberegnet AFP	760	844	946	998	1 023
Uførepensjon fra 62 år	837	826	824	795	765

Kilde: KLP

4.4 Avgangsmønster

Dette avsnittet søker å belyse avgangsmønsteret i offentlig sektor. Avsnittet viser enkelte tall for uttaksrater for AFP, uføreandeler og avgangsalder for alderspensjon og særalderspensjon for SPK og KLP. Formålet er belyse om pensjoneringsadferden har endret seg de siste årene. Ettersom medlemsmassen og omfanget av særaldersgrenser er veldig forskjellig i de ulike risikofellesskapene i KLP presenteres avgangsrater for de ulike risikofellesskapene separat.

4.4.1 Avgangsmønster SPK

SPK har beregnet uttaksandeler for AFP. Med uttaksandeler menes antall som har tatt ut AFP i prosent av hvor mange som kunne tatt ut. De som kunne tatt ut AFP er definert som summen av aktive på avtaler med AFP og de som har tatt ut AFP.

Figur 4.1 viser andelen som har tatt ut AFP ved ulike aldre for kvinner og figur 4.2 viser andeler som har tatt ut AFP for menn. Figurene viser andelen som har tatt ut AFP etter alder målt ved utgangen av året. Dette innebærer at personer som for eksempel har tatt ut AFP mens de er 62 år, men har fylt 63 år innen utgangen av året, vil inngå i tallene for uttak ved 63 år. Denne periodiseringen innebærer at AFP-ratene for 62-åringer er lavere enn den faktiske andelen som tar ut AFP før de fyller 63 år. Periodiseringen er imidlertid lik for alle år, så AFP-ratene gir likevel informasjon om utviklingen over tid.

Figur 4.1 viser at det har vært en nedgang i AFP-uttak for kvinner i samtlige aldre. Den største nedgangen var blant de som var 64 år med hele 5 prosentpoeng sammenlignet med 2019. Figur 4.2 viser utviklingen i uttaksandelene for AFP for menn. Også her falt uttaksandelen for AFP for samtlige aldre, den største nedgangen i alderen 66 år med 5 prosentpoeng sammenlignet med 2019.

Figur 4.1 Uttaksandeler for AFP i SPK etter alder for kvinner. Prosent

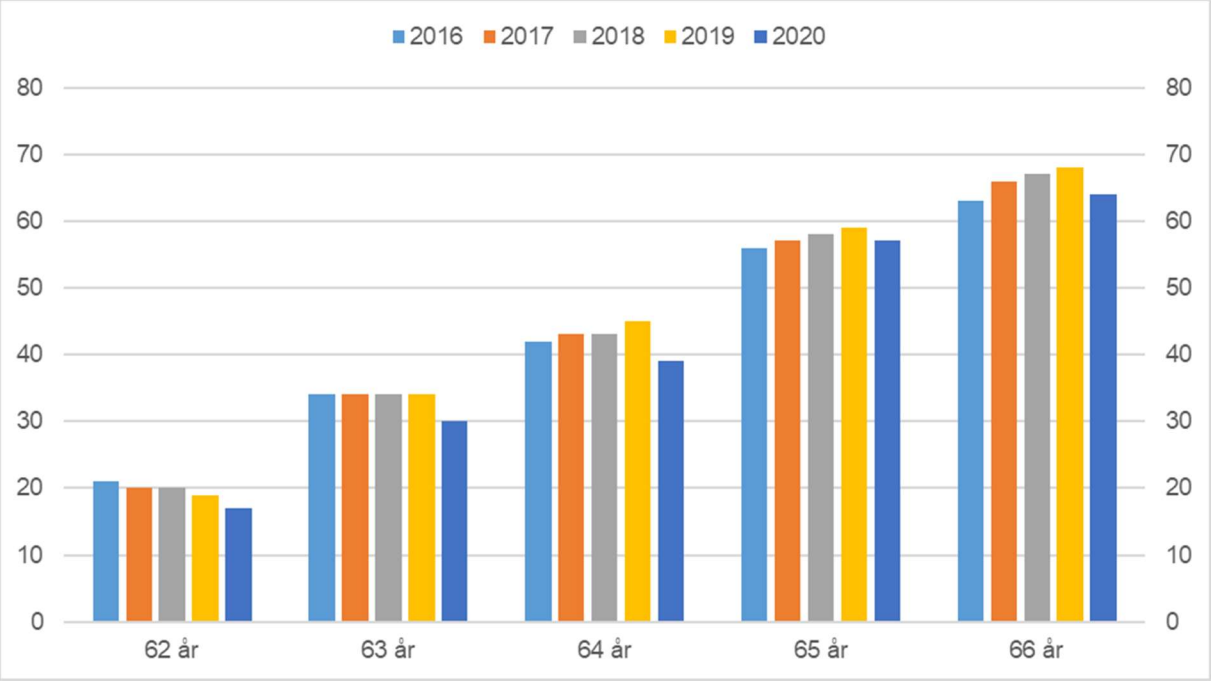

Kilde: SPK

Figur 4.2 Uttaksandeler for AFP i SPK etter alder for menn. Prosent

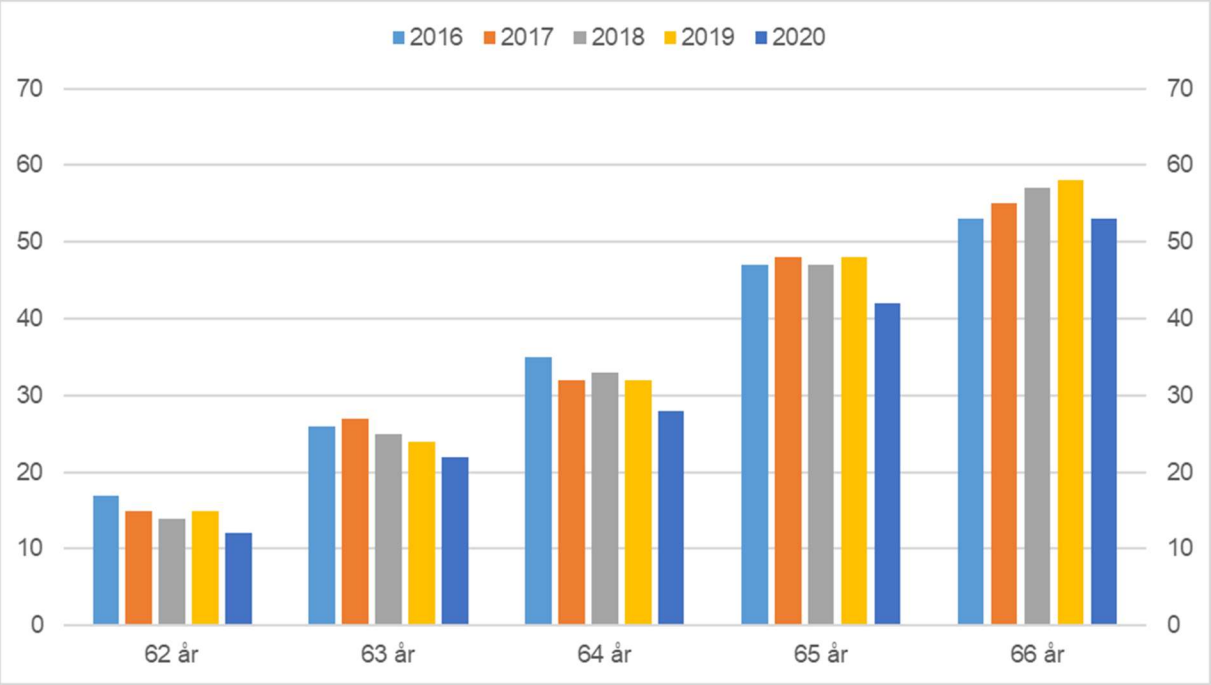

Kilde: SPK

En kunne kanskje forvente at nedgangen i uttaket av AFP ville motsvares av at omfanget av uførepensjonering økte. Det er ikke tilfellet, snarere tvert imot. Figur 4.3 og figur 4.4 viser en klar nedgang i uførepensjonering blant de eldste arbeidstakerne fra 2016 både for kvinner og menn. Figuren viser hvor stor andel som mottar uførepensjon etter alder.

Figur 4.3 Uføreandeler i SPK etter alder for kvinner. Prosent

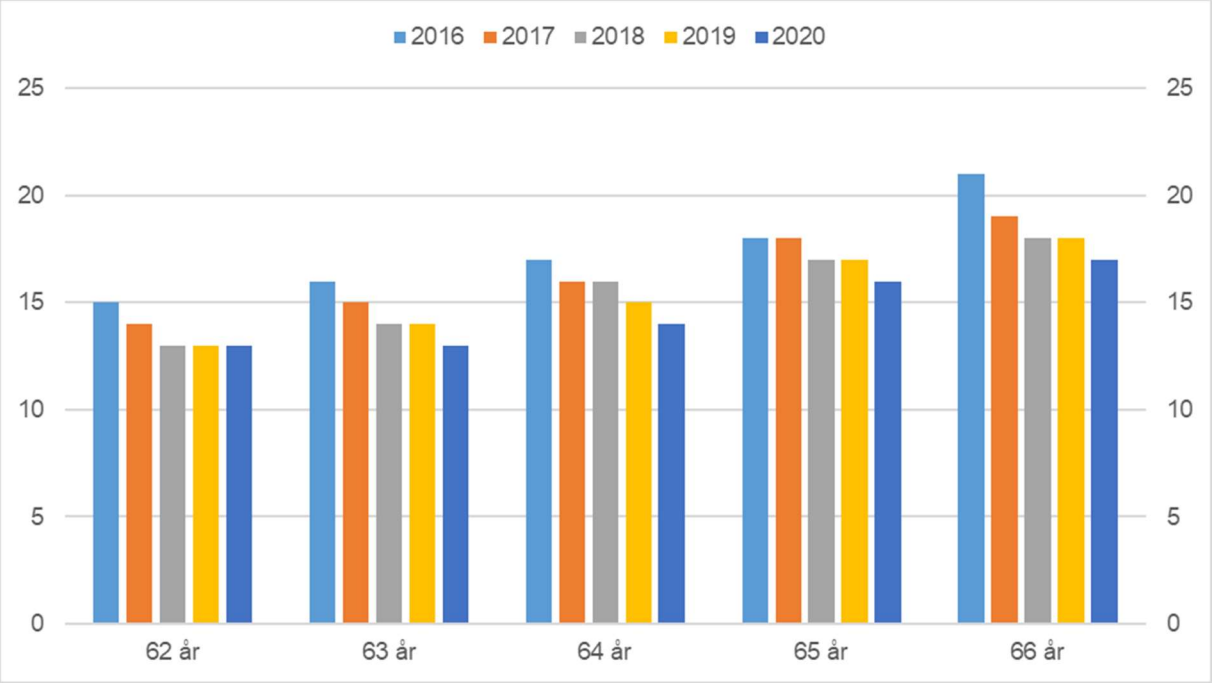

Kilde: SPK

Figur 4.4 Uføreandeler i SPK etter alder for menn. Prosent

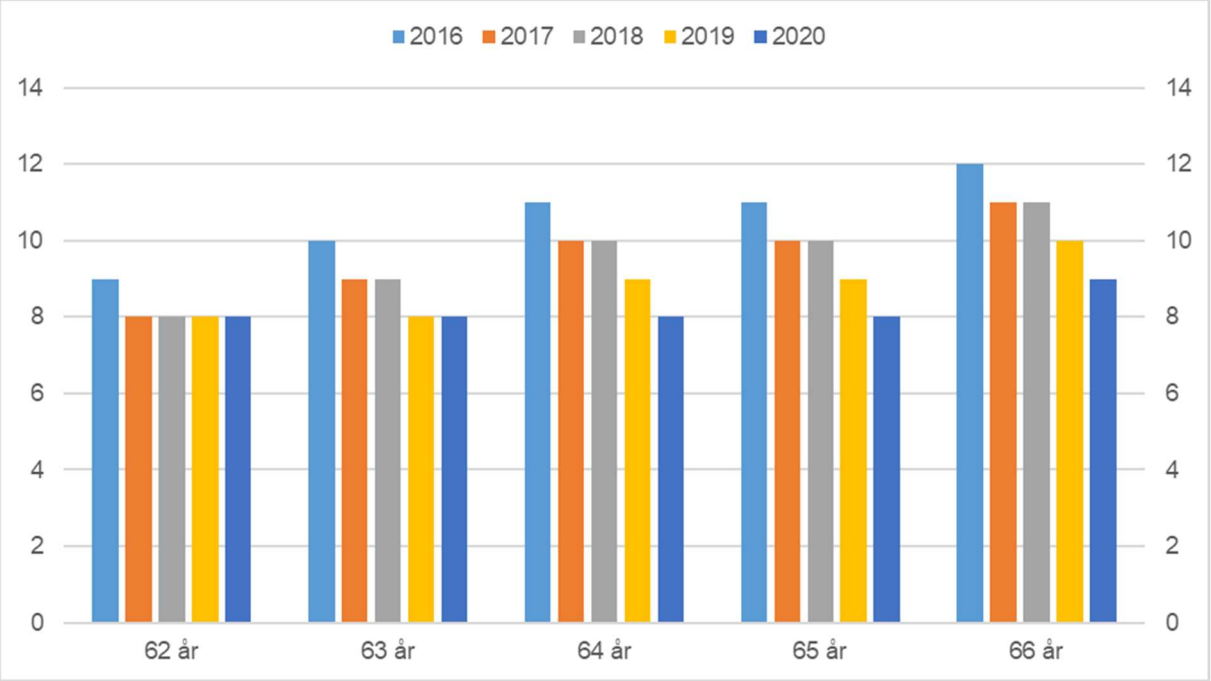

Kilde: SPK

Figur 4.5 viser avgangsalderen til de som fremdeles er yrkesaktive ved 67 år (70+ refererer til de som fremdeles står i jobb etter fylte 70 år). Figuren viser dermed førstegangsuttak av alderspensjon i perioden 2016–2020 fordelt etter uttaksalder, blant de som fremdeles arbeidet

da de var 67 år. Blant de som står i stilling til de går av med ordinær alderspensjon har andelen som står i jobb etter 67 år økt noe over tid.

Figur 4.5 Førstegangsuttak av alderspensjon i SPK etter uttaksalder. Prosent

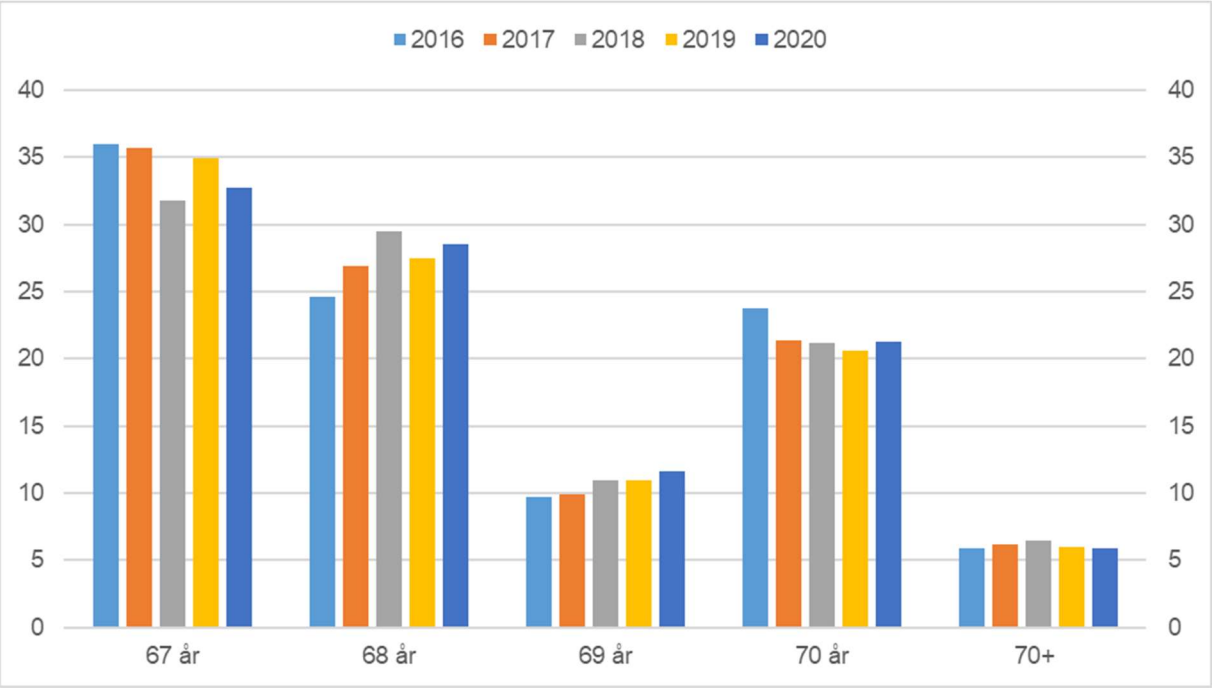

Kilde: SPK

4.4.2 Avgangsmønster KLP

KLP har beregnet uttaksandeler for AFP i alle risikofelleskapene. Med uttaksandeler menes antall som har tatt ut AFP i prosent av hvor mange som kunne tatt ut. KLP har ikke statistikk over hvem som ikke kvalifiserer for AFP, og de som kunne tatt ut AFP er derfor definert som summen av aktive og de som har tatt ut AFP.

Figur 4.6 illustrerer uttaksandelene for kvinner i fellesordningen for kommuner og bedrifter og figur 4.7 illustrerer uttaksandelene for menn. Andelene er beregnet på samme måte som i figur 4.1 og figur 4.2 og innebærer, som nevnt, at for eksempel AFP-ratene for 62-åringer er lavere enn den faktiske andelen som tar ut AFP før de fyller 63 år. Periodiseringen er lik for alle år, så AFP-ratene gir likevel informasjon om utviklingen over tid.

Figur 4.6 viser at det har vært en økning i uttak av AFP i fellesordningen for kommuner og bedrifter for kvinner i alderen 63 og 65 år i 2020. Den samme økningen er også å finne blant menn, og til forskjell fra kvinnene har det vært en nedgang i uttak av AFP blant mannlige 66 åringer.

Særalderspensjonering påvirker AFP-uttaksratene ettersom de som kunne ha tatt ut AFP er definert som summen av aktive og de som har tatt ut AFP. De som går av med særaldersgrense inngår derfor ikke blant de som kan ta ut AFP. I fellesordningen for kommuner og bedrifter har en del særaldersgrense på 65 år, og noen av disse tar ut pensjon inntil tre år tidligere etter 85-årsregelen. Uttaksandelene for AFP gir derfor ikke et fullstendig bilde på omfang og endring i tidligpensjonering for de risikofellesskapene som har et visst omfang av særaldersgrenser.

Figur 4.6 Uttaksandeler for AFP i fellesordningen for kommuner og bedrifter i KLP for kvinner. Prosent

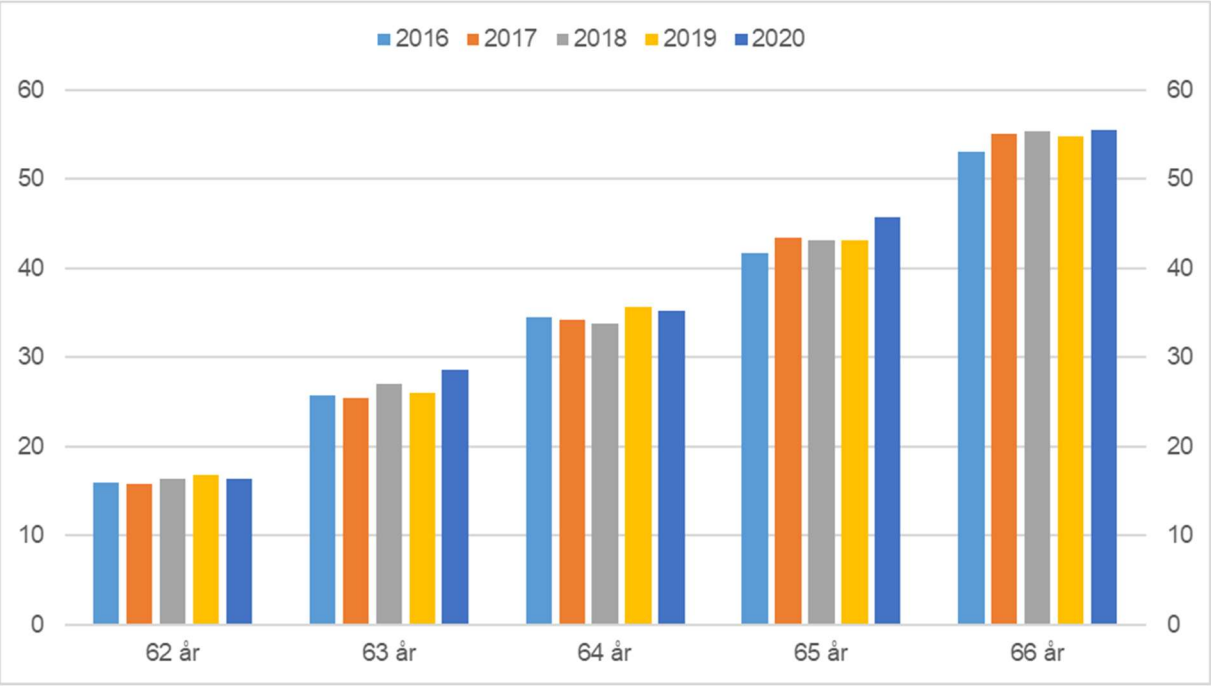

Kilde: KLP

Figur 4.7 Uttaksandeler for AFP i fellesordningen for kommuner og bedrifter i KLP for menn. Prosent

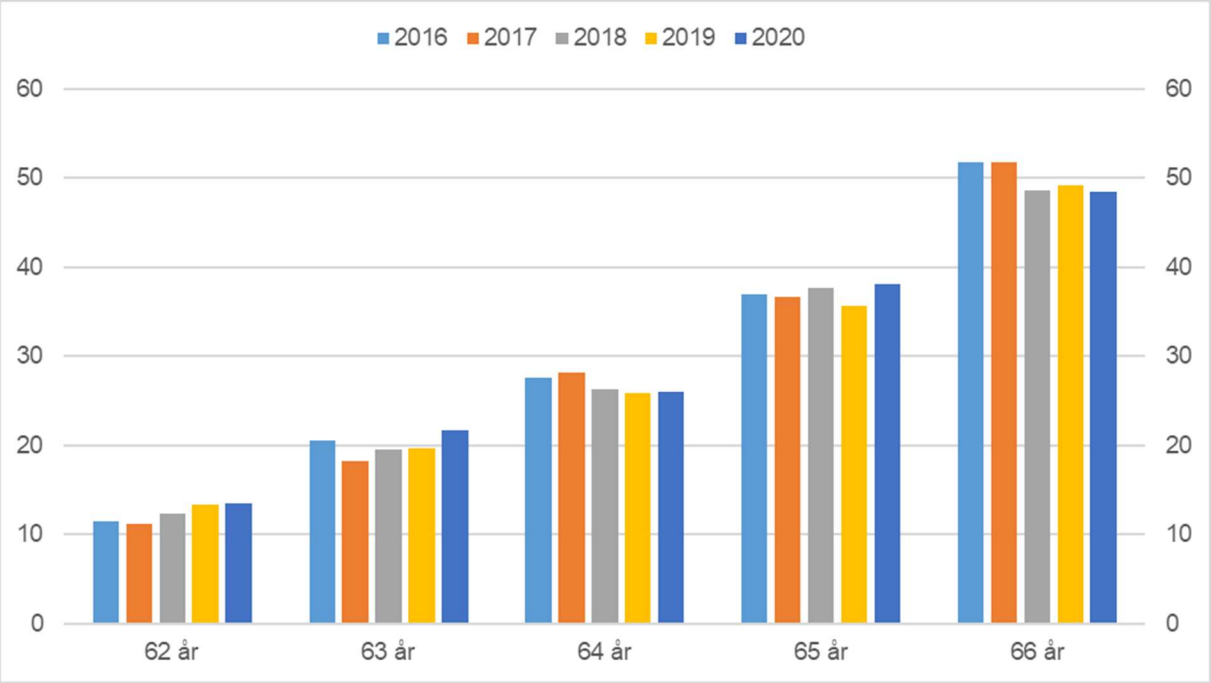

Kilde: KLP

I vedlegg 3 presenteres statistikk for de resterende risikofellesskapene i KLP.

AFP-uttaksandelene varierer en god del mellom de ulike fellesskapene, og utviklingen over tid er også noe varierende. Både nivåforskjellene og utviklingen over tid forklares delvis av at uttak av pensjon fra særaldersgrense påvirker AFP-ratene. Særlig i pensjonsordningen for sykepleiere, hvor flertallet går av med pensjon fra særaldersgrense, gir uttaksandelene for AFP lite informasjon om omfang og endring i tidligpensjonering.

Figur 4.8 viser andelen kvinnelige uføre i fellesordningen for kommuner og bedrifter. Det har vært en marginal økning i andelen uføre blant kvinner i alderen 62 og hos de eldste kvinnene, mens det har vært en liten reduksjon i aldersgruppene 63-64 år. Figur 4.9 viser at det har vært en nedgang i andelen uføre også blant menn, med unntak av for aldersgruppen 64-65 år. Andelen uføre blant menn i alderen 65 år økte med 3,5 prosentpoeng i 2020 sammenlignet med 2019. Figurene indikerer hvor stor andel av befolkningen som mottar uførepensjon etter alder.

Figur 4.8 Uføreandeler i fellesordningen for kommuner og bedrifter i KLP for kvinner. Prosent

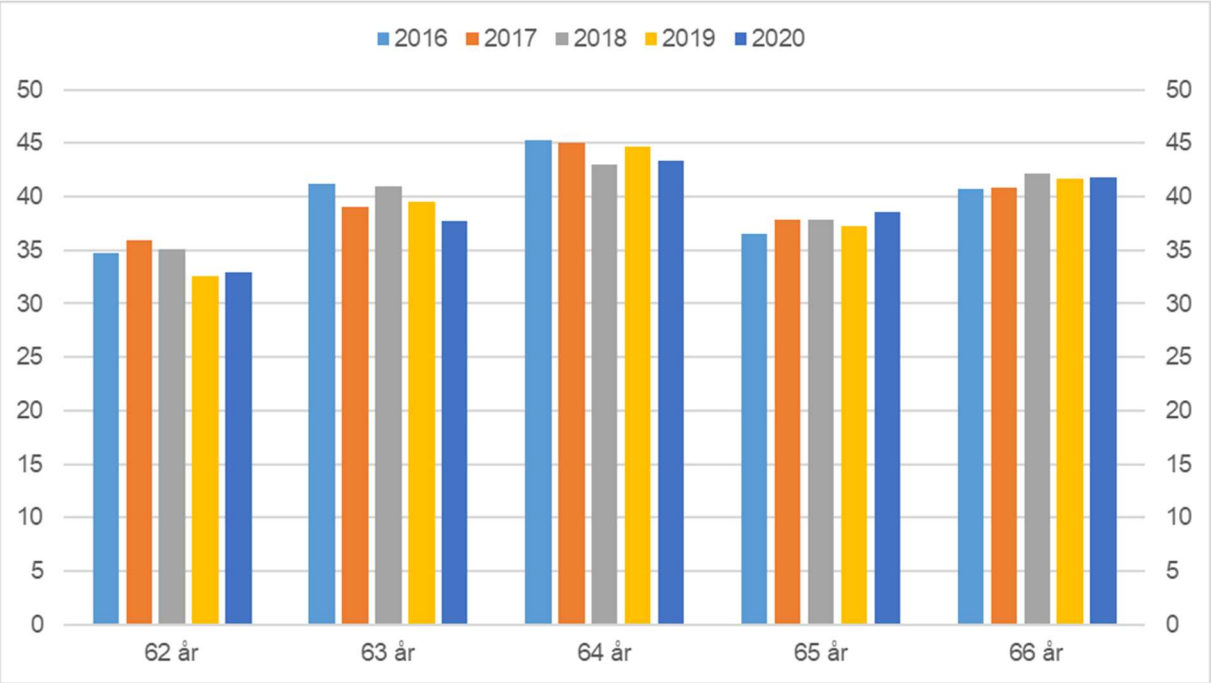

Kilde: KLP

Figur 4.9 Uføreandeler i fellesordningen for kommuner og bedrifter i KLP for menn. Prosent

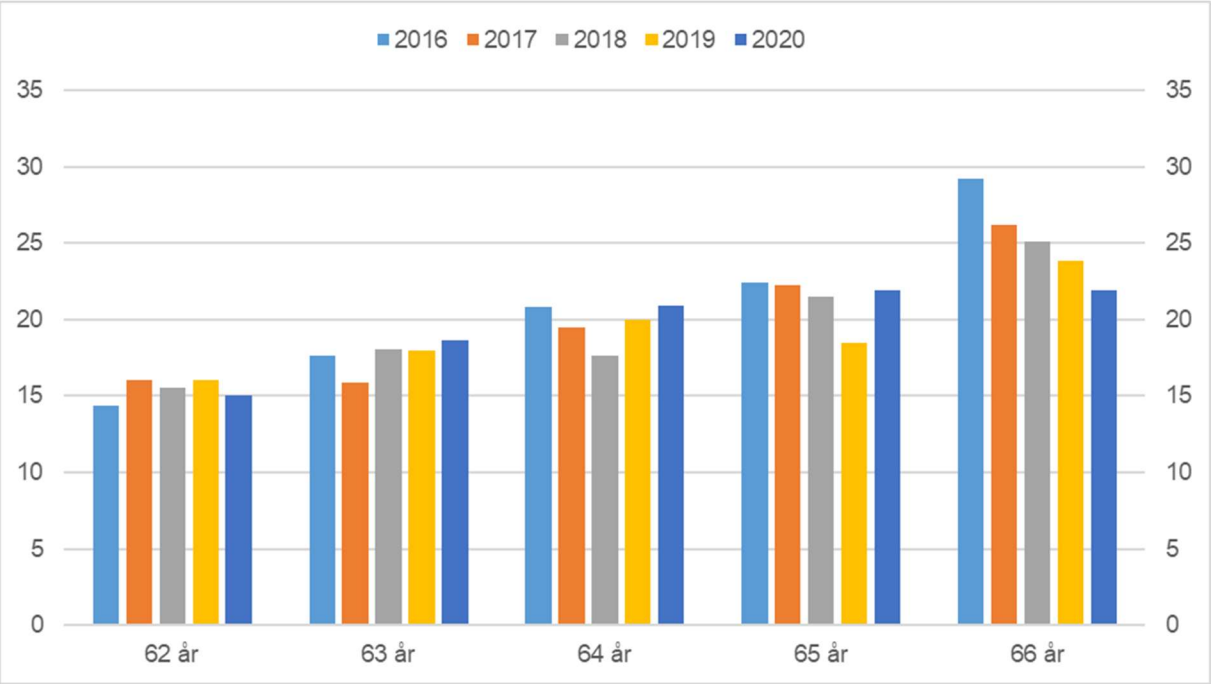

Kilde: KLP

I vedlegg 3 vises også uføreandeler etter alder i de resterende risikofellesskapene i KLP.

Når risikofellesskapene fordeles på kjønn, er populasjonene relativt små for enkelte av felles-skapene og det kan derfor være vanskelig å si noe om trendene. Vi ser likevel tydelig effekten av særaldersgrenser i pensjonsordningen for sykepleiere ved at uføreandelene faller kraftig fra 65 år. Dette fallet skyldes at personer blir overført fra uførepensjon til særalderspensjon når de når særaldersgrensen.

Figur 4.10 viser avgangsalderen til de som fremdeles er yrkesaktive ved 67 år (70+ refererer til de som fremdeles står i jobb etter fylte 70 år). Figuren viser dermed førstegangsuttak av alderspensjon i perioden 2016–2020 fordelt etter uttaksalder, blant de som fremdeles arbeidet da de var 67 år.

Det er klart flest som har tatt ut ordinær alderspensjon fra en aktiv stilling ved 67 år. Dette er tilfellet for nesten 70 prosent i fellesordningen for kommuner og bedrifter. Blant de som står i stilling til de går av med ordinær alderspensjon, har fordelingen på uttaksalder vært relativt stabil de siste årene. Blant de som står i jobb til de tar ut ordinær alderspensjon, er det flere som jobber etter 67 år i SPK enn i fellesordningene i KLP.

Figur 4.10 Førstegangsuttak av alderspensjon etter uttaksalder i fellesordningen for kommuner og bedrifter i KLP. Prosent

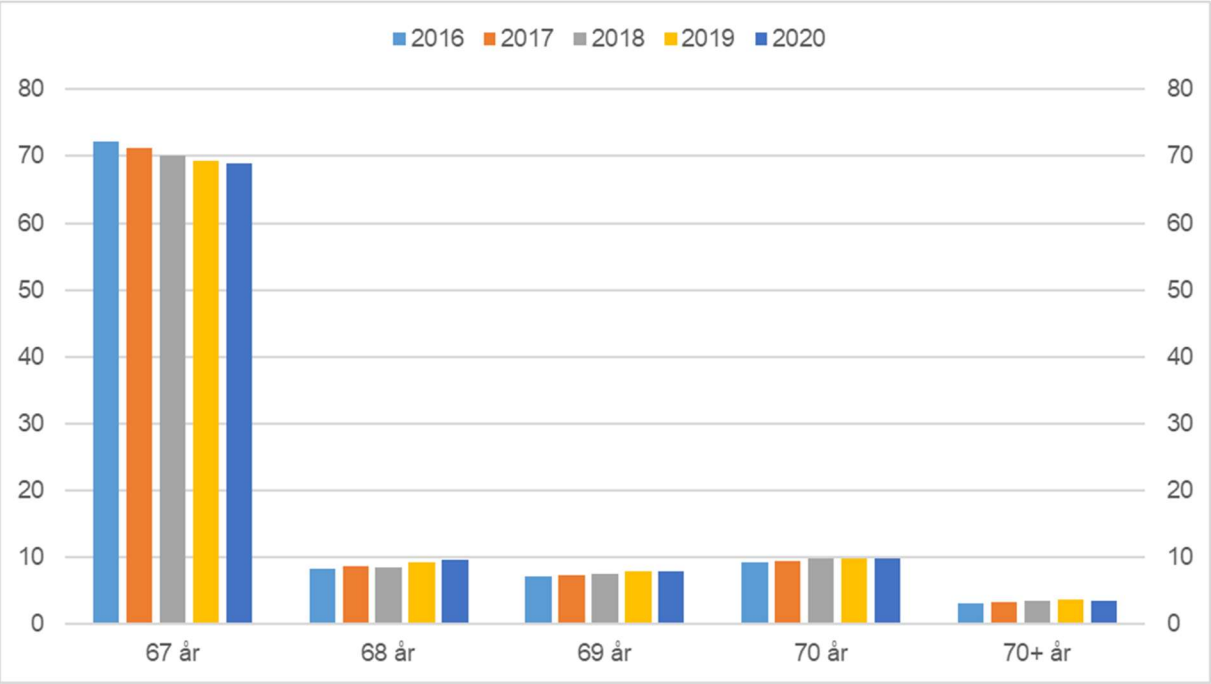

Kilde: KLP

4.5 Særaldersgrenser i offentlig sektor

Enkelte arbeidstakere har lavere aldersgrense enn 67 år, såkalt særaldersgrense, og kan normalt ta ut alderspensjon fra tjenestepensjonsordningen før 67 år.

I avtalen om ny pensjonsløsning for ansatte i offentlig sektor fra mars 2018, ble det ikke avtalt særskilte regler for personer med særaldersgrense. Gjennom Stortingets behandling av Prop. 87 L ble det vedtatt å videreføre dagens tidligpensjonsordning. Den innebærer at personer med særaldersgrense mottar en særalderspensjon før 67 år. Særalderspensjonen er 66 prosent av pensjonsgrunnlaget for de som har full opptjeningstid. I utgangspunktet har offentlig ansatte plikt til å fratre ved aldersgrensen. Hvis summen av alder og tjenestetid er minst 85 år, kan en fratre inntil tre år før aldersgrensen (85-årsregelen). En person med aldergrense 65 år, kan dermed fratre ved fylte 62 år etter 85-årsregelen dersom tjenestetiden er minst 23 år.

Løsningen som er vedtatt skal gjelde som en midlertidig løsning, i påvente av at de langsiktige reglene for personer med særaldersgrense blir avklart. Partene i offentlig sektor har ikke oppnådd enighet om langsiktige pensjonsregler for personer med særaldersgrense, og de vedtatte reglene videreføres inntil videre.

9. april 2021 ble Prop. 138 L (2020-2021) Endringer i lov om aldersgrenser for offentlige tjenestemenn mfl. og lov om pensjonsordningen for sykepleiere (fjerning av plikten til å fratre ved særaldersgrense) fremmet i Stortinget, og behandling avventes. Proposisjonen innebærer at plikten til å fratre ved særaldersgrensen oppheves, men retten til å gå av bevares.

De fleste med særaldersgrense er ansatt i offentlig sektor, og de mest vanlige særaldersgrensene er 65 og 60 år. Dette kapitlet gir en oversikt over personer under 67 år som mottar særalderspensjon fra SPK eller KLP.

Ved utgangen av 2020 var det til sammen 16 425 særalderspensjonister i SPK og KLP, 6 704 i SPK og 9 721 i KLP. Noen av disse kan i tillegg ha tatt ut alderspensjon fra folketrygden, men vi har ingen informasjon om omfanget av dette. Hovedbildet er at det i SPK i hovedsak er menn som mottar pensjon med særaldersgrense 60 år, mens det i kommunal sektor i hovedsak er kvinner som mottar pensjon med særaldersgrense 65 år.

Personer med særaldersgrense kan ta ut folketrygdberegnet AFP i stedet for særalderspensjon dersom dette gir en høyere pensjon. Tallene under omfatter ikke personer med særaldersgrense som mottar AFP da disse inngår i tallene for AFP-pensjonister. Uttak av AFP for personer med særaldersgrense vil likevel påvirke uttaksratene for særalderspensjon ettersom ytelsene er gjensidig utelukkende – de som har tatt ut AFP kan ikke samtidig ta ut alderspensjon og de som går av med særaldersgrense kan ikke samtidig ta ut AFP. Heller ikke de med særaldersgrense som jobber til 67 år eller lenger, inngår i statistikken for uttak av særalderspensjon.

4.5.1 Særaldersgrenser i SPK

Feil! Fant ikke referansekilden. Tabell 4.5 viser antall mottakere av særalderspensjon i SPK 2016–2020 og fordelingen av særalderspensjonistene etter hvilken alder de hadde ved utgangen av året. Tabellen viser at de fleste særalderspensjonistene er mellom 60 og 66 år. Av totalt 6 704 særalderspensjonistene i SPK i 2020 hadde et klart flertall, om lag 63 prosent, en særaldersgrense på 60 år og rundt 28 prosent en aldersgrense på 65 år, 6 prosent en aldersgrense på 63 år og 1,5 prosent har aldersgrense på 52 år.

Tabell 4.5 Særalderspensjonister i SPK fordelt etter alder på mottakerne. Antall

Alder	2016	2017	2018	2019	2020
<57 år	*	*	*	*	*
57–59 år	741	723	674	688	624
60–64 år	3 022	3 202	3 335	3 367	3 265
65–66 år	2 460	2 522	2 543	2 619	2 814
Sum	6 224	6 449	6 553	6 675	6 704

*betyr at det er færre enn 4 personer.

Kilde: SPK

Figur 4.11 viser aldersfordelingen for uttak av pensjon for de som har aldersgrense 60 og 65 år i SPK i 2020. Figuren viser ved hvilken alder de med særaldersgrense som mottar særalderspensjon og er 66 år i 2020, startet å ta ut pensjon.

Figur 4.11 Særalderspensjonister i SPK med aldersgrense 60 år og 65 år fordelt etter alder ved uttak, desember 2020. Prosent

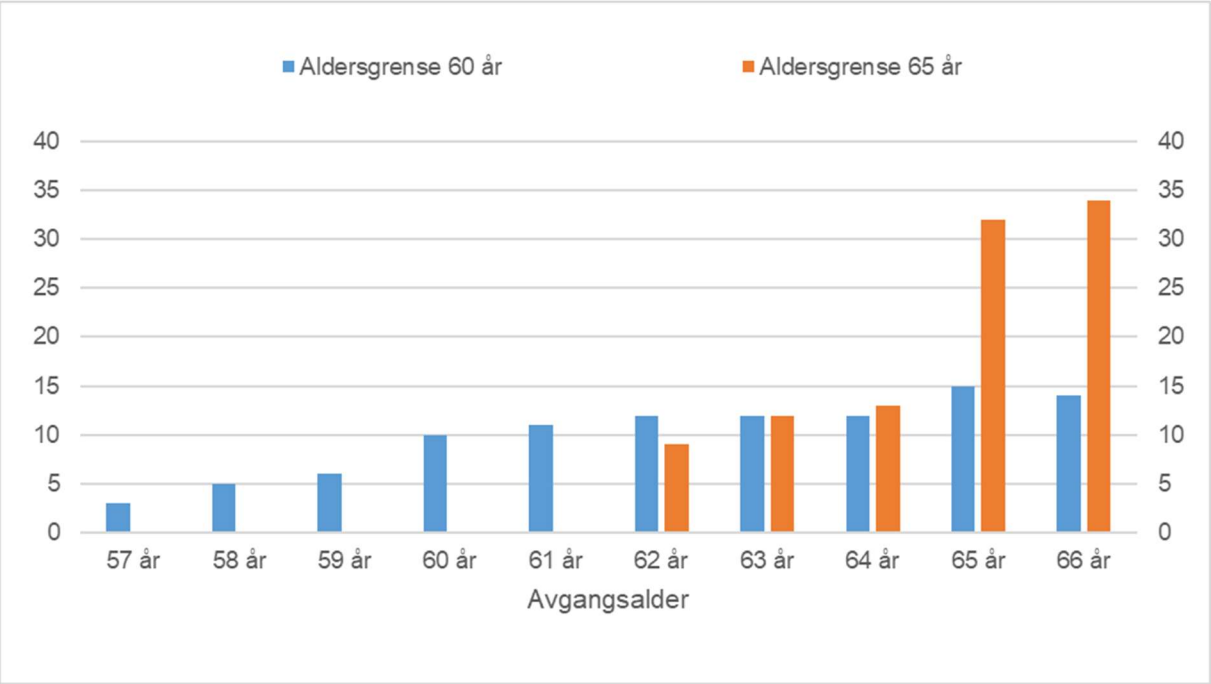

Kilde: SPK

Blant dem med særaldersgrense på 60 år er det flest som har tatt ut pensjon ved 60 år, men det er også en betydelig andel, om lag ¼, som tar ut som tar ut pensjon ved 57 år etter 85-årsregelen. Det er også om lag 20 prosent som har tatt ut pensjon første gang ved 65 år.

Blant dem med særaldersgrense på 65 år er det klart flest som har tatt ut pensjonen ved aldersgrensen, men det er også en betydelig andel som tar ut pensjon ved 62 år etter 85-årsregelen. En liten andel tok ut også ut pensjon ett år etter aldersgrensen.

4.5.2 Særaldersgrenser KLP

Tabell 4.6 viser antall personer med særalderspensjon i ulike ordninger i KLP i perioden 2016–2020. Samlet var det 9 721 særalderspensjonister i de fire største risikofellesskapene i KLP ved utgangen av 2020.

Tabell 4.6 Særalderspensjonister i KLP under 67 år i ulike risikofellesskap ved utgangen av året

	2016	2017	2018	2019	2020
Kommuner og bedrifter	3 862	3 995	4 242	4 372	4 446
Fylkeskommuner	173	154	171	183	159
Sykepleiere	3 387	3 436	3 656	3 892	4 119
Fellesordningen for helseforetak	997	991	1 005	1 007	997
Sum	8 419	8 576	9 074	9 454	9 721

Kilde: KLP

Tabell 4.7 viser fordelingen av særalderspensjonister etter aldersgrense i de ulike ordningene i KLP ved utgangen av 2020. Tabellen viser at et overveidende flertall av dem med særaldersgrense i KLP har en aldersgrense på 65 år.

Tabell 4.7 Særalderspensjonister i KLP under 67 år i ulike risikofellesskap etter aldersgrense, desember 2020. Antall

	60 år	63 år	65 år	Sum
Kommuner og bedrifter	450	*	3 993	4 443
Fylkeskommuner	0	0	159	159
Sykepleiere	0	0	4 119	4 119
Helseforetak	133	0	864	997

*betyr at det er færre enn 4 personer.

Kilde: KLP

Figur 4.12 og figur 4.13 viser ved hvilken alder særalderspensjonister med aldersgrense 65 år tar ut pensjon i fellesordningen for kommuner og bedrifter og i pensjonsordningen for sykepleiere. Figurene viser når de som er 66 år ved utgangen av årene 2016–2020 tok ut pensjon.

Det går fram av figurene at det vanligste er å ta ut pensjonen enten ved aldersgrensen eller tre år før aldersgrensen (85-årsregelen). I henhold til hovedtariffavtalen i KS området kan arbeidstakere med særaldersgrenser under 67 år, og som ikke har opptjent fulle pensjonsrettigheter fortsette i stilling til fylte 67 år.

I fellesordningen for kommuner og bedrifter er det vanlig å ta ut pensjon tre år tidligere enn ved aldersgrensen, og ved aldersgrensen. I 2020 fordelte uttak av pensjon ved 62 og 65 år seg om lag lik. Sammenlignet med tidligere år var de største endringen i 2020 en økning i antallet som startet uttak ved 62 år.

I pensjonsordningen for sykepleiere er det vanligere å ta ut pensjon tre år tidligere ved 62 år.

Figur 4.12 Særalderspensjonister i KLP med aldersgrense 65 år fordelt etter alder ved uttak. Fellesordningen for kommuner og bedrifter. Prosent.

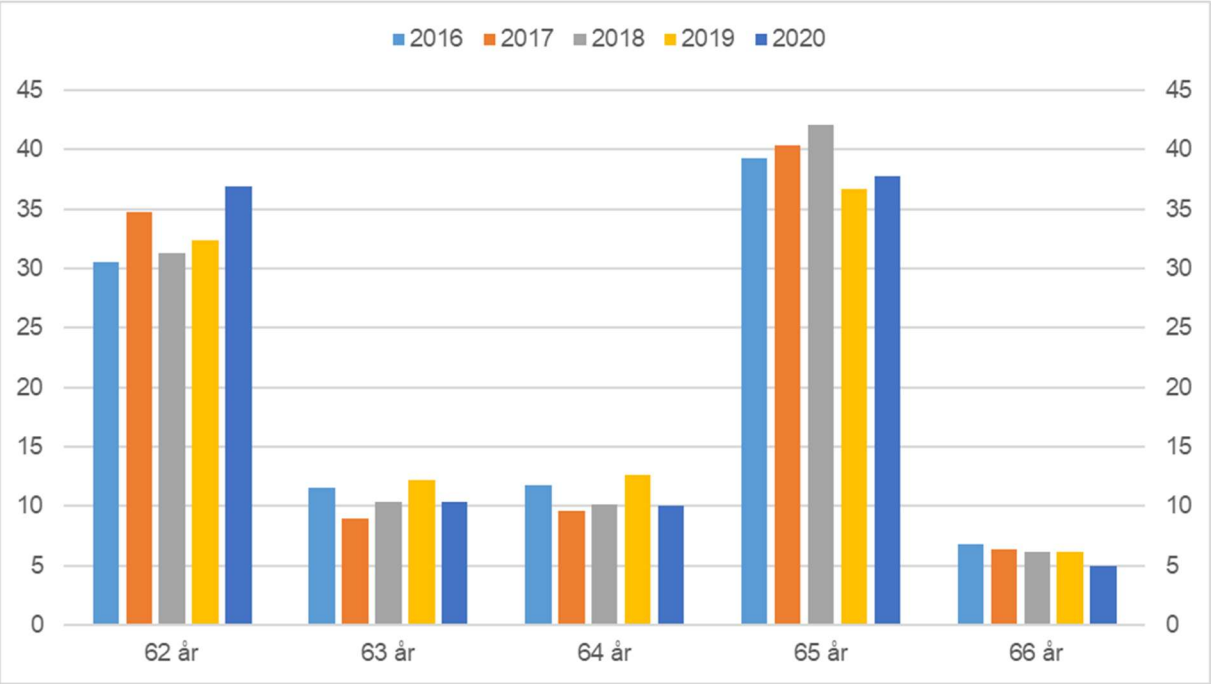

Kilde: KLP

Figur 4.13 Særalderspensjonister i KLP med aldersgrense 65 år fordelt etter alder ved uttak. Pensjonsordningen for sykepleiere. Prosent.

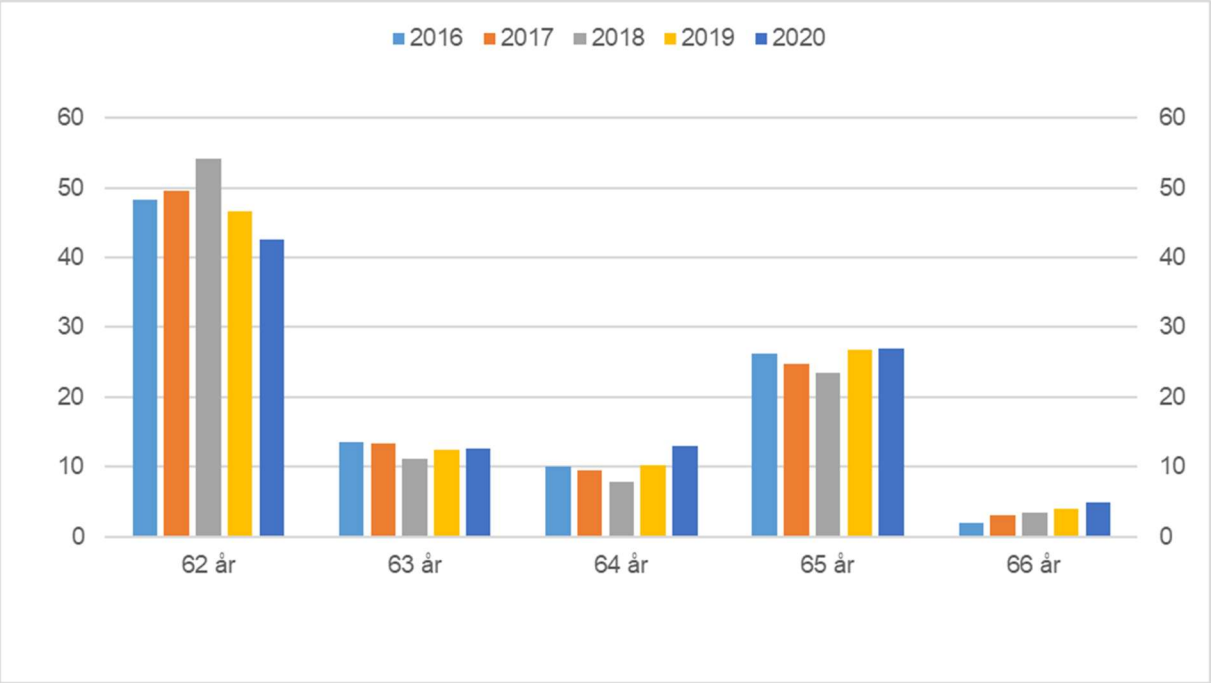

Kilde: KLP

5 Yrkesaktivitet blant eldre

Et av hovedmålene i pensjonsreformen er at pensjonssystemet skal legge til rette for at flere står lenger i arbeid gjennom gode arbeidsinsentiver og fleksible regler for kombinasjon av arbeid og pensjon.

I privat sektor kan tjenestepensjon, på samme måte som alderspensjonen fra folketrygden, tas ut fleksibelt og fritt kombineres med arbeidsinntekt fra 62 år. Store deler av privat sektor er i tillegg tilsluttet AFP-ordningen. Anslag fra Arbeids- og velferdsdirektoratet viser at omtrent halvparten av 61-åringene som er sysselsatt i privat sektor er ansatt i en AFP-virksomhet.

AFP i privat sektor ble fra 2011 lagt om til å være en livsvarig ytelse som gir høyere ytelse jo senere den tas ut og ytelsen kan fritt kombineres med arbeid. Det samlede pensjonsnivået i privat sektor består dermed av to eller tre ulike pensjonskomponenter med nøytrale og fleksible uttaksregler. Insentivene til å stå lenger i arbeid ble styrket for ansatte i AFP-virksomheter i privat sektor etter omleggingen av AFP-ordningen i 2011. For de øvrige i privat sektor har pensjonsreformen ført til at alderspensjon fra folketrygden kan tas ut fem år tidligere.

Etter gamle regler kan offentlig tjenestepensjon tas ut først fra 67 år og bare dersom man jobber deltid eller slutter i offentlig stilling. Offentlig ansatte som tar ut full pensjon, og samtidig fortsetter å jobbe i en stilling med rett til medlemskap i en offentlig pensjonsordning, vil etter gamle regler få redusert pensjon. De økonomiske insentivene til å stå i arbeid utover 62 år er derfor svake etter disse reglene. Fra og med 2020 vil alle offentlig ansatte som er født i 1963 eller senere, tjene opp sin pensjon etter nye regler, jf. Prop. 87 L (2018–2019). Ny offentlig tjenestepensjon ligner mer på pensjonen i folketrygden og i privat sektor, og blir kalt påslagspensjon. Alle som har vært offentlig ansatt før 2020, og fortsetter i stilling som offentlig ansatt, vil få pensjonsopptjening etter både gamle og nye regler. Videre blir uttaks-reglene mer fleksible for personer født i 1963 eller senere ved at pensjonen kan tas ut fra 62 år og fritt kombineres med arbeid uten at pensjonen avkortes.

AFP i offentlig sektor er fremdeles en tidligpensjonsordning med strenge regler for avkorting mot arbeidsinntekt. En omlegging av AFP i offentlig sektor for årskullene fra og med 1963, etter mønster av AFP i privat sektor, er omtalt i Prop. 87 L (2018–2019), men det ble ikke foreslått regler for ny offentlig AFP der. Regler for ny offentlig AFP vil bli foreslått på et senere tidspunkt.

Pensjonsreformen til nå har altså hatt ulik effekt både på muligheten til å gå av, og på insentivene til å fortsette i arbeid, avhengig av om man ser på privat eller offentlig sektor, og avhengig av om vi ser på delen av privat sektor som er tilsluttet AFP-ordningen eller ikke. I dette kapittelet ser vi derfor på utviklingen i yrkesaktivitet i offentlig sektor, i privat sektor med AFP og privat sektor uten AFP hver for seg. Etter pensjonsreformen tar veldig mange ut alderspensjon før 67 år mens de fortsatt er i fullt arbeid. Dette kapitelet ser derfor også på utviklingen i antallet lønnstakere som kombinerer jobb og pensjon.[25]

---

[25] Tidligere rapporter supplerte inntektsstatistikken med registeropplysninger om arbeidsforhold (Aa-registeret). 1. januar 2015 trådte A-ordningen i kraft. A-ordningen, som er felles for NAV, Skatteetaten og Statistisk sentralbyrå, har gjort det enklere for arbeidsgiver å rapportere pliktige opplysninger til myndighetene da den har erstattet følgende fem skjemaer: lønns- og trekkoppgave, terminoppgave for arbeidsgiveravgift og forskuddstrekk, årsoppgave for arbeidsgiveravgift/følgeskriv til lønns- og trekkoppgave, melding til Aa-registeret og oppgave til lønnsstatistikk. Som følge av at arbeids- og inntektsopplysningene nå blir registrert hos det offentlige i samme takt som de genereres hos arbeidsgiverne, vil tallgrunnlaget være mer oppdatert enn tidligere. Betydningen av tidsseriebruddet i datagrunnlaget er usikker.

5.1 Utvikling i yrkesaktivitet

Etterspørselen etter arbeidskraft, og dermed sysselsettingen, varierer med konjunkturutviklingen. Det kan derfor være vanskelig å isolere effekten av omleggingen av pensjonsordningene på yrkesaktiviteten i aldersgruppen 62 år og eldre. Ved å se på utviklingen i yrkesaktivitet for ulike aldersgrupper, kan man likevel få en indikasjon på om pensjonsreformen har hatt betydning for utviklingen i yrkesaktivitet blant eldre.

Figur 5.1 viser hvor stor andel av et årskull som er lønnstakere i alderen 60 til 74 år. Lønnstakere omfatter alle sysselsatte som mottar kompensasjon for arbeid i form av lønn, o.l. I SSBs statistikk er betegnelsen lønnstaker synonymt med betegnelsen ansatt. En lønnstaker kan være fast ansatt eller utføre tilfeldig arbeid. Videre kan en lønnstaker ha en lavere stillingsandel enn 100 prosent.

Figur 5.1 Lønnstakere 60–74 år som andel av befolkningen på samme alder. Prosent

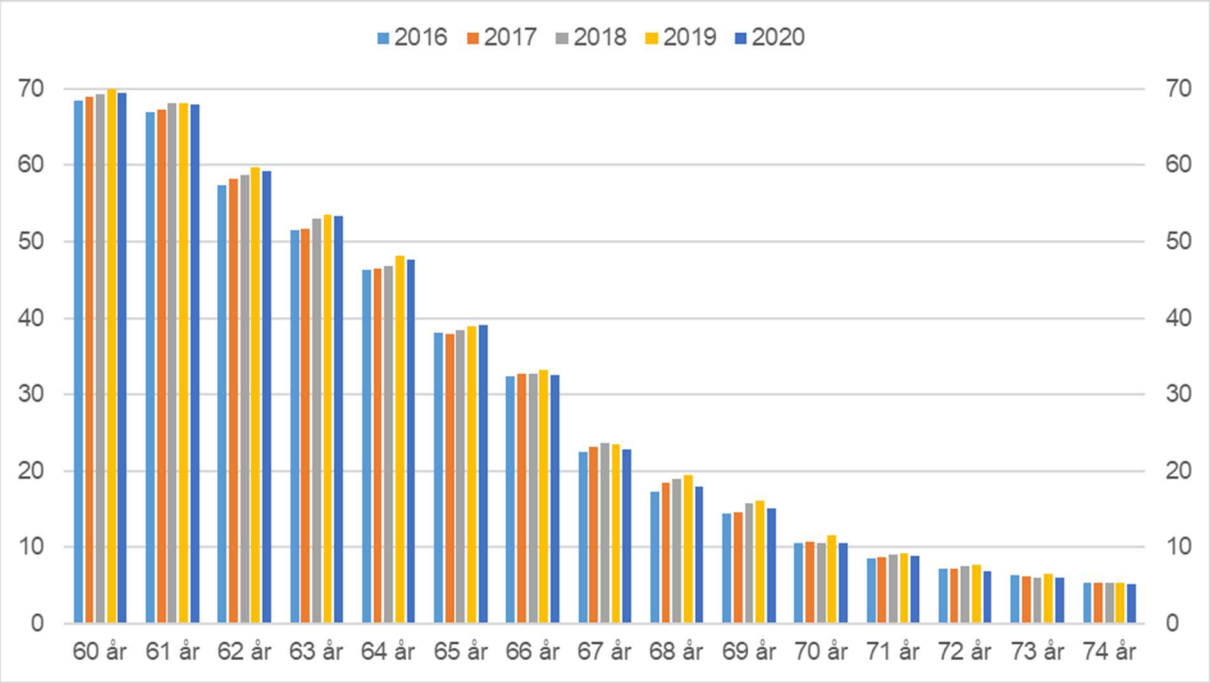

Kilde: Statistisk sentralbyrå, a-ordningen (4. kvartal)

For aldersgruppen 60–69 år er andelen lønnstakere høyere i 2020 enn for fem år siden, mens det har vært en liten nedgang i aldersgruppen 70 år og eldre i samme periode. Dette må ses i sammenheng med det relativt store fallet i sysselsettingen fra 2019 til 2020 som følge av tiltakene for å begrense spredningen av koronaviruset. Sysselsettingen er i dag høyere for alle ettårige aldersgrupper over 60 år, sammenliknet med sysselsettingen før pensjonsreformen. Økningen fra 2010 har vært spesielt stor for aldersgruppen 62–65 år, noe som kan indikere at pensjonsreformen har hatt særlig betydning for utviklingen i yrkesaktiviteten for denne aldersgruppen.

Fra 2019 til 2020 har det vært en reduksjon i sysselsettingen på 0,2–1,4 prosentpoeng, med unntak av 65-åringene som hadde en vekst i sysselsettingen på 0,1 prosentpoeng. 72-åringene hadde den største relative reduksjonen i andelen lønnstakere fra 2019 til 2020 (-10,4 prosent).

Figur 5.2 viser hvordan de sysselsatte (lønnstakere og selvstendig næringsdrivende) fordeler seg mellom sektorer etter alder. Ved 61 år er 54 prosent av de sysselsatte ansatt i privat

sektor, 26 prosent i fylkeskommunal/kommunal sektor, 13 prosent i statlig sektor og 8 prosent er selvstendig næringsdrivende. I de eldre aldersgruppene er en større andel selvstendig næringsdrivende. Økningen i andelen selvstendig næringsdrivende motsvares av en jevn reduksjon i andelen lønnstakere i privat, fylkeskommunal/kommunal og statlig sektor for hvert alderstrinn. Ved 70 år er 43 prosent av de sysselsatte selvstendig næringsdrivende, 39 prosent lønnstakere i privat sektor, 13 prosent i fylkeskommunal/ kommunal sektor og 5 prosent i statlig sektor. Vridningen fra lønnstaker til selvstendig næringsdrivende fortsetter, og ved 74 år er 55 prosent selvstendige, 32 prosent lønnstakere i privat sektor, 9 prosent i fylkeskommunal/kommunal sektor og 3 prosent i statlig sektor.

Figur 5.2 Sysselsatte i alt (lønnstakere og selvstendig næringsdrivende) etter alder og sektor, 2020

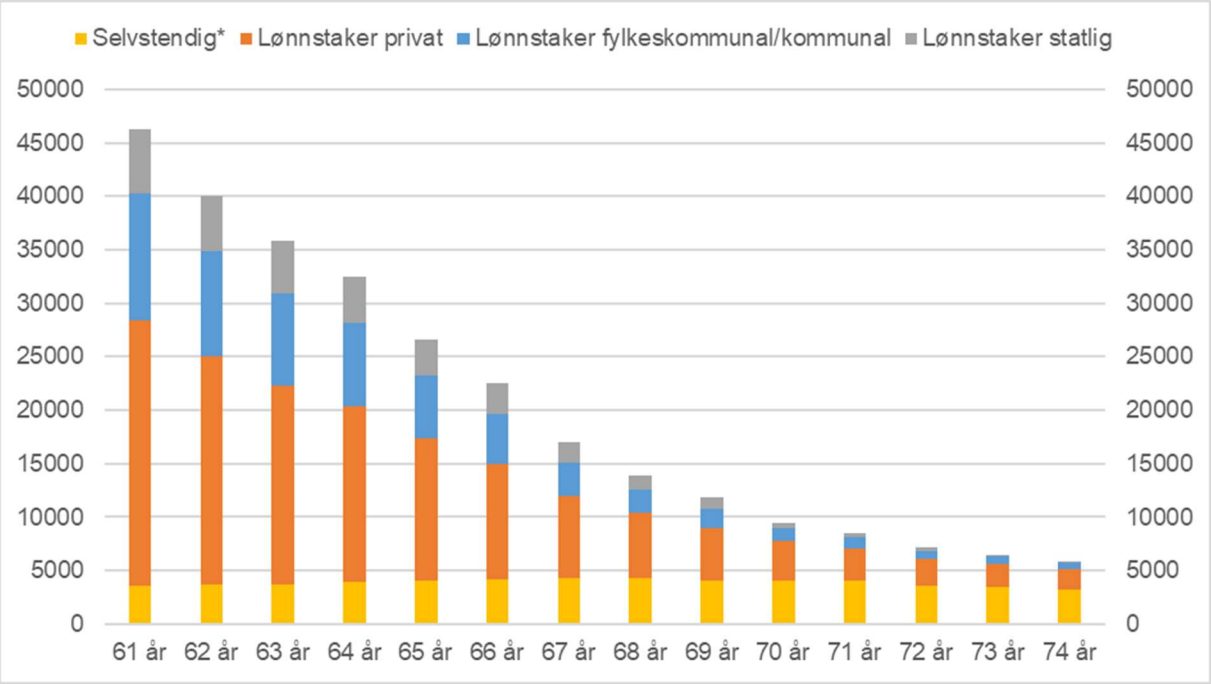

* Tallene for selvstendig næringsdrivende er for 2019.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 5.1 viser sysselsatte i 4. kvartal 2020 fordelt på kjønn og næring for aldersgruppene 62–66 år, 67–69 år og 70 år og over. Blant sysselsatte menn over 70 år jobber drøyt 20 prosent innen jordbruk, skogbruk og fiske, noe som er langt høyere enn hva som er tilfellet for menn i aldersgruppene 62–66 år og 67–69 år, der andelene er hhv. 6 og 11 prosent. For alle aldersgruppene er andelen sysselsatt innen jordbruk, skogbruk og fiske generelt høy sammenlignet med menn i hele befolkningen der andelen er 3,5 prosent. Videre jobber 15 prosent av sysselsatte menn over 70 år innen teknisk tjenesteyting og eiendomsdrift og mellom 7 og 9 prosent innen hver av næringene bygge- og anleggsvirksomhet, varehandel og transport og lagring. Også andelen som er sysselsatt innen teknisk tjenesteyting og eiendomsdrift øker med alderen, mens andelene innen bygge- og anleggsvirksomhet, varehandel og transport og lagring er høyere for de yngre aldersgruppene.

Tabell 5.1 Sysselsatte etter kjønn, alder og næring, 2020. Totalt antall sysselsatte og prosent per næring

	Menn			Kvinner		
	62-66 år	**67-69 år**	**70 år og over**	**62-66 år**	**67-69 år**	**70 år og over**
Totalt antall	87 799	27 569	41 446	69 657	15 171	16 851
01-03 Jordbruk, skogbruk og fiske	6,1	11,3	20,9	1,7	4,3	10,5
05-09 Bergverksdrift og utvinning	3,3	1,4	0,3	0,6	0,2	0,1
10-33 Industri	11,8	7,9	5,0	3,8	3,3	3,1
35-39 Elektrisitet, vann og renovasjon	2,2	1,3	0,6	0,5	0,3	0,1
41-43 Bygge- og anleggsvirksomhet	11,8	11,3	9,1	1,4	1,5	1,7
45-47 Varehandel, reparasjon av motorvogner	10,1	8,5	7,5	8,7	8,5	8,2
49-53 Transport og lagring	9,9	10,6	7,5	2,2	1,9	1,5
55-56 Overnattings- og serveringsvirksomhet	0,9	1,0	1,1	1,4	1,6	2,0
58-63 Informasjon og kommunikasjon	3,2	2,5	1,7	1,2	1,2	0,8
64-66 Finansiering og forsikring	1,7	0,8	0,3	1,8	0,7	0,2
68-75 Teknisk tjenesteyting, eiendomsdrift	9,1	12,5	15,4	5,2	6,1	8,6
77-82 Forretningsmessig tjenesteyting	4,1	3,5	2,9	3,3	2,7	2,2
84 Off. adm., forsvar, sosialforsikring	6,2	4,3	1,7	8,5	5,4	2,7
85 Undervisning	6,3	5,7	3,3	13,5	9,5	5,1
86-88 Helse- og sosialtjenester	7,8	7,9	6,1	39,7	39,8	29,7
90-99 Personlig tjenesteyting	3,8	5,1	6,0	4,7	6,3	7,9
00 Ikke oppgitt	1,6	4,3	10,6	1,8	6,7	15,5
SUM	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Kilde: Statistisk sentralbyrå (4. kvartal)

Om lag 30 prosent av sysselsatte kvinner som er 70 år og eldre jobber innen helse- og sosialtjenester. Andelen er noe lavere enn blant de aldersgruppene 62–66 år og 67–69 år der rundt 40 prosent jobber innen denne sektoren. Også blant kvinner over 70 år jobber en betydelig andel innen jordbruk, skogbruk og fiske, drøyt 10 prosent, noe som er langt høyere enn for

kvinner i aldersgruppene 62–66 år og 67–69 år, der andelene er hhv. 1,7 og 4,3 prosent, og også for kvinner i hele befolkningen der andelen er 1 prosent. Som for menn, jobber rundt 8 prosent av kvinnene på 70 år og eldre innen varehandel, og denne andelen holder seg på omtrent samme nivå også for aldersgruppene 62–66 år og 67–69 år.

5.2 Antall som kombinerer arbeid og pensjon

I dette avsnittet ser vi nærmere på lønnstakere som også mottar pensjon. Vi skiller mellom mottak av alderspensjon fra folketrygden og privat AFP. Tidligere kunne alderspensjon først mottas fra fylte 67 år, og AFP var en tidligpensjonsordning som, i likhet med uføretrygd, bare kunne mottas dersom man hadde sluttet helt eller delvis i jobb. Fra 2011 ble både alderspensjon fra folketrygden og AFP i privat sektor lagt om. Fra og med 2016 er gammel AFP i privat sektor helt utfaset.

Fra 2011 har alderspensjon og ny AFP i privat sektor fritt kunne kombineres med arbeidsinntekt uten at pensjonen avkortes. Personer som kombinerer arbeid med disse to pensjonstypene kan dermed være fullt i arbeid. Ny AFP i privat sektor mottas i all hovedsak samtidig med alderspensjon fra folketrygden.

Figur 5.3 Andel lønnstakere 62–66 år som kombinerer arbeid og pensjon etter pensjonstype og kjønn. Prosent

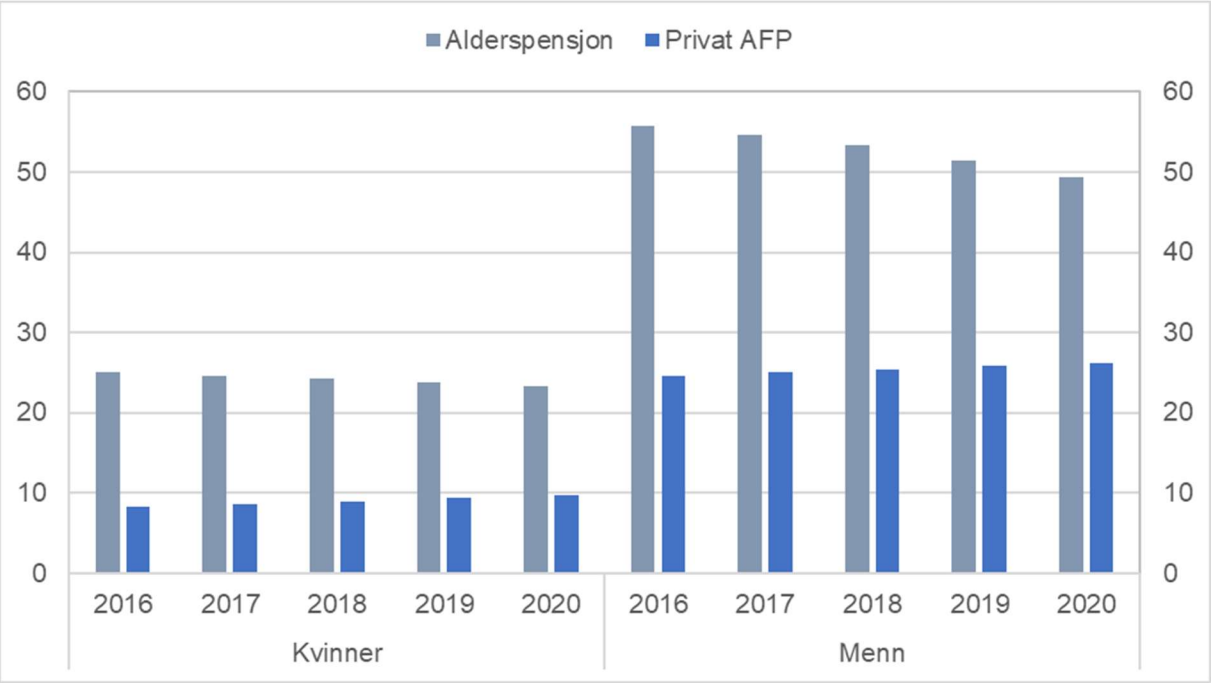

Merk: At ny AFP i privat sektor kan mottas sammen med alderspensjon fra folketrygden innebærer at summen av andelen lønnstakere som mottar hver enkelt av de ulike pensjonstypene overstiger andelen lønnstakere som mottar en eller flere pensjonsytelser.

Kilde: Statistisk sentralbyrå, a-ordningen (4. kvartal)

Blant mannlige lønnstakere i alderen 62–66 år kombinerer nær 50 prosent arbeid med mottak av alderspensjon fra folketrygden. Andelen blant kvinner er betydelig lavere, 23 prosent av kvinnelige lønnstakere i den aktuelle aldersgruppen kombinerer arbeid med alderspensjon fra folketrygden. For menn har andelen som kombinerer arbeid og alderspensjon fra folketrygden falt gradvis i perioden fra 2016 til 2020, mens andelen for kvinner har holdt seg relativt stabil

i denne perioden. Også andelen som kombinerer arbeid og privat AFP er høyere for menn enn for kvinner. Mens andelen er drøyt 25 prosent for menn, er den tilsvarende andelen for kvinner 10 prosent. Andelen som kombinerer arbeid og privat AFP har hatt en svak økning i perioden både for kvinner og menn.

Utviklingen i andelen lønnstakere i aldersgruppen 67 år og over som kombinerer arbeid og pensjon etter pensjonstype og kjønn i perioden 2016 til 2020 er vist i figur 5.4. Som forventet kombinerer nesten alle lønnstakerne i denne aldersgruppen arbeid med uttak av alderspensjon fra folketrygden. Andelen lønnstakere som kombinerer arbeid med privat AFP er noe lavere enn for 62- til 66-åringene, men for aldersgruppen 67 år og eldre har det imidlertid vært en betydelig økning i andelen som kombinerer arbeid med privat AFP som følge av innfasingen av ny AFP i privat sektor.

Figur 5.4 Andel lønnstakere 67 år og over som kombinerer arbeid og pensjon etter pensjonstype og kjønn. Prosent

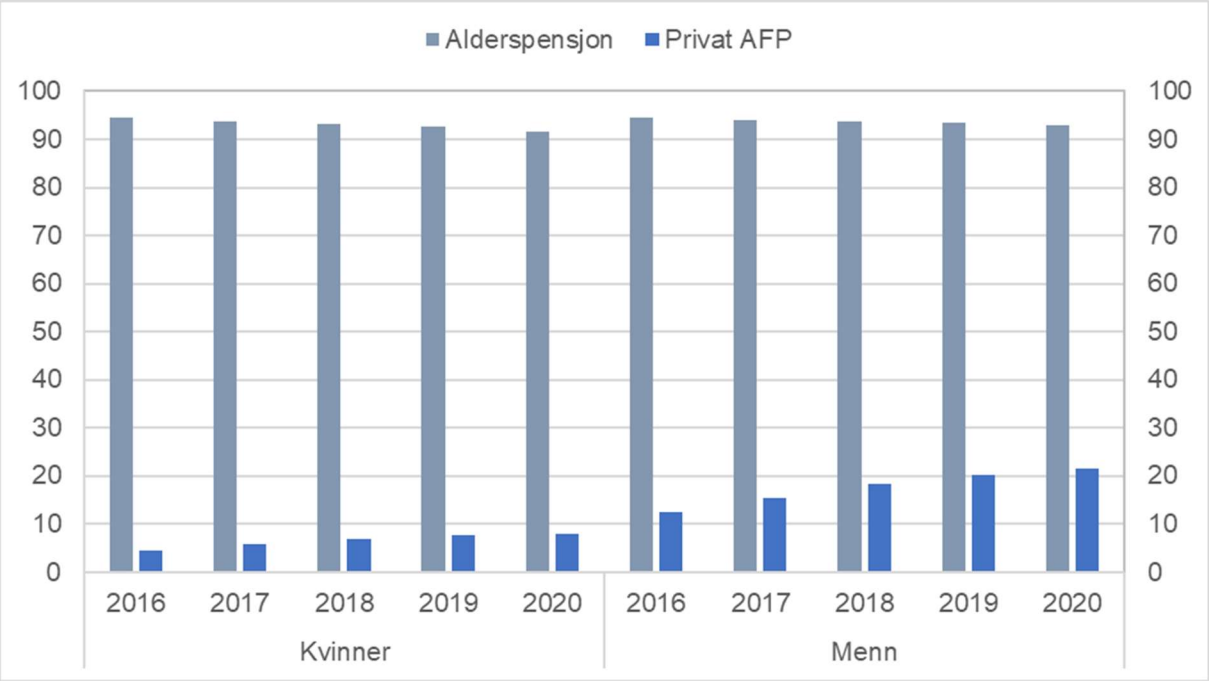

Kilde: Statistisk sentralbyrå, a-ordningen (4. kvartal)

Figur 5.5 viser utvikling i andelen lønnstakere 62–66 år som mottar alderspensjon fra folketrygden, fordelt etter sektor og kjønn. Det har i alle sektorer vært en reduksjon i andelen lønnsmottakere som mottar alderspensjon i perioden 2016–2020, både for menn og kvinner.

Vi ser at det er langt mer vanlig å kombinere arbeid og alderspensjon i privat sektor enn i offentlig sektor, både for menn og kvinner. Dette resultatet er ikke overraskende. Selv om det i privat og offentlig sektor er lik anledning til å kombinere alderpensjon fra folketrygden med arbeidsinntekt, er det for lønnstakere i offentlig sektor svakere økonomiske insentiver til å kombinere dette med fullt arbeid og uttak av AFP. For lønnstakere i offentlig sektor som fortsatt er i fullt arbeid, er uttak av alderspensjon fra folketrygden før 67 år dermed en ren finansiell beslutning, mens alderspensjon fra folketrygden i privat sektor også kan benyttes for de som har trappet ned fra arbeidslivet.

Andelen kvinner som kombinerer arbeid og alderspensjon er langt lavere i kommunal sektor enn i statlig sektor. Dette kan ha sammenheng med at kvinner i kommunal sektor i gjennomsnitt har kortere yrkeskarrierer og dermed i mindre grad oppfyller vilkåret for å ta ut alderspensjon fra folketrygden før 67 år. For menn er det imidlertid liten forskjell mellom statlig og kommunal sektor.

Figur 5.5 Andel lønnstakere 62–66 år som kombinerer arbeid og alderspensjon fra folketrygden etter sektor og kjønn. Prosent

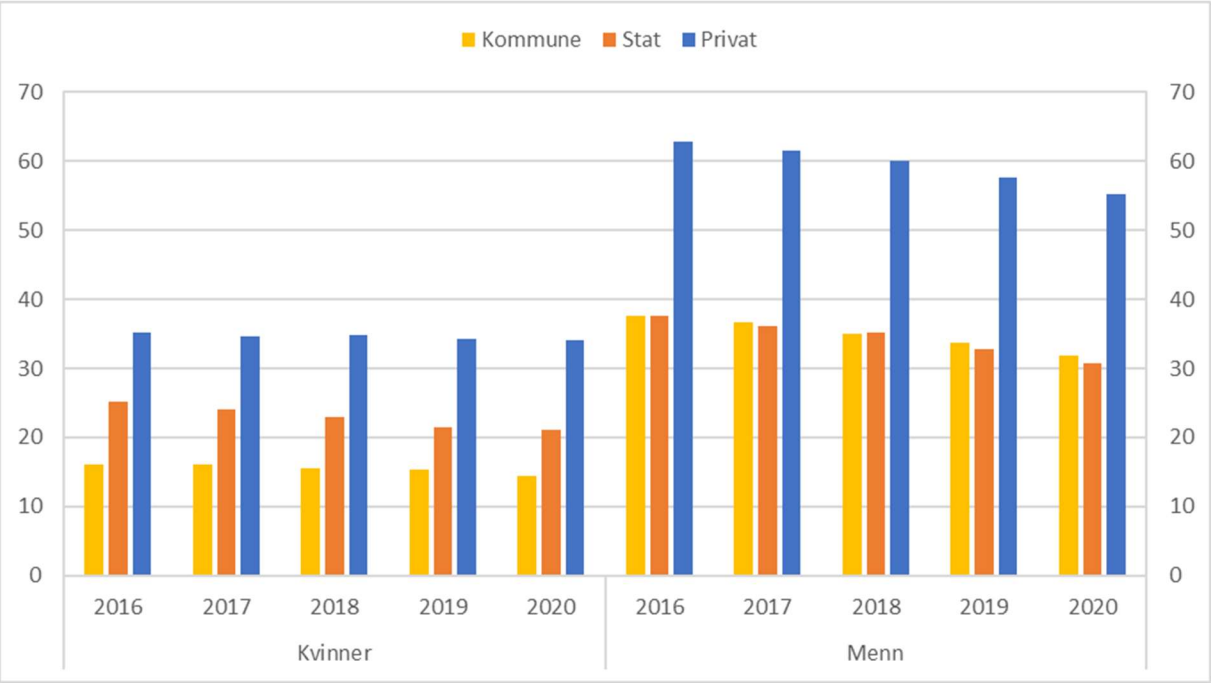

Kilde: Statistisk sentralbyrå, a-ordningen (4. kvartal)

5.3 Arbeidstid per uke

5.3.1 Arbeidstid for ansatte i ulike sektorer

Figur 5.6 viser gjennomsnittlig avtalt arbeidstid per uke for lønnstakere i alderen 61 til 74 år fordelt etter sektor. Gjennomsnittlig avtalt arbeidstid avtar med alderen i alle sektorer. Avtalt arbeidstid er lavere i fylkeskommunal/kommunal sektor enn i privat og statlig sektor for alle aldre. Avtalt arbeidstid er noe høyere i statlig sektor enn i privat sektor fra 61 til og med 69 år. Fra 69 år faller avtalt arbeidstid for ansatte i statlig sektor betydelig, og ved 74 år er avtalt arbeidstid på samme nivå som for fylkeskommunal/kommunal sektor. Avtalt arbeidstid for aldersgruppene 70–74 år i privat sektor faller ikke like kraftig, og avtalt arbeidstid for denne aldersgruppen er betydelig høyere enn for samme aldersgruppe i offentlig sektor.

Figur 5.6 Gjennomsnittlig avtalt arbeidstid per uke for lønnstakere etter aldersgrupper og sektor, 2020. Timer

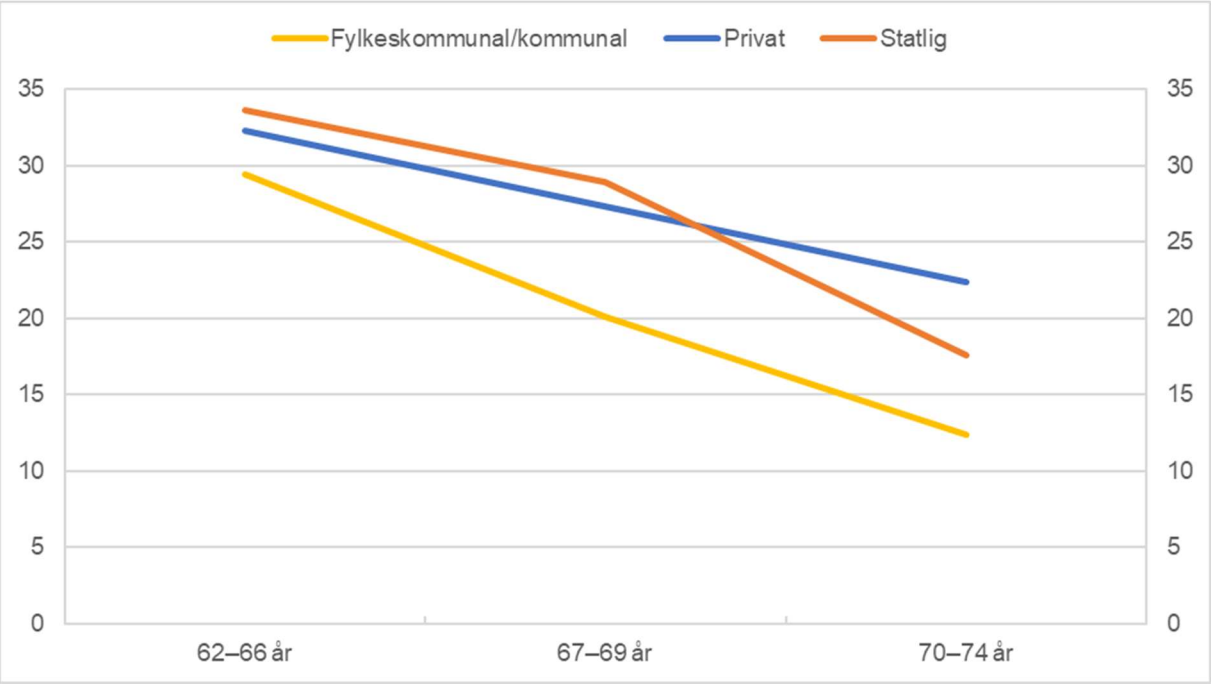

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Figur 5.7 viser utviklingen i gjennomsnittlig avtalt arbeidstid for aldersgruppene 62–66 år, 67–69 år og 70–74 år i årene 2016 til 2020. Gjennomsnittlig avtalt arbeidstid har økt for alle aldersgruppene i perioden. Økningen har vært sterkest for aldersgruppen 67–69 år, der gjennomsnittlig avtalt arbeidstid er mer enn 1 time høyere i 2020 enn i 2016.

Figur 5.7 Utvikling i gjennomsnittlig avtalt arbeidstid per uke for lønnstakere i ulike aldersgrupper. Timer.

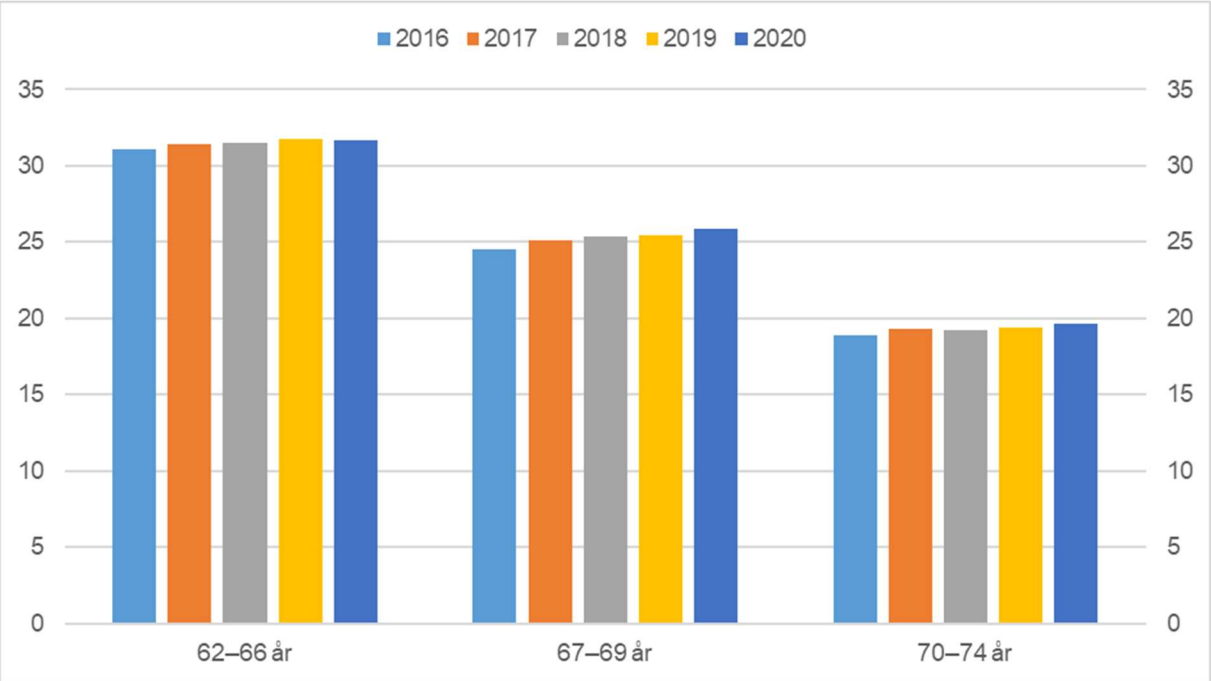

Kilde: Statistisk sentralbyrå

5.3.2 Arbeidstid for ansatte i virksomheter med AFP

Historisk sett var AFP begrunnet med behovet for å gi slitne arbeidstakere en mulighet til å slutte frivillig før 67 år. Ordningen var derfor mest aktuell for arbeidstakere med fysisk tungt arbeid, og ble i privat sektor iverksatt i 1989 for arbeidsplasser med en tariffavtale. Det argumenteres fortsatt for at personer som tar ut ny AFP i privat sektor, og særlig personer med fysisk krevende arbeid, gjør dette for å kunne trappe ned arbeidsinnsatsen. I dette avsnittet har vi derfor sammenlignet hvor mye arbeidstakere som tar ut AFP jobber sammenliknet med de som ikke tar ut AFP for arbeidstakere i alderen 62–66 år som jobber i en virksomhet med AFP.

Figur 5.8 viser gjennomsnittlig arbeidstid per uke for sysselsatte menn og kvinner i alderen 62–66 år gruppert etter om de tar ut offentlig AFP, tar ut privat AFP eller ikke tar ut AFP.

Figur 5.8 Gjennomsnittlig arbeidstid per uke for sysselsatte 62–66 år etter uttak av AFP og kjønn. Timer

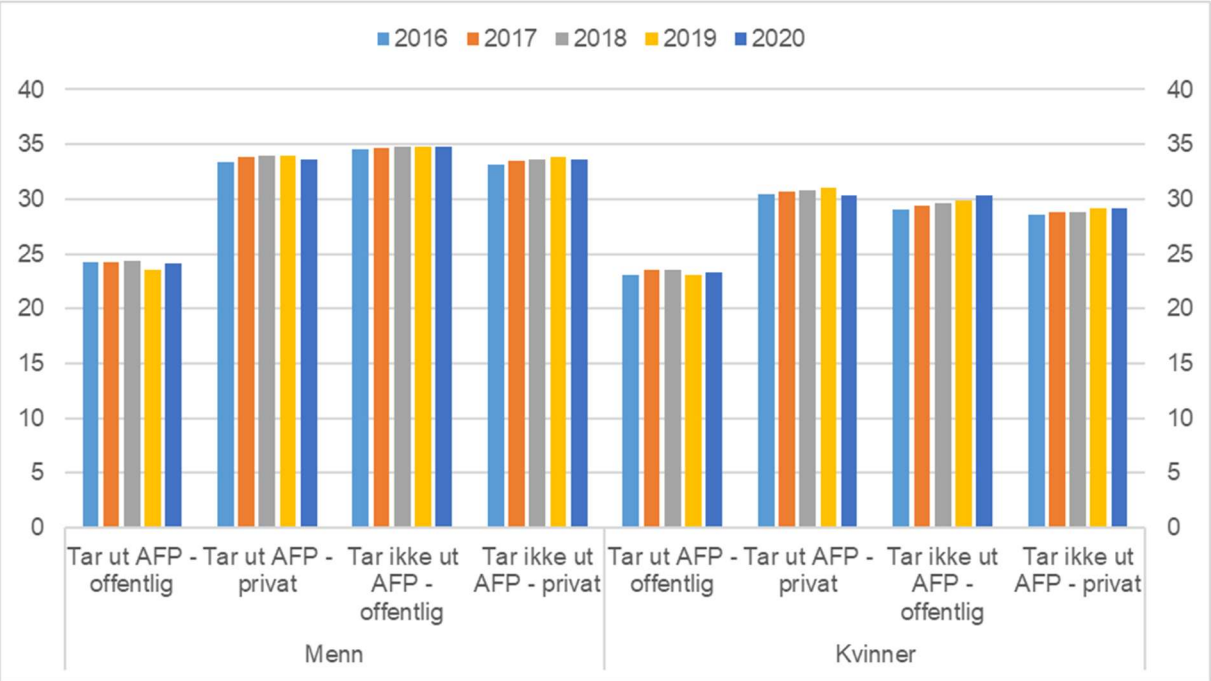

Kilde: Statistisk sentralbyrå (4. kvartal)

For offentlig AFP er det strenge avkortingsregler når AFP kombineres med arbeid. Figuren viser at de som tar ut offentlig AFP i gjennomsnitt jobber færre arbeidstimer per uke enn de som tar ut privat AFP og de som ikke tar ut AFP, noe som gjelder både for kvinner og menn.

Privat AFP kan fritt kombineres med arbeid uten at AFP avkortes. Menn i privat sektor som tar ut AFP, jobber i gjennomsnitt like mye som de som ikke tar ut AFP i privat sektor og én time mindre enn menn i offentlig sektor som ikke tar ut AFP. Basert på sammenligningen av gjennomsnittlig arbeidstid per uke, ser det altså ikke ut til at menn i privat sektor benytter seg av AFP for å kunne trappe ned arbeidsinnsatsen. For kvinner ser vi at de som tar ut privat AFP jobber i gjennomsnitt én time mer enn de som ikke tar ut AFP både i privat sektor, og om lag like mye som de som ikke tar ut AFP i offentlig sektor. Heller ikke for kvinner gir sammenligningen av gjennomsnittlig arbeidstid indikasjon på at kvinner som tar ut AFP i privat sektor er personer som har behov for å redusere antallet arbeidstimer per uke – tvert imot, disse kvinnene jobber mer enn andre kvinner.

Ved å sammenligne utviklingen i gjennomsnittlig arbeidstid for kvinner og menn, ser vi at det er små endinger i perioden 2016–2020. Gjennomsnittlig arbeidstid for sysselsatte som tar ut offentlig AFP er noe høyere for menn enn for kvinner (om lag én time). Blant de som tar ut AFP i privat sektor, er gjennomsnittlig arbeidstid tre timer høyere for menn enn for kvinner. Også for sysselsatte som ikke tar ut AFP, både i privat og offentlig sektor, er gjennomsnittlig arbeidstid høyere for menn. Blant sysselsatte som ikke tar ut AFP, jobber menn nesten fem timer mer per uke enn kvinner i samme sektor.

5.4 Forventet yrkesaktivitet

I tidligere intensjonsavtaler om et mer inkluderende arbeidsliv (IA) var økt yrkesdeltakelse blant eldre et eksplisitt delmål som ble operasjonalisert ved at forventet yrkesaktivitet etter 50

år skulle økes med ett år i perioden 2009–2018. IA-avtalen for 2019–2022 har mål om å legge til rette for at så mange som mulig kan arbeide så mye som mulig, så lenge som mulig.

Arbeids- og velferdsdirektoratet har utarbeidet en indikator for *forventet yrkesaktivitet etter 50 år*. Ved beregning av indikatoren tas det hensyn til stillingsandel. Indikatoren viser forventet antall årsverk etter fylte 50 år som et gjennomsnitt for hele befolkningen, ikke bare for de som var i arbeid.[26] De siste årene har det vært en klar vekst i yrkesaktiviteten blant eldre. I perioden før pensjonsreformen, fra 2001 til 2010, økte forventet yrkesaktivitet med 1,3 år. Fra 2011 til 2020 økte antall forventete yrkesaktive år etter 50 år med ytterligere 1,0 år, jf. figur 5.9. I 2020 kunne en 50-åring dermed forvente å ha 12 år gjenstående i arbeidslivet.

Figur 5.9 Forventet yrkesaktivitet etter fylte 50 år. Årsverk

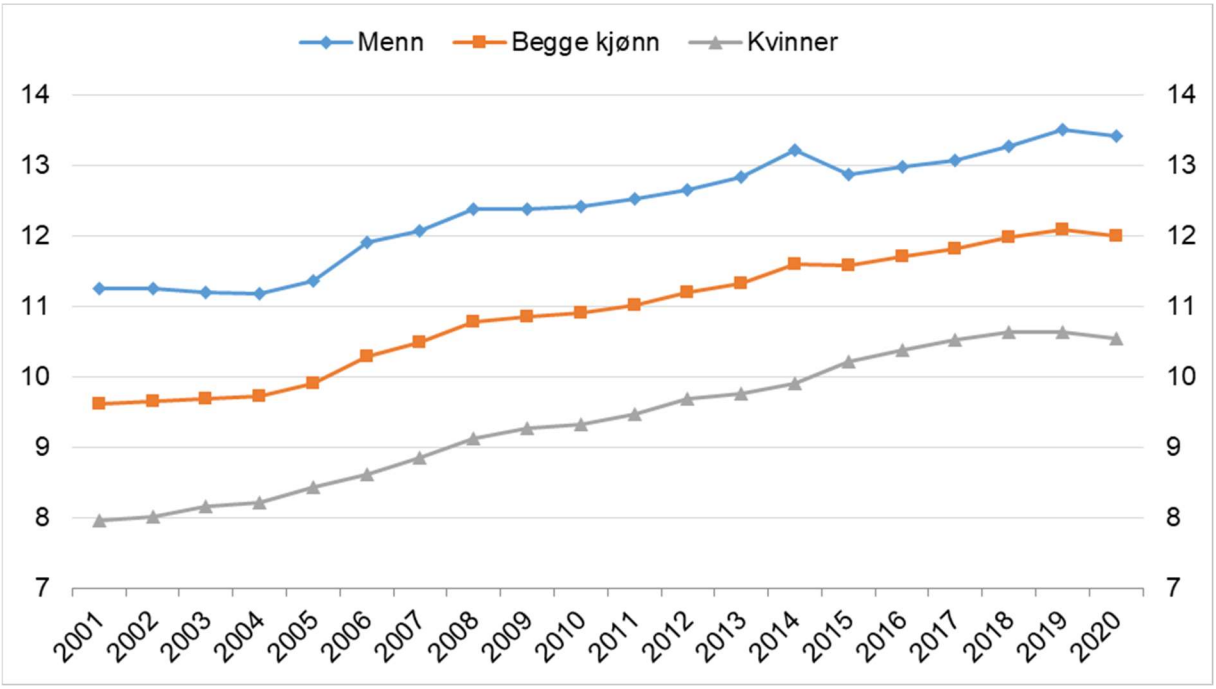

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet

Figur 5.9 viser at forventet yrkesaktivitet etter 50 år er høyere for menn enn for kvinner. Økningen i forventet gjenstående yrkesaktivitet har vært sterkere for kvinner enn menn siden 2001, og kjønnsforskjellene har dermed blitt noe redusert over tid. De siste årene har imidlertid økning i forventet gjenstående yrkesaktivitet vært sterkere for menn enn kvinner.

Før pensjonsreformen var det én allmenn pensjonsalder på 67 år i folketrygden. En fast pensjonsalder i kombinasjon med økning i levealder skaper utfordringer for den økonomiske bærekraften i pensjonssystemet. Pensjonsreformen har bidratt til å styrke bærekraften ved at de framtidige pensjonsutbetalingene er knyttet opp mot utviklingen i levealder. For å opprettholde gode pensjonsnivåer for yngre årskull er det imidlertid viktig at det er en sammenheng mellom sysselsettingen blant eldre og utviklingen i levealder. Økt sysselsetting blant eldre vil også bidra til økt verdiskapning og økte skatteinntekter. I løpet av de siste 20

[26] Nytt datagrunnlag om arbeidsforhold fra 2015 gir et brudd i tidsserien fra 2014 til 2015. Det er usikkert i hvilken retning dette bruddet trekker. Tallene for 2020 er foreløpige.

årene, dvs. fra 2001 til 2020, har antallet gjenstående yrkesaktive år økt med 2,4 år for en 50-åring. I samme periode økte til sammenligning forventet gjenstående levetid for en 50-åring med 3,5 år. De siste 10 årene, fra 2011 til 2020, økte antall gjenstående yrkesaktive år for en 50-åring med 1,0 år, mens forventet gjenstående levetid økte med 1,6 år.[27]

5.5 Median avgangsalder

Figur 5.10 viser median avgangsalder blant arbeidsføre i årskullene 1940–1953 fordelt på sektor og AFP-tilhørighet. Med arbeidsføre menes personer som var yrkesaktive ved 61 år, som verken mottok uføretrygd eller arbeidsavklaringspenger i alderen 61–66 år og som var i live til minst fylte 67 år. Avgang er i denne sammenheng definert som null arbeidstimer i uka.

Figur 5.10 Median avgangsalder blant arbeidsføre etter sektor og fødselsår

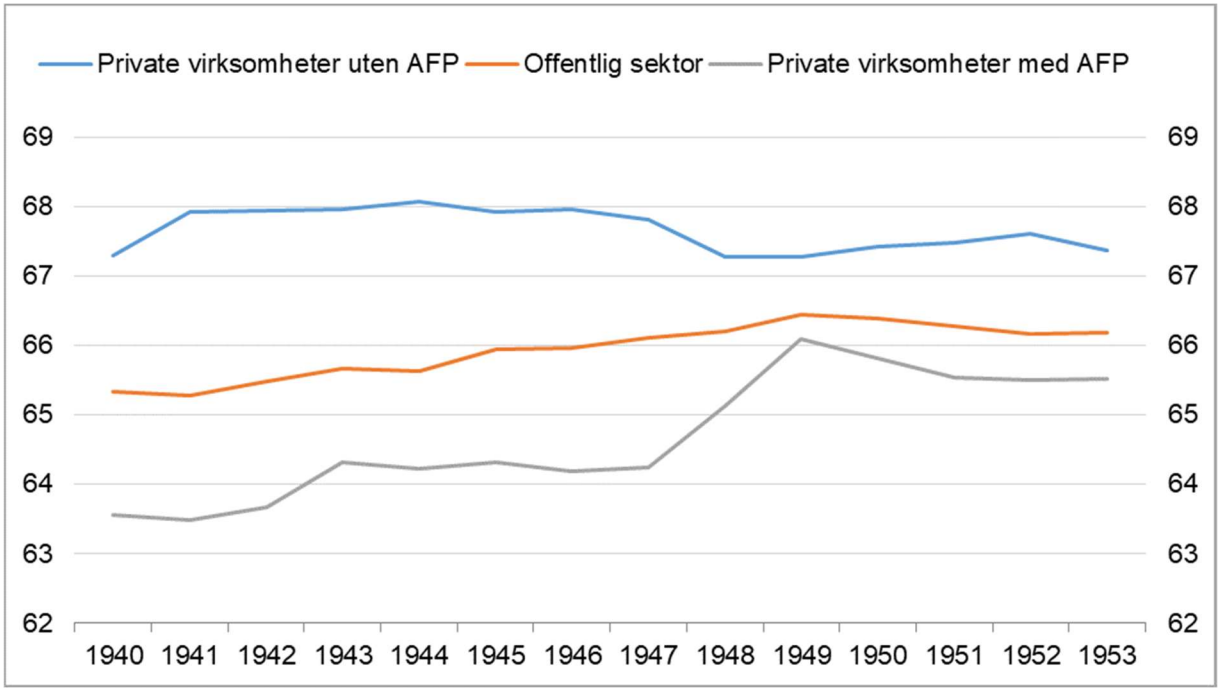

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet

I private virksomheter med AFP har median avgangsalder nærmet seg avgangsalderen i offentlig sektor ettersom ny privat AFP er faset inn. Fra 1949- til 1953-kullet faller imidlertid median avgangsalder for private virksomheter med AFP. Dette kan skyldes overgangen til a-ordningen i 2015 da en god del personer som var registrert som arbeidstakere i Aa-registeret, antakelig feilaktig registrert, forsvant fra registeret akkurat ved årsskiftet. For 1950-kullet vil dette komme til uttrykk som avgang ved 65 år, for 1951-kullet ved 64 år, for 1952-kullet ved 63 år og for 1953-kullet ved 62 år, noe som kan ha bidratt til fallet i median avgangsalder for disse årskullene sammenliknet med 1949-kullet. Også i offentlig sektor har det vært en liten nedgang i median avgangsalder fra 1949- til 1953-kullet, mens det har vært en liten økning for de samme kullene i privat virksomhet uten AFP. Overgangen til a-ordningen gjelder alle sektorer, og det er derfor usikkert i hvor stor grad dataomleggingen påvirker resultatene.

[27] Kilde: Statistisk sentralbyrå, tabell 05357.

Dersom avgang defineres som når arbeidstiden faller under 20 timer i uka, er median avgangsalder noe lavere for alle sektorer. For privat sektor uten AFP og offentlig sektor er median avgangsalder som gjennomsnitt for alle årskullene 0,6 år lavere med denne definisjonen, mens forskjellen for privat sektor med AFP er 0,4 år. For offentlig sektor og privat sektor med AFP er forskjellen noe høyere for de yngste enn for de eldste årskullene.

5.6 Tilbud og etterspørsel etter eldre i arbeidslivet

Senter for seniorpolitikk gjennomfører årlig spørreundersøkelser rettet mot ledere og yrkesaktive. Resultatene fra disse undersøkelsene publiseres i Norsk seniorpolitisk barometer. For å vurdere utviklingen i tilbud og etterspørsel etter eldre arbeidskraft over tid, gjengir vi resultatet for to av spørsmålene i denne undersøkelsen nedenfor. Vi ser først på ønsket avgangsalder blant de yrkesaktive, og deretter på ledernes vurdering av betydning av alder i forbindelse med jobbsøking.

På spørsmål om ved hvilken alder man kan tenke seg å tre helt ut av arbeidslivet dersom man kunne velge helt fritt, svarer yrkesaktive i gjennomsnitt 65,2 år. Dette er en økning på drøyt fire år siden undersøkelsens oppstart i 2003. Gjennomsnittlig ønsket avgangsalder er om lag lik for kvinner og menn. Figur 5.11 viser ønsket avgangsalder, når svarene grupperes i ulike aldersintervaller. Andelen som svarer at de ønsker å jobbe til 67 år eller eldre har økt fra 13 prosent til 38 prosent i perioden. Tilsvarende har andelen som ønsker å gå av før 62 år sunket fra 44 prosent til 16 prosent.[28] Fra 2019 til 2020 ser vi en nedgang i andelen som ønsker å jobbe til 67 år eller eldre, men som heller ser for seg å pensjonere seg i alderen 62-66 år.

[28] Om lag 10–15 prosent har ikke besvart spørsmålet (andel ikke vist i figuren).

Figur 5.11 Ønsket avgangsalder blant yrkesaktive, 2003–2020. Prosent

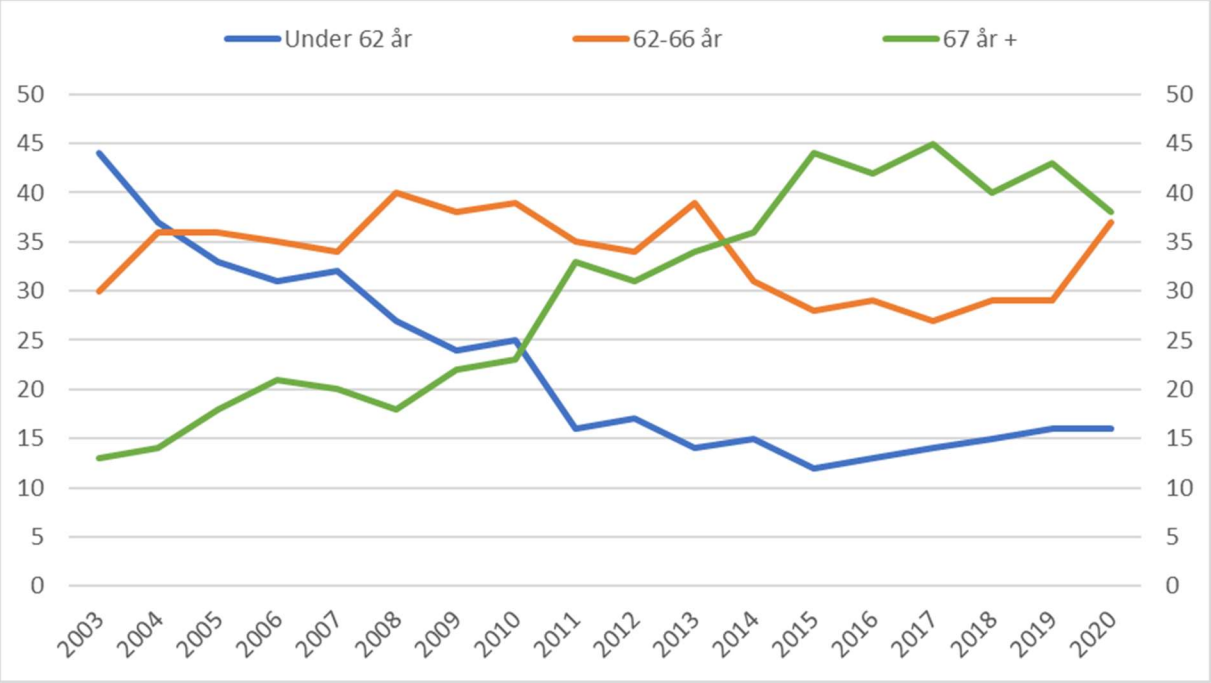

Kilde: Senter for seniorpolitikk, Norsk seniorpolitisk barometer, yrkesaktive 2020

Resultatene viser at selv om ønsket avgangsalder i gjennomsnitt øker, det ikke er alle som ønsker å jobbe lenge, og 16 prosent av de yrkesaktive ønsker å gå av før fylte 62 år. Samtidig er det en betydelig andel av de yrkesaktive som ønsker å jobbe utover 67 år. Når vi jobber lenger, vil sannsynligvis flere være arbeidssøkende i høyere alder enn tidligere. Andelen som bytter arbeid faller med alderen. Dette kan skyldes at den enkelte ikke ønsker å bytte jobb, men også at mobilitetshindrene øker med alderen.

I den sammenheng er det interessant å se på resultatet fra spørsmålet i Norsk seniorpolitisk barometer der lederne blir spurt om hvor gammel en kvalifisert søker til en stilling skal være før lederen vil nøle med å innkalle vedkommende til intervju på grunn av alder. Resultatet er vist i figur 5.12. Alderen der gjennomsnittet av lederne vil nøle med å kalle inn en kvalifisert søker til intervju har økt over tid og lå på nær 59 år i 2019.[29] Ledernes svar på spørsmålet indikerer at alder har en betydning i forbindelse med jobbintervju. Holdninger til eldre arbeidstakere blant ledere i arbeidslivet kan dermed se ut til å ha en viss påvirkning på etterspørselen etter eldre arbeidskraft.

[29] Fra 2019 gjennomføres undersøkelsen for ledere kun hvert 2. år, og tall for 2020 foreligger derfor ikke.

Figur 5.12 Lederes vurdering av ved hvilken alder de vil nøle med å innkalle en kvalifisert søker til intervju grunnet alder. 2008–2019. År

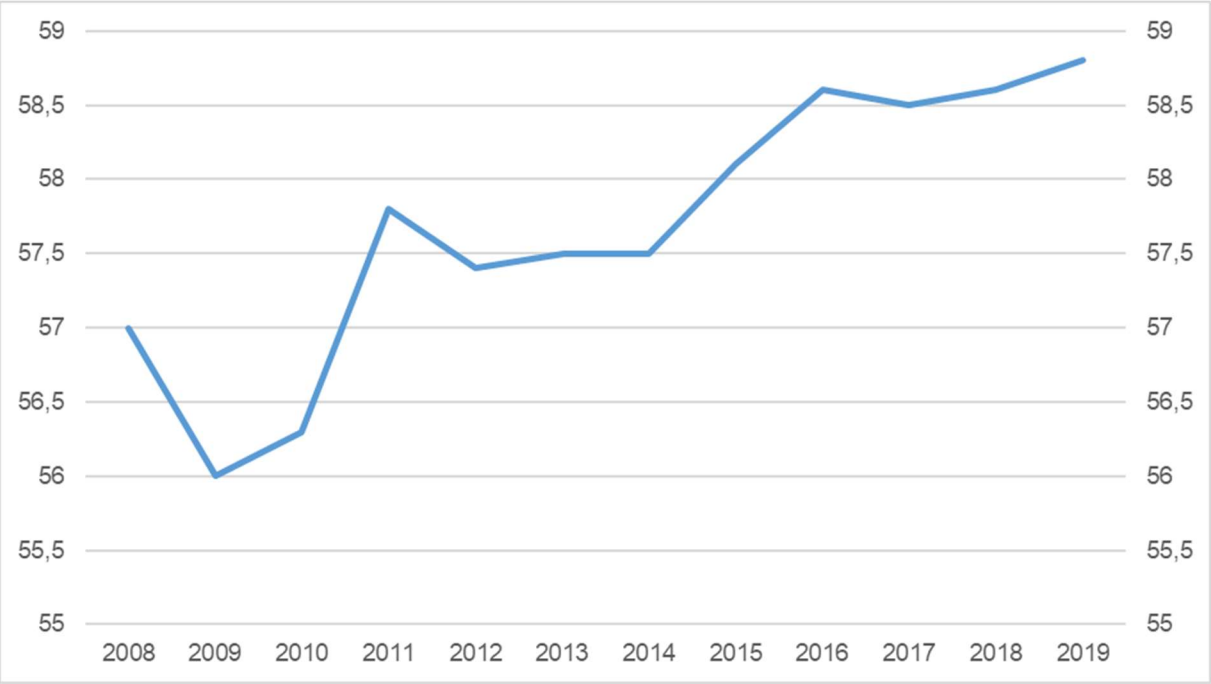

Kilde: Senter for seniorpolitikk, Norsk Seniorpolitisk barometer, ledere 2019

Resultatene fra Norsk seniorpolitisk barometer indikerer at en betydelig andel yrkesaktive ønsker å fortsette å jobbe etter at de har mulighet til å ta ut alderspensjon, men at det samtidig ikke er like enkelt å bli innkalt til intervju i denne alderen.

12. mars 2020 ble det satt i verk en rekke tiltak for å begrense spredningen av koronaviruset. Dette fikk store konsekvenser for arbeidsmarkedet. Svært mange sysselsatte ble permittert, og antall registrerte arbeidssøkere økte markant. På det meste var 433 000 registrert som arbeidssøkere hos NAV og det utgjorde 15 prosent av arbeidsstyrken. Arbeidsledigheten begynte å gå ned mot slutten av april 2020 etter hvert som det ble lettet på noen av tiltakene, og denne tendensen fortsatte frem til utgangen av oktober. Mot slutten av året økte ledigheten grunnet smitteoppblomstring og nye tiltak, men økningen var mindre enn i starten av pandemien. For år 2020 sett under ett var 142 000 (om lag 5 prosent av arbeidsstyrken) registrert helt arbeidsledige (årsgjennomsnitt), en økning på om lag 125 prosent sammenliknet med år 2019.

Figur 5.13 viser gjennomsnittlig antall arbeidsledige målt som andel av arbeidsstyrken på samme alder. Arbeidsledigheten er høyest blant aldersgruppene 20–24 år, 25–29 år og 30–39 år. For disse aldersgruppene var om lag 6–7,5 prosent arbeidsledige målt som andel av arbeidsstyrken. Til sammenligning var arbeidsledigheten fire prosent for aldersgruppen 60–66 år og 1,2 prosent for aldersgruppen 67 år og over. Andelen arbeidsledige økte markant fra 2019 til 2020 for alle aldersgrupper, men økningen var størst for de yngste aldersgruppene (20–24 år og 25–29 år).

Det er altså ikke blant de eldste aldersgruppene at arbeidsledigheten i dag er høyest. At det er relativt få arbeidsledige blant de eldste kan skyldes at flere velger å bli pensjonist heller enn arbeidssøkende, og at det derfor er flere blant de eldste som i utgangspunktet ønsker å jobbe lenger selv om dette ikke reflekteres i arbeidsledighetstallene. Etter hvert som

levealdersjusteringen får gradvis sterkere effekt, og flere velger å kompensere for dette ved å jobbe lenger, vil det være interessant å følge utviklingen i andelen arbeidsledige for de eldste – særlig med tanke på at en del ledere oppgir at de nøler med å innkalle eldre søkere til intervju.

Figur 5.13 Gjennomsnittlig antall arbeidsledige målt som andel av arbeidsstyrken. Prosent

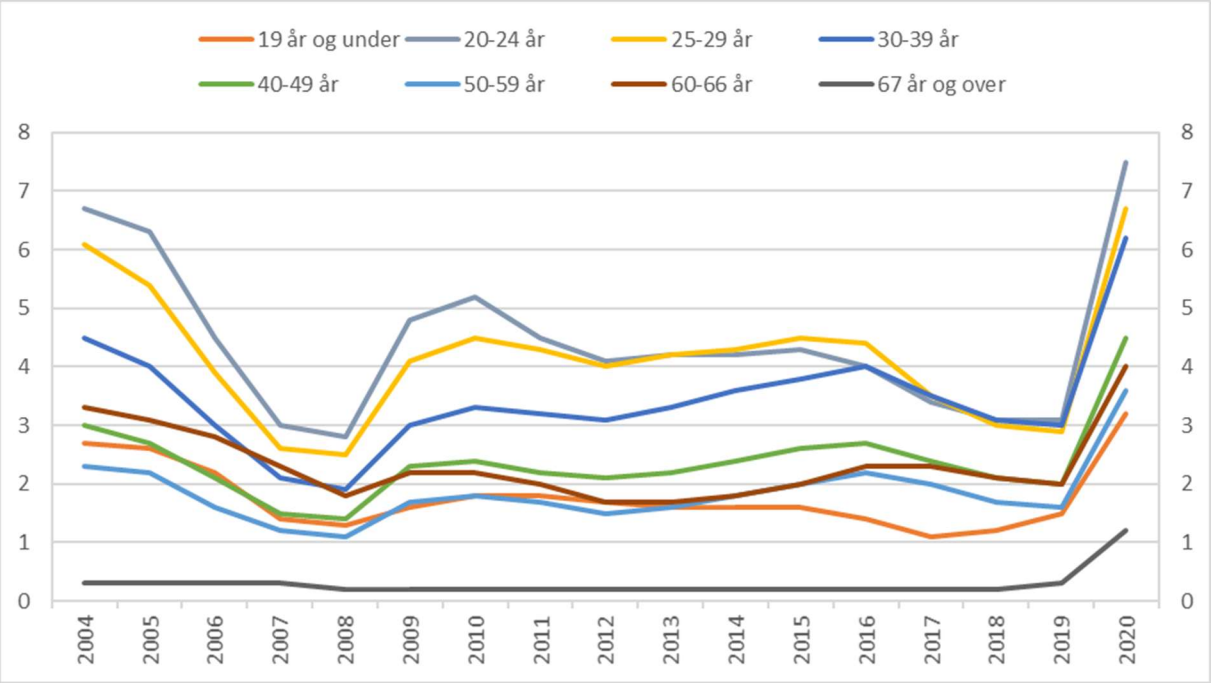

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet

Figur 5.14 viser andelen arbeidssøkere i perioden fra begynnelsen av året 2020 til og med februar 2021, målt ved arbeidssøkere som andel av arbeidsstyrken. Arbeidsstyrken er definert som summen av sysselsatte, permitterte (helt eller delvis) og arbeidsledige (helt eller delvis).

Andelen arbeidssøkere var rekordlav før koronapandemien inntraff (3,8 prosent totalt og 2,5 prosent for aldersgruppen 60 år og eldre). I april 2020 steg andelene kraftig til 15,2 prosent for alle og 10,3 prosent for aldersgruppen 60 år og eldre. Andelene falt gradvis fra februar til oktober og ser deretter ut til å ha flatet ut.

I februar 2021 var arbeidsledigheten i aldersgruppen 60 år og over noe over 5 prosent, omtrent en dobling fra nivået før koronakrisen.

Figur 5.14 Arbeidssøkere som andel av arbeidsstyrken

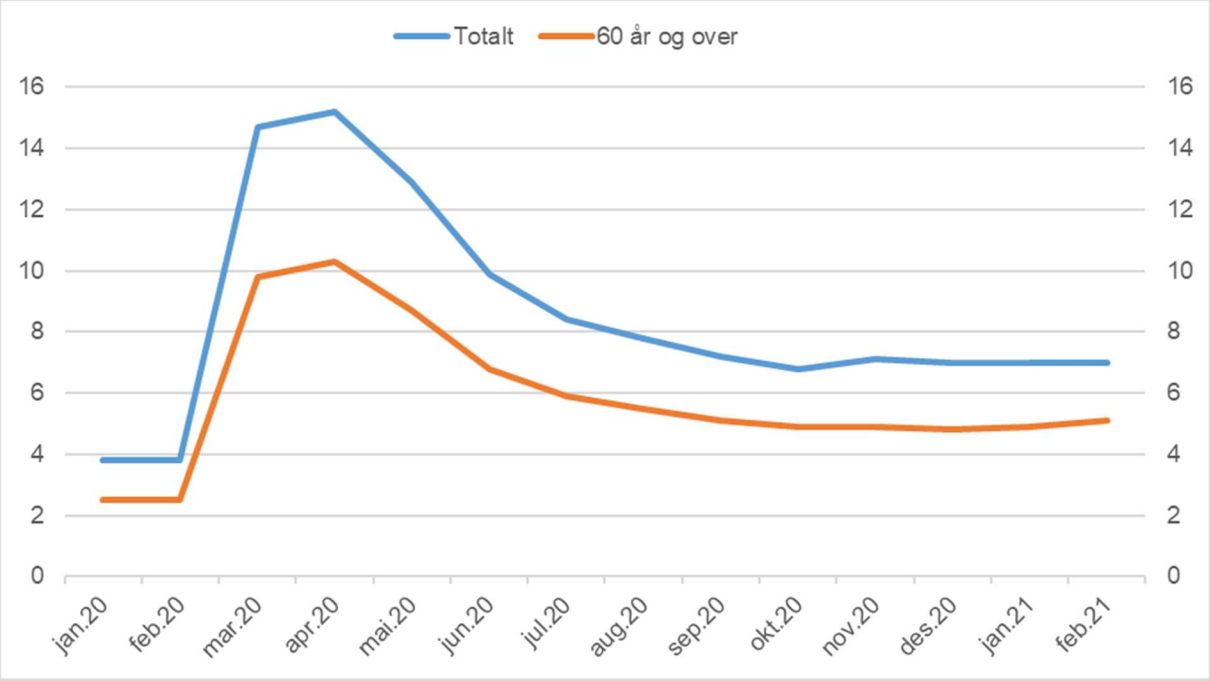

Arbeidssøkere inkluderer personer registrert hos NAV som helt og delvis ledige og deltakere på arbeidsmarkedstiltak

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet

Figur 5.15 viser hvordan koronakrisen kan ha påvirket den endre befolkningen ulikt i ulike næringer i privat sektor ved å se på prosentandelen av de som sluttet i jobben i løpet av 2019 og 2020.

Figur 5.15 Arbeidstakere over 60 år i privat sektor. Andel som sluttet i jobb i løpet av 2019 og 2020, etter næring

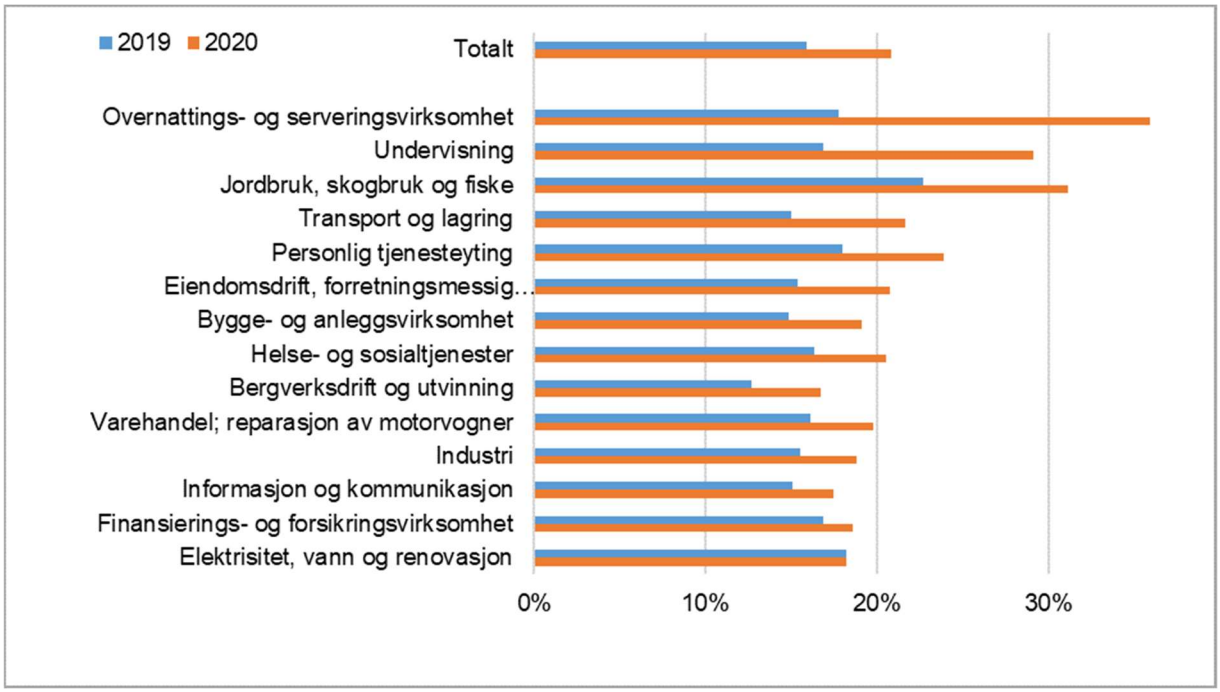

Personer som er helt permittert i inntil 3 måneder regnes som sysselsatte. Alle som har vært helt permittert i mer enn 3 måneder regnes som å ha sluttet.

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet

I alt var det 16 prosent av arbeidstakere over 60 år som sluttet i jobb i 2019, mens det var 21 prosent i 2020.

Utviklingen vil avhenge av alderssammensetning og andre faktorer, ikke bare arbeidsmarkedet. Gjennomsnittsalderen var veldig lik i 2019 og 2020 – litt over 64 år i begge årene. Den største endringen finner vi i overnatting- og serveringsbransjen. Andelen som sluttet i jobb økte her fra 18 til 36 prosent

I undervisningssektoren var det også en stor økning i andelen som sluttet i jobb. Det er uklart om dette skyldes at eldre hører til risikogruppen og at undervisning kan utgjøre en risiko for smitte, eller om økingen for eksempel skyldes uforutsigbarhet og overgangen til digitale løsninger. Likevel er det viktig å understreke at de fleste lærerjobber per i dag er i offentlig sektor.

Innen jordbruk, skogbruk og fiske økte andelen som sluttet i jobb med rundt 8 prosentpoeng. Figuren inneholder kun arbeidstakere og i denne sektoren er flere selvstendig nærings-drivende. Denne utviklingen er litt overraskende, med tanke på at både fiske og jordbruk sies å mangle mye arbeidskraft.

Figur 5.16 viser tilsvarende andelen arbeidstakere over 60 år i offentlig sektor som sluttet i jobb i 2019 og 2020, fordelt på næringer.

Figur 5.16 Arbeidstakere over 60 år i offentlig sektor. Andel som sluttet i jobb i løpet av 2019 og 2020, etter næring

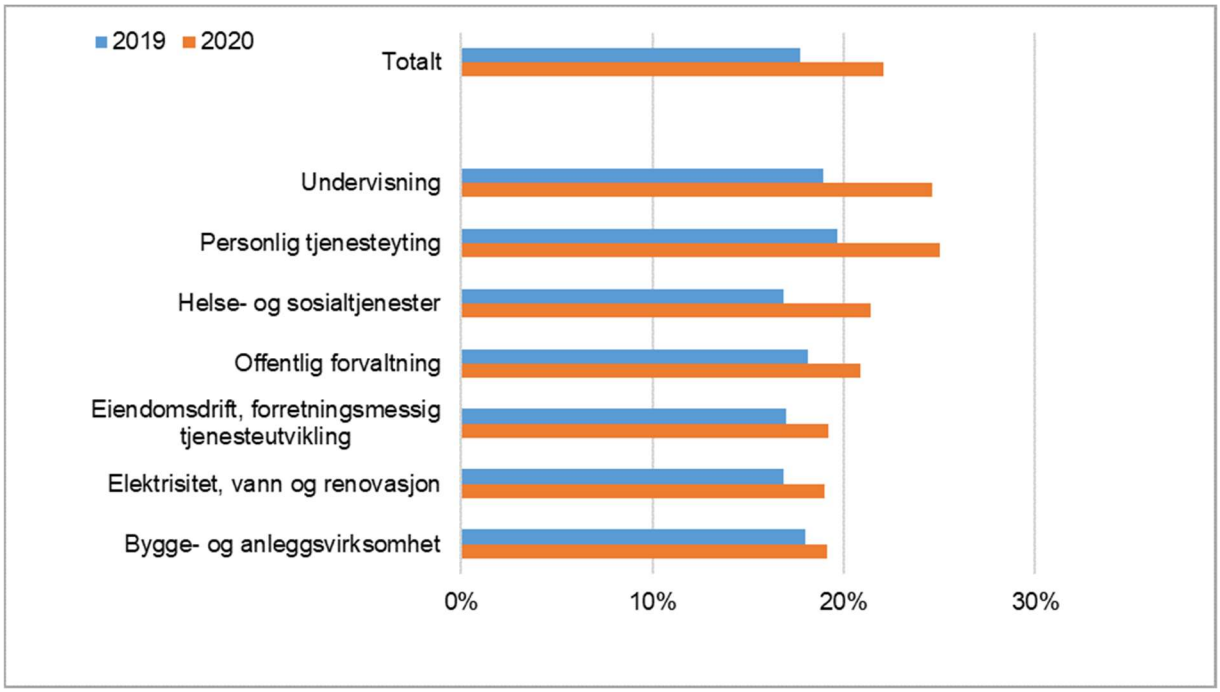

Personer som er helt permittert i inntil 3 måneder regnes som sysselsatte. Alle som har vært helt permittert i mer enn 3 måneder regnes som å ha sluttet.

Andelen som sluttet i å jobbe i offentlig sektor for aldersgruppen 60 år og eldre økte fra 18 til 22 prosent, en økning på 4 prosentpoeng fra 2019. Det er noe overraskende at andelen som har sluttet i arbeid har økt nesten like mye i offentlig sektor som i privat sektor (4 prosentpoeng økning sammenlignet med 5 prosentpoeng i privat sektor).

6 Inntekt blant den eldre befolkningen

Pensjonssystemets hovedformål er å sikre den enkelte et rimelig inntektsnivå i forhold til tidligere inntekt og tilvendt levestandard. I tillegg skal pensjonssystemet gi en akseptabel grunnsikring for personer uten eller med liten tilknytning til arbeidsmarkedet.

Pensjonsreformen har gjort det mulig for folk å velge selv når de vil starte uttaket av alderspensjon fra folketrygden i intervallet 62–75 år. Samtidig er uttak av pensjon blitt frikoblet fra selve uttredenen fra arbeidslivet. Denne fleksibiliteten åpner opp for å skille mellom selve pensjoneringsbeslutningen (det vil si når man skal slutte å arbeide) og uttaksbeslutningen (det vil si når man skal begynne å ta ut pensjon). Uttaksbeslutningen kan i langt større grad enn tidligere nå ses på som en ren finansiell beslutning. Dette har gitt den enkelte langt større mulighet til å bestemme fordelingen av pensjonsutbetalingene over livsløpet etter 62 år.

Dette kapittelet presenterer statistikk over samlet inntekt for den eldre befolkningen. Kapittelet gir både informasjon om samlet inntektsnivå, endringer i samlet inntekt over tid, lavinntekt for ulike aldersgrupper og sammensetningen av samlet inntekt for den eldre befolkningen.

6.1 Samlet inntekt og endringer i samlet inntekt

Dette avsnittet presenterer statistikk over samlet inntekt for ulike aldersgrupper og endringer i samlet inntekt over tid.

Figur 6.1 viser median inntekt etter skatt for ulike aldersgrupper i 2019. Vi ser at median inntekt er jevnt avtagende med alder, og at det er størst relativ endring fra 62–66 år til 67–69 år da mange trer ut av arbeidslivet i denne perioden. Mens arbeidsinntekt er hovedinntekten for de som er under 62 år, er pensjon hovedinntekten for de som er 67 år og eldre.

Figur 6.1 Median inntekt etter skatt, 2019. Tusen kroner

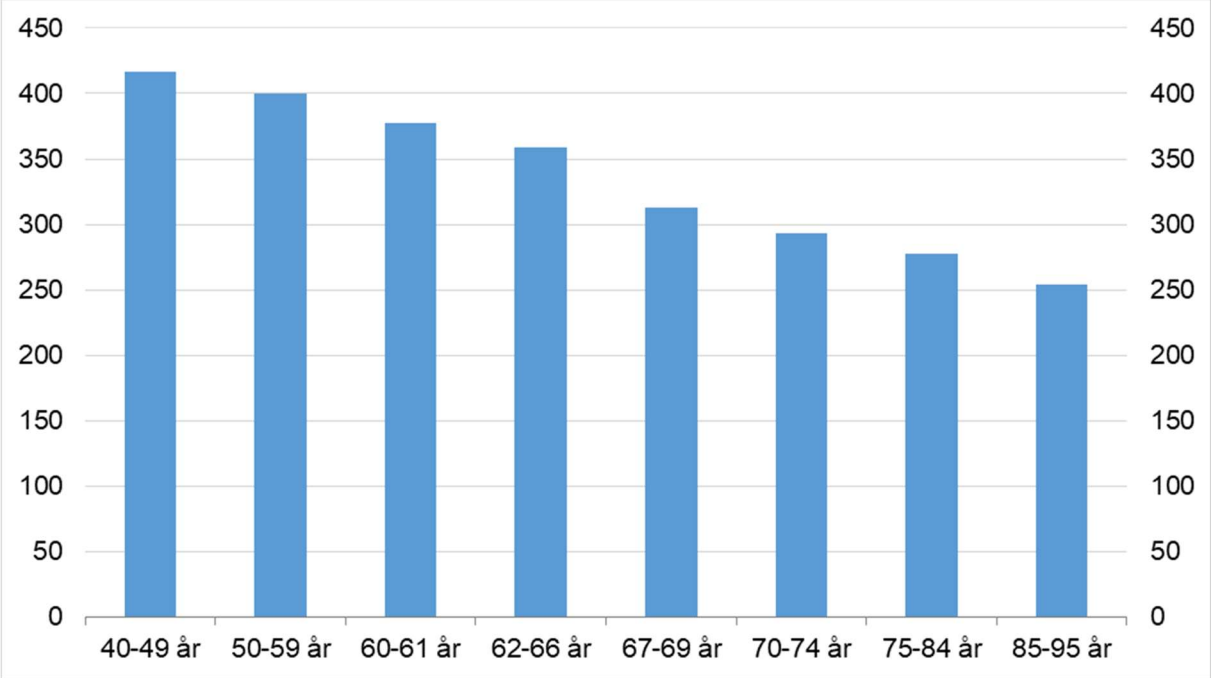

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Endringer i median samlet inntekt sier noe om hvordan kjøpekraften har endret seg for medianen i hver aldersgruppe, dvs. den personen som ligger midt i inntektsfordelingen for den aktuelle aldersgruppen. Den eldre befolkningen (her 60 år og eldre) har hatt en klar vekst i realinntekten de siste årene. Dette gjelder for alle aldersintervall, jf. figur 6.2 som viser realvekst i median samlet inntekt i perioden 2009–2019.

Figur 6.2 Realvekst i median samlet inntekt før og etter skatt for personer 60 år og eldre, 2009–2019. Prosent

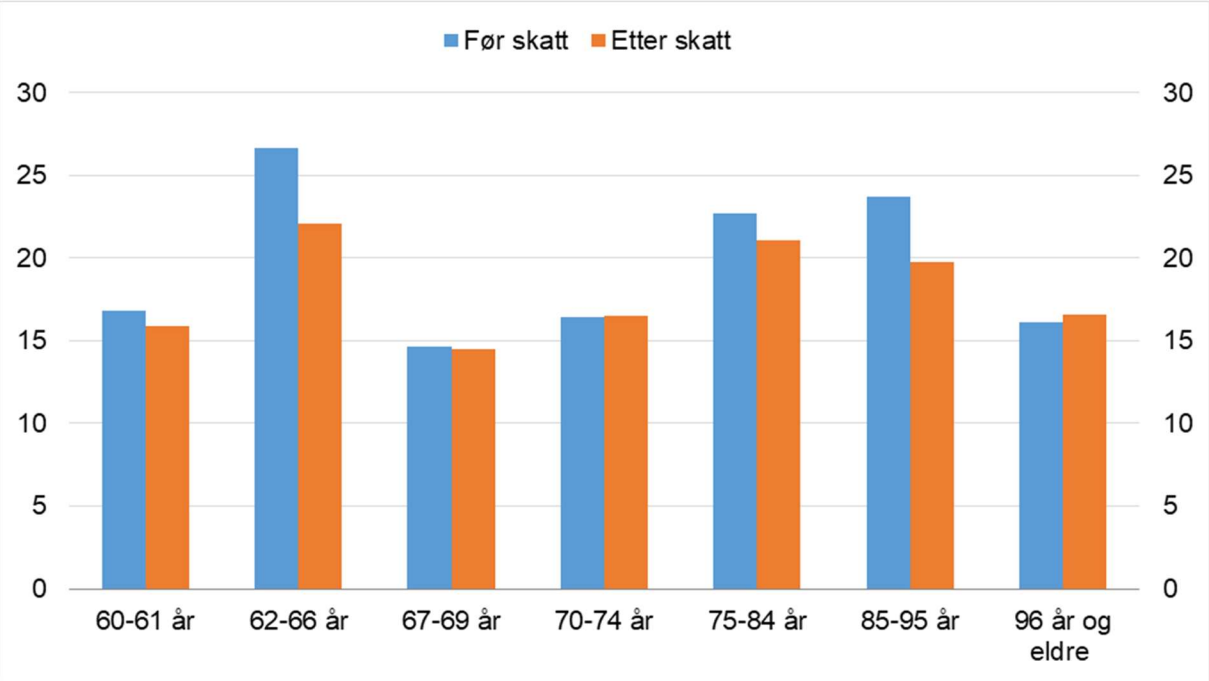

Kilde: Statistisk sentralbyrå

For alle over 62 år, har realveksten i samlet inntekt etter skatt vært over 14 prosent. Mye av dette skyldes økt yrkesaktivitet og at mange under 67 år tar ut pensjon mens de fortsatt er i jobb. For de over 66 år er særlig høyere pensjoner som følge av økt pensjonsopptjening en viktig årsak. I tillegg har pensjonene økt mer enn prisveksten i perioden. Teknisk beregnings-utvalg (TBU) viser i NOU 2020: 8, blant annet at veksten i gjennomsnittlig alderspensjon i perioden 2009–2019 har vært stor fram til 2014, men at veksten har avtatt de siste årene. Gjennomsnittlig alderspensjon har historisk økt mer enn grunnbeløpet ved at pensjonister med høy opptjening har kommet til og erstattet pensjonister med lav opptjening som har falt fra.

Fram til 2008 ble alderspensjonen for 67–69 åringer avkortet dersom man hadde en arbeids-inntekt over 2 G. Pensjonen ble da avkortet med 40 prosent av den arbeidsinntekten som oversteg 2 G. Som en overgangsordning til det nye pensjonssystemet, ble muligheten til å kombinere arbeidsinntekt og pensjon uten avkorting innført for de som fylte 67 år i 2008. En studie fra Statistisk sentralbyrå, Brinch m.fl. (2012), viste at denne endringen førte til økt yrkesdeltakelse. Den sterke veksten i inntekt etter skatt for aldersgruppen 62–66 år kan derfor skyldes muligheten til å kombinere inntekt og pensjon uten avkorting.

Skattereglene behandler pensjon gunstigere enn yrkesinntekt. For eksempel er trygdeavgiften lavere, og det er et fradrag i inntektsskatt og trygdeavgift for pensjonister opp til et visst beløp på pensjonsinntekten. Skattefradraget trappes ned med størrelsen på pensjonen. Dette kombinert med et progressivt skattesystem, der progressiviteten i skattereglene for pensjon er

ekstra sterk, gjør at veksten i inntekt før og etter skatt varierer noe mellom de ulike aldersgruppene.

Selv om realveksten over tiårsperioden 2009–2019 har vært god for den eldre befolkningen, har den årlige veksten vært varierende. Figur 6.3 viser årlig realvekst i median inntekt etter skatt fra 2014 til 2019.

Figur 6.3 Årlig realvekst i median samlet inntekt etter skatt, 2015–2019. Prosent

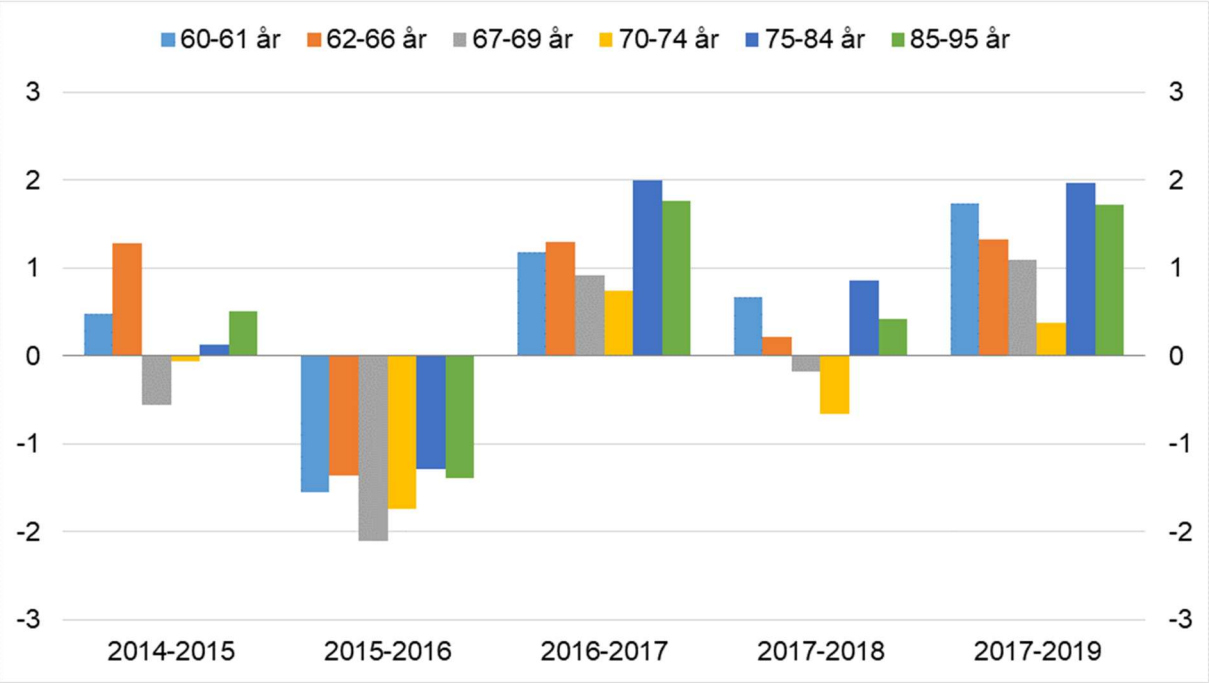

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Som det går fram av figuren har årlig vekst i inntekt etter skatt vært avtagende fra 2014 til 2016. Dette har sammenheng med avtagende lønnsvekst i perioden og økende prisvekst. Lav lønnsvekst gir lavere årlig regulering av alderspensjon. Innfasingen av muligheten til uttak av pensjon før 67 år har også bidratt til lavere årlig vekst i alderspensjon fra folketrygden. TBU 2020 viser at utviklingen i gjennomsnittlig alderspensjon siden 2011 har vært svak for aldersgruppen 62–66 år. Et flertall av disse har imidlertid hatt yrkesinntekt ved siden av alderspensjonen slik at utviklingen i samlet inntekt for denne gruppen har vært god. De som tar ut alderspensjon før 67 år får imidlertid lavere årlig alderspensjon resten av livet enn om de hadde ventet med uttak til 67 år. Innfasing av de som har mulighet til uttak fra 62 år gir derfor utslag i særlig lav årlig vekst i gjennomsnittlig alderspensjon for aldersgruppen 67–69 år de seneste årene. Tall fra TBU 2020 viser at realinntekten for alle husholdningstyper, også for husholdninger uten eldre, var negativ i 2016. For perioden 2016–2017 har realveksten igjen vært positiv for alle aldersgrupper over 60 år. For perioden 2017–2018 var realveksten marginalt positiv for enkelte aldersgrupper over 60 år, mens den var negativ for aldersgruppen 67–69 år og 70–74 år. For perioden 2018-2019 var realveksten igjen positiv for alle aldersgrupper, som vist i figur 6.3.

Figurene over gir informasjon om utviklingen i samlet inntekt for den eldre befolkningen, men sier ikke noe om hvordan utviklingen for den eldre befolkningen har vært sammenlignet med befolkningen for øvrig. Ved å sammenligne utviklingen i kjøpekraft for den eldre befolkningen med utviklingen for den øvrige befolkningen, får vi et bedre bilde av hvordan utviklingen for den eldre befolkningen har vært relativt til andre aldersgrupper.

Figur 6.4 viser realveksten i median samlet inntekt etter skatt for utvalgte aldersgrupper i perioden 2009–2019. Figuren viser at den eldre befolkningen har hatt en sterkere økning i kjøpekraften de siste ti årene enn den yngre befolkningen. Realveksten i median inntekt etter skatt har vært sterkest i aldersgruppen 62-66 år.

Figur 6.4 Realvekst i median samlet inntekt etter skatt, 2009–2019. Prosent

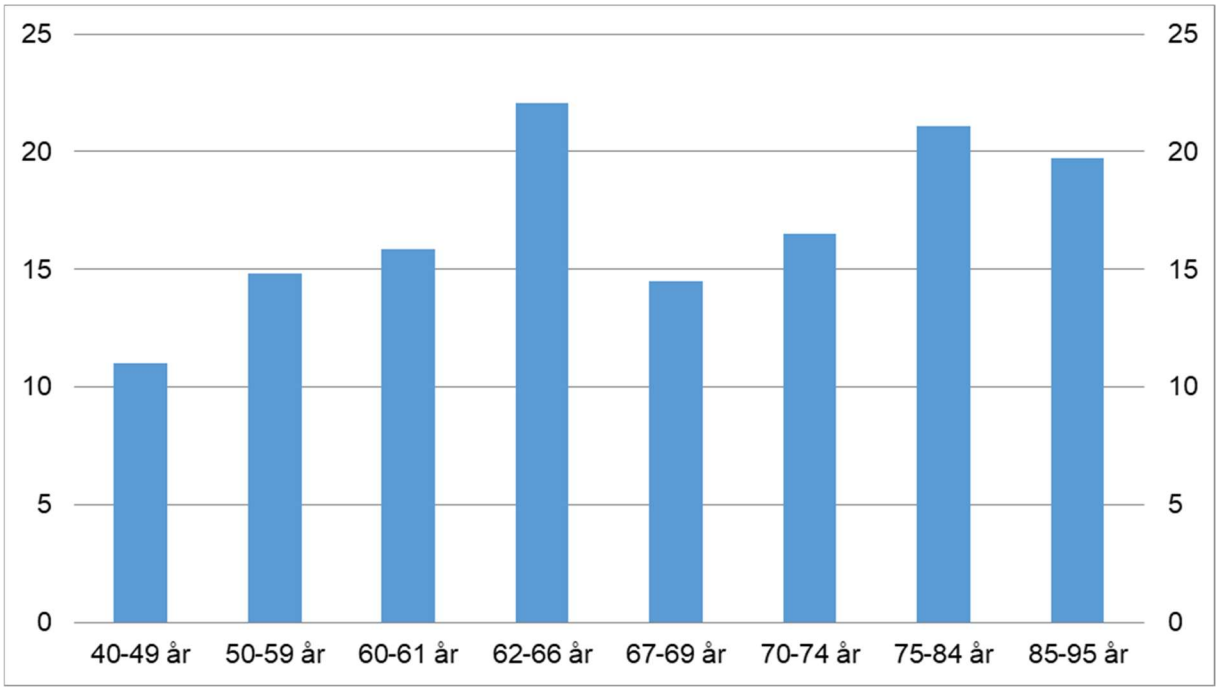

Kilde: Statistisk sentralbyrå

6.2 Inntekt etter husholdningstype

Så langt har inntekt og endringer i inntekt for den eldre befolkningen blitt presentert ved å se på hele befolkningen innenfor gitte aldersintervall. Ved å se på inntekt innenfor ulike husholdninger, får vi i tillegg et bilde av hvordan inntekt fordeler seg mellom ulike husholdningstyper. For å kunne sammenligne levestandard på tvers av husholdningstyper, er det nødvendig å justere for husholdningsstørrelse. En mye brukt metode for kunne sammenligne den økonomiske levestandarden til husholdninger av ulik sammensetning og størrelse, er å omregne husholdningsinntektene til inntekt per forbruksenhet.

En slik omregning skal ta hensyn til både at store husholdninger trenger større inntekter enn små husholdninger for å ha tilsvarende økonomisk velferd, men også at store husholdninger oppnår stordriftsfordeler ved å kunne dele på fellesutgifter. I tallene som presenteres her er den såkalte EU-skalaen benyttet ved omregning til inntekt per forbruksenhet.[30]

Feil! Fant ikke referansekilden. illustrerer median inntekt per forbruksenhet for ulike husholdningstyper i prosent av median inntekt for alle husholdningstyper.[31] Har en

[30] Ifølge denne skalaen vil første voksne husholdningsmedlem få vekt lik 1, neste voksne få vekt lik 0,5 mens barn får vekt lik 0,3. En husholdning på to voksne og to barn vil dermed få en samlet forbruksvekst på 2,1 (1+0,5+0,3+0,3). Dette betyr at for at denne husholdningen skal ha samme økonomisk velferd som en som bor alene, må den ha en husholdningsinntekt som er 2,1 ganger større enn den som bor alene.

[31] Studenthusholdninger er utelatt.

husholdningskategori en prosentandel over 100, betyr det at medianen i denne kategorien har høyere levestandard enn medianen i befolkningen som helhet. Tilsvarende betyr en prosentandel under 100 at medianen innenfor den aktuelle kategorien har lavere levestandard enn medianen i hele befolkningen.

Figur 6.5 Median inntekt etter skatt per forbruksenhet for ulike husholdningstyper som andel av inntekt etter skatt per forbruksenhet for hele befolkningen, 2019. Prosent

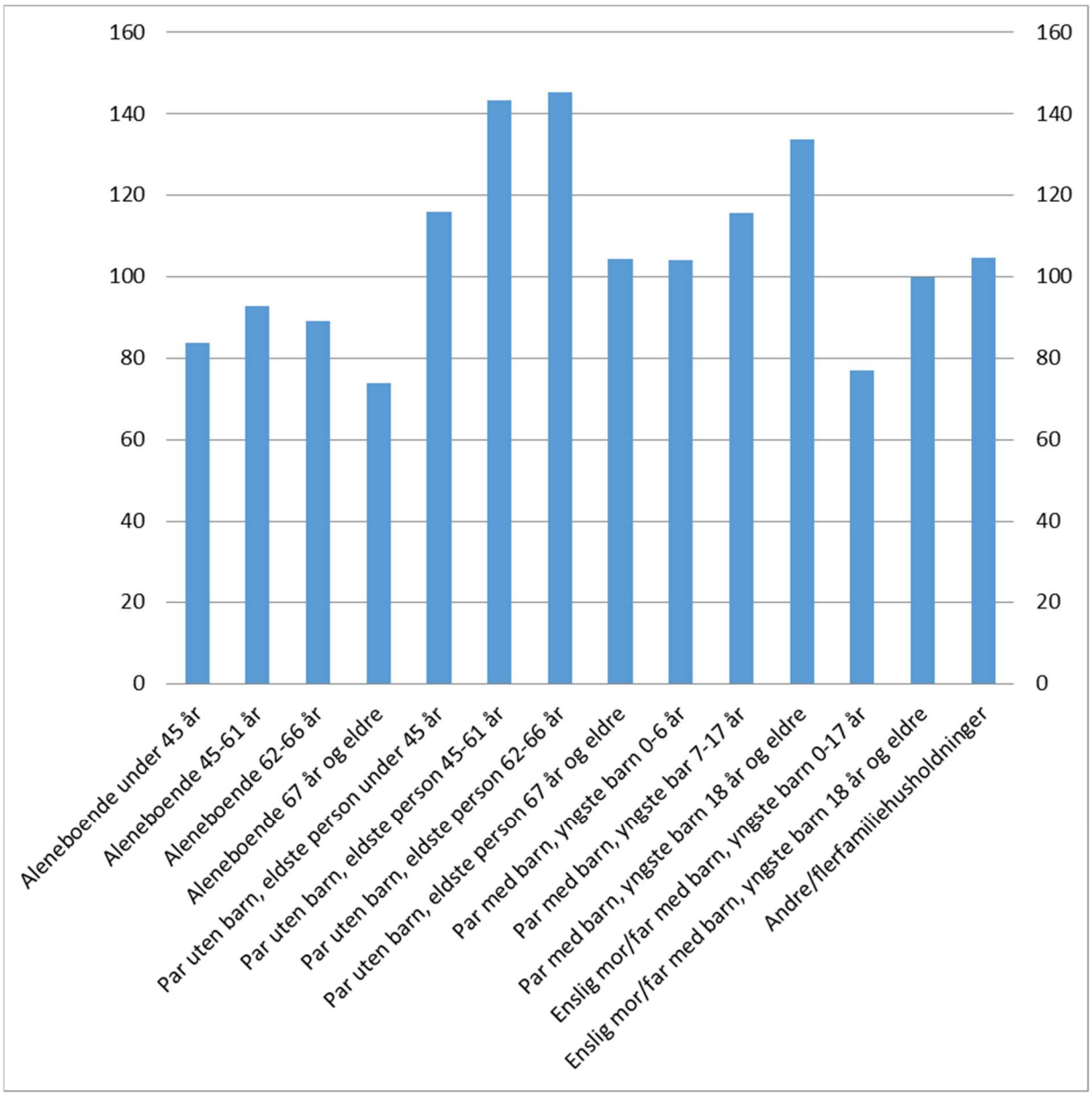

Merknad: Studenthusholdninger er utelatt i beregningen.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Aleneboende og enslige med barn har lavere median inntekt per forbruksenhet enn par, og lavest inntekt har aleneboende over 67 år. Videre har par uten barn hvor eldste i husholdningen er over 67 år, lavere inntekt enn yngre par uten barn, men disse husholdnings-

typene har likevel høyere levestandard enn alle aleneboende. Par med barn har bedre levestandard jo eldre barna er, og disse husholdningene har bedre levestandard enn en husholdning med enslig forsørger og barn i samme alder.

Husholdningstypene som har lavest levestandard er aleneboende over 67 år og enslige med barn under 18 år, mens de med klart høyest kjøpekraft er par uten barn hvor den eldste i husholdningen er mellom 45 og 67 år.

6.3 Inntektsfordeling og lavinntekt

Figurene som viser endringer i median samlet inntekt sier noe om hvordan kjøpekraften har endret seg for medianen i hver aldersgruppe eller husholdningstype. Det er også interessant å se hvordan endringen i samlet inntekt har vært for grupper med ulikt inntektsnivå, ettersom dette sier noe om hva som har skjedd med fordelingen av samlet inntekt.

En måte å måle inntektsfordeling på er å dele befolkningen inn i ulike grupper basert på størrelsen på inntekten, og måle hvordan inntekten i de forskjellige gruppene har utviklet seg. En ofte brukt grupperingsenhet er en desilfordeling. En desilfordeling for samlet inntekt betyr at populasjonen er delt i 10 grupper, slik at hver gruppe inneholder like mange personer. Desil 1 referer da til den gruppen med de 10 prosentene med lavest inntekt, desil 2 referer til de 10 prosentene med nest lavest inntekt, osv.

Figur 6.6 viser hvordan økningen i kjøpekraft for den eldre befolkningen er fordelt på ulike desil. Den eldre befolkningen er desilfordelt etter inntekt etter skatt i 2009 og 2019, og det er derfor ulike personer i hver desil i 2009 og 2019. Realveksten i inntekt etter skatt har vært høy for alle desil. Økningen i kjøpekraft har imidlertid vært sterkest blant de 10 prosentene med høyest samlet inntekt. Realinntektsveksten etter skatt har også vært høy blant de med lavest samlet inntekt. De fire laveste desilene, dvs. de 40 prosentene med lavest samlet inntekt, har hatt en realvekst i median samlet inntekt etter skatt på godt over 20 prosent i perioden.

Figur 6.6 Realvekst i median samlet inntekt før og etter skatt for personer 62 år og eldre fordelt på desil, 2009–2019. Prosent

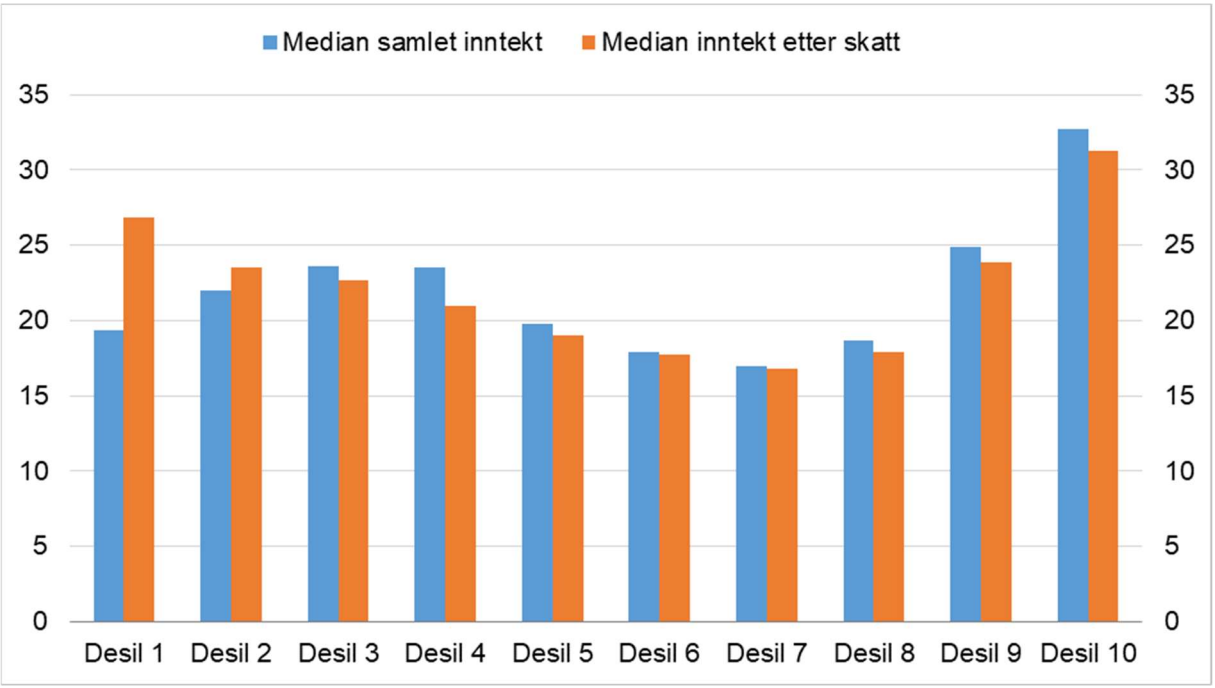

Kilde: Statistisk sentralbyrå

At realveksten i samlet inntekt har vært sterkest blant de med høyest samlet inntekt, kan fange opp at en del høytlønnede kombinerer full jobb og full pensjon. At realveksten også har vært god for de med lavest samlet inntekt, reflekterer trolig økningen i minstepensjonen i perioden. Tall fra TBU 2020 (Tabell 7.5) viser at minste pensjonsnivå, både for ektepar/samboende og for enslige, har økt mye i perioden 2009–2019.

Selv om realveksten i inntekt etter skatt har vært høy også blant den laveste desilen av den eldre befolkningen, er det fortsatt en del eldre, og særlig blant de aller eldste, som lever med lavinntekt. Hvor mange som har lavinntekt og hvordan lavinntekt fordeler seg på aldersgrupper varier avhengig av hvordan en måler lavinntekt.

En mye brukt metode for å belyse forekomsten av lavinntekt er å se på hvor mange personer som tilhører en husholdning som har en inntekt betydelig lavere enn det som er den typiske inntekten i samfunnet. Selv om det er vanskelig å ha en bestemt oppfatning om hva som menes med «betydelig lavere», og/eller hva som er «den typiske inntekten» i samfunnet, er det vanlig å definere en slik lavinntektsgrense ut fra en relativ avstand til medianinntekten i befolkningen, og ofte settes denne til 60 prosent av medianinntekten. Husholdningsinntekter beregnes ved å vekte for stordriftsfordeler (ekvivalensvekt), og så defineres lavinntekt som de som faller under en bestemt andel av medianinntekten for alle landets husholdninger.

Figur 6.7 illustrerer andelen i ulike aldersgrupper som har lavinntekt fra 2009 til 2019. Lavinntekt er her målt ved den såkalte EU-skalaen hvor lavinntekt er definert som et beløp som tilsvarer 60 prosent av medianinntekten i hele befolkningen.

Blant de som er 75 år og eldre er andelen med lavinntekt høyere enn blant de yngre aldersgruppene i hele perioden, men andelen har falt markert fra 20,6 prosent i 2009 til 14,8 prosent i 2019. Det er for denne gruppen at andelen med lavinntekt har blitt redusert mest i perioden.

Andelen med lavinntekt for aldersgruppen 67–74 år har også gått ned, fra 7,2 prosent til 6,3 prosent i perioden, men med en svak økning siden 2015.

Blant alle aldersgruppene som er yngre enn 66 år har andelen med lavinntekt økt i perioden, og klart mest for den yngste (under 40 år) aldersgruppen. Blant disse har andelen med lavinntekt økt fra 10,7 prosent i 2009 til 13,7 prosent i 2019. I aldersgruppen 62-66 år har andelen med lavinntekt økt fra 5,9 prosent i 2009 til 6,5 prosent i 2019. Samlet sett har andelen i befolkningen med lavinntekt økt fra 9,5 prosent til 11,2 prosent i perioden 2009–2019. Andelen med lavinntekt i befolkningen samlet sett er uendret fra 2017 til 2019.

Figur 6.7 Andel personer i husholdninger med lavinntekt 2009–2019, etter alder. Prosent

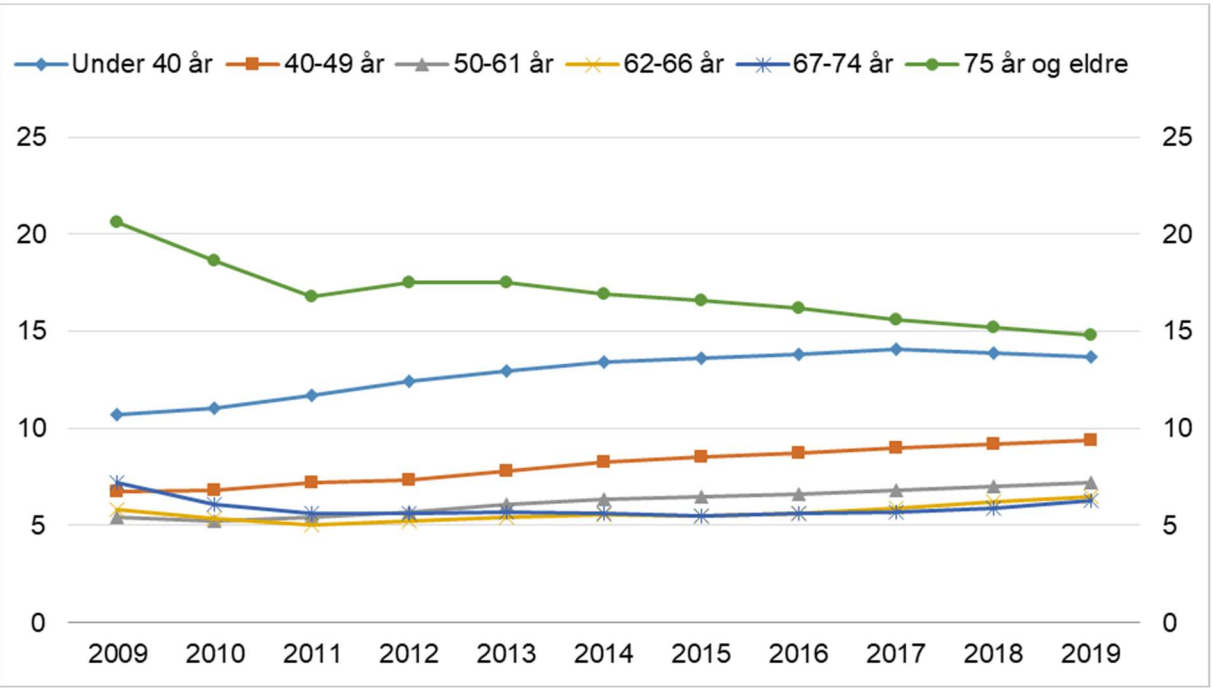

Merknad: Studenthusholdninger er utelatt.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

6.4 Sammensetningen av inntekt

Figur 6.8 illustrerer sammensetningen av samlet inntekt for alle som var 62 år eller eldre i 2019, fordelt etter alder. Samlet inntekt er stort sett fallende med økt alder. 62-åringene hadde en gjennomsnittlig inntekt på rundt 625 000 kroner før skatt, mens tilsvarende nivå for 75-åringene var rundt 395 000 kroner. Skattereglene behandler pensjonsinntekt lempeligere enn yrkesinntekt og dette kombinert med et progressivt skattesystem gjør at inntektsforskjellene mellom aldersgruppene er mindre etter skatt sammenlignet med før skatt. Yrkesinntekt er summen av lønnsinntekter og netto næringsinntekter i løpet av kalenderåret. 62-åringenes inntekt etter skatt utgjorde 71,4 prosent av samlet inntekt før skatt i 2019, mens tilsvarende andel for 75-åringene var 81,5 prosent.

Figur 6.8 Sammensetning av gjennomsnittlig inntekt før skatt for personer 62–85 år, 2019. Tusen kroner

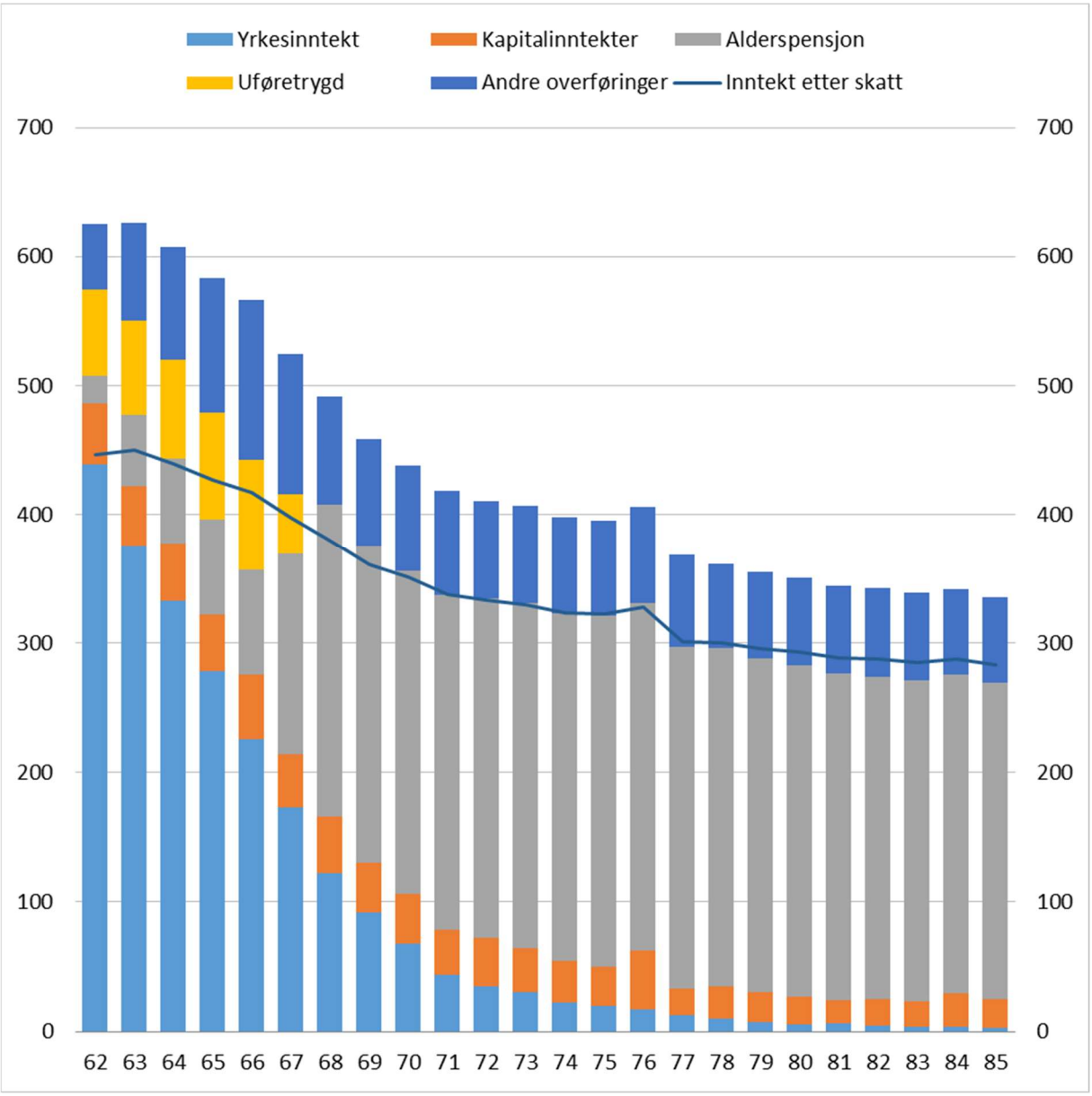

Merknad: Alderspensjon inkluderer kun alderspensjon fra folketrygden. Tjenestepensjon og AFP mv. inngår i andre overføringer, sammen med blant annet økonomisk sosialhjelp, supplerende stønad og barnetrygd.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Yrkesinntekten utgjør den viktigste inntektskomponenten fram til fylte 67 år. For 67-åringene utgjør yrkesinntekt og alderspensjon om lag like stor andel av samlet inntekt, rundt 30 prosent hver. Alderspensjon inkluderer kun alderspensjon fra folketrygden. Alderspensjon fra supplerende ordninger inngår i andre overføringer, sammen med blant annet økonomisk sosialhjelp, supplerende stønad og barnetrygd.

Figur 6.9 viser prosentvis endring i gjennomsnittlig samlet inntekt og inntektskomponentenes del av endringen i perioden 2009–2019. Vi ser at alle inntektskomponentene har økt, med unntak av andre overføringer i aldersgruppen 62-66 år.

For aldersgruppen 62–66 år er det helt klart økt yrkesinntekt som har bidratt sterkes til økningen i samlet inntekt. Også for aldersgruppen 67–69 år har yrkesinntekt bidratt mest til økningen i samlet inntekt. For de over 69 år er det økning i alderspensjon som har bidratt mest til veksten i samlet inntekt. At det har vært en økning i kapitalinntektene i perioden kan bety at gjelden har gått ned, og at nettoformuen er høyere enn tilsvarende for 2009. Videre vil rentenivået ha betydning for kapitalinntektene.

Figur 6.9 Prosentvis realvekst i samlet inntekt før skatt og inntektskomponentenes del av endringen, 2009–2019

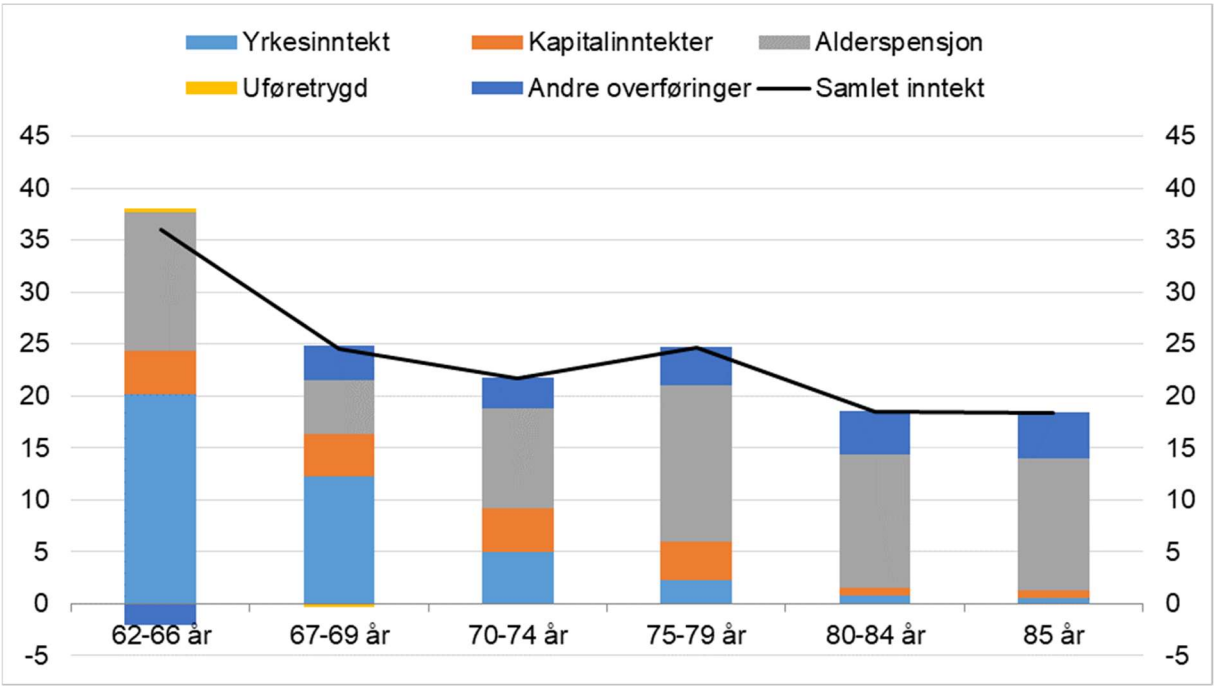

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Figur 6.10 illustrerer sammensetningen av samlet inntekt etter skatt for aldersgruppen 62–66 år i 2019, desilfordelt etter inntekt etter skatt.

Figur 6.10 Inntektssammensetning for personer 62–66 år, desilfordelt etter inntekt etter skatt. Gjennomsnitt, 2019. Tusen kroner

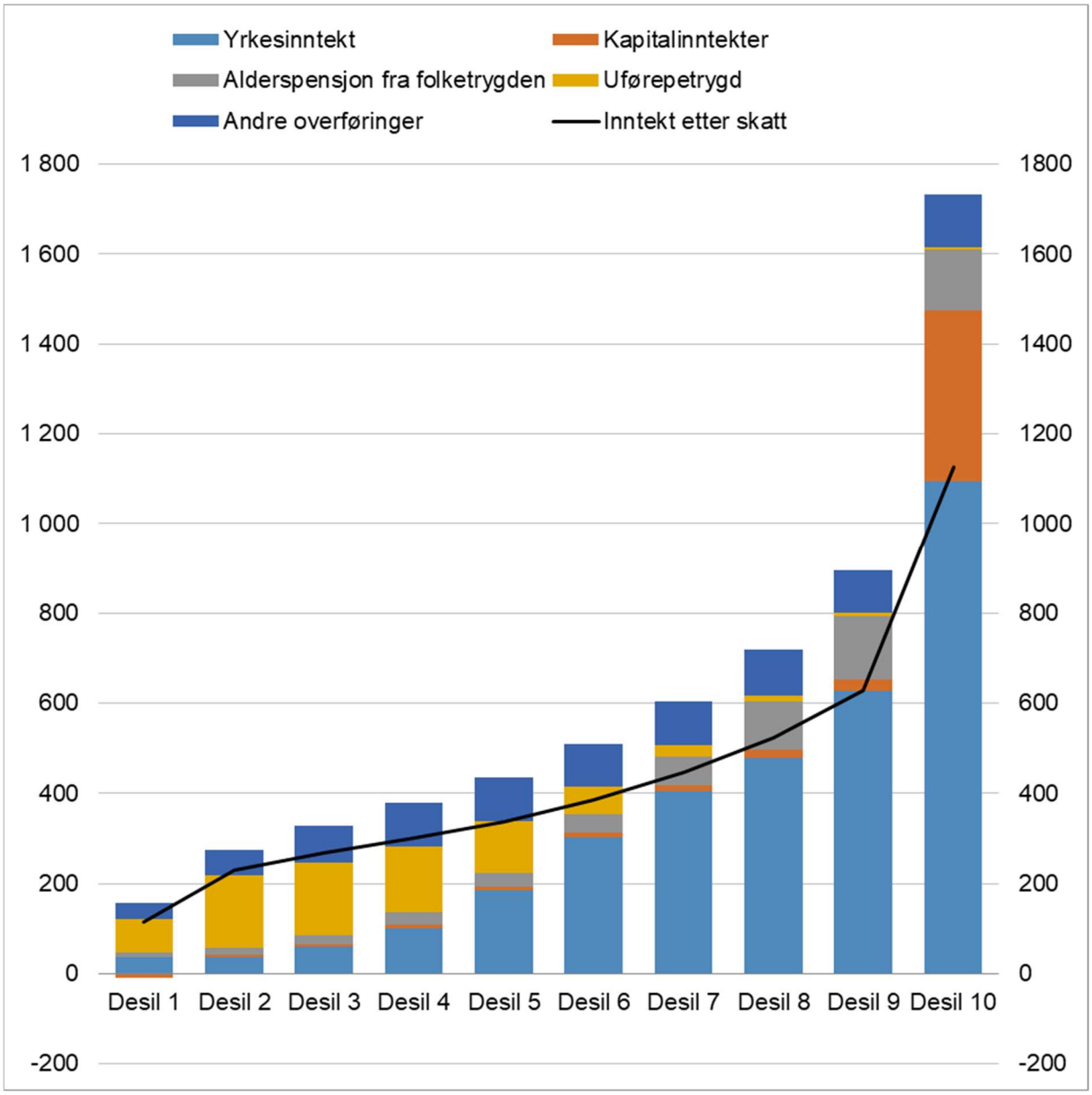

Kilde: Statistisk sentralbyrå

For de fire laveste desilene i aldersgruppen 62-66 år er det uføretrygd som utgjør den største delen av samlet inntekt. De som mottar ugradert uføretrygd kan ikke samtidig ta ut alderspensjon eller ha full yrkesinntekt. Fra og med desil 5 er det yrkesinntekt som utgjør den klart største andelen av samlet inntekt. For den desilen som har høyest inntekt etter skatt, utgjør også kapitalinntekter en vesentlig del av samlet inntekt, om lag 22 prosent. For desil 1 er kapitalinntekten imidlertid marginalt negativ (fremgår ikke av figuren). Selv om nivået på alderspensjonen øker for hver desil, er alderspensjonens bidrag til samlet inntekt relativt lik blant de fem laveste desilene, med en andel på rundt 6–7 prosent. Alderspensjonens bidrag til samlet inntekt er størst for desil 8 og 9 med en andel på om lag 15 prosent. Bidraget til samlet inntekt som kommer fra andre overføringer er avtagende med inntekt.

Sammenliknet med i 2018, så øker samlet inntekt etter skatt minst for desil 1, med 2,2 prosentpoeng. De øvrige desilene økte samlet inntekt etter skatt med mellom 3,4 og 3,7 prosentpoeng fra 2018 til 2019.

Figur 6.11 illustrerer sammensetningen av samlet inntekt etter skatt for personer 67 år og eldre i 2019, desilfordelt etter inntekt etter skatt.

Figur 6.11 Inntektssammensetning for personer 67 år og eldre, desilfordelt etter inntekt etter skatt. Gjennomsnitt, 2019. Tusen kroner

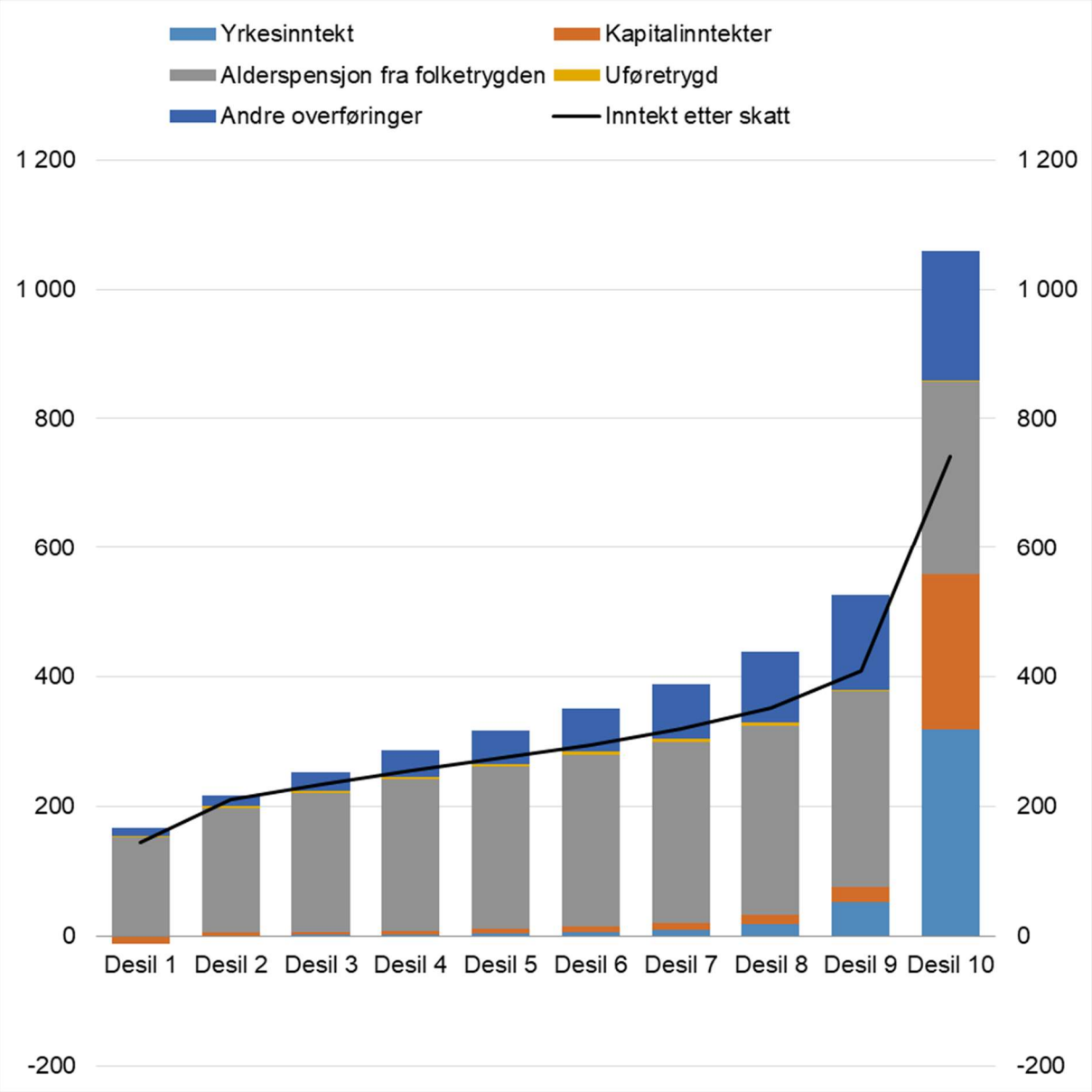

Kilde: Statistisk sentralbyrå

For personer som er 67 år eller eldre er det alderspensjon som er den dominerende inntekts-komponenten for alle inntektsgrupper, men andelen den utgjør av samlet inntekt avtar med inntekt. For de fire laveste desilene utgjør alderspensjon over 80 prosent av samlet inntekt. For den høyeste desilen er alderspensjonens andel av samlet inntekt om lag 28 prosent. I motsetning til aldersgruppen 62–66 år, øker andre overføringers bidrag til samlet inntekt med

inntekt. Dette kommer av at tjenestepensjon inngår i denne inntektskomponenten, og tjenestepensjon utgjør typisk en stor andel av samlet pensjon for høytlønnede. Det som virkelig skiller den desilen med høyest inntekt etter skatt, fra de andre gruppene, er at de har betydelig høyere yrkesinntekt enn de andre og klart høyere kapitalinntekter. Både yrkesinntekt og kapitalinntekt er marginalt negativ for desil 1 (vises ikke i figuren).

Pensjonsreformen åpner som kjent for muligheten til å kombinere alderspensjon fra folketrygden uavkortet med arbeidsinntekt fra 62 år. Også tjenestepensjon og AFP i privat sektor kan nå fritt kombineres med arbeid. At ytelsene ikke avkortes mot arbeidsinntekt gjør at uttreden fra arbeidslivet og uttak av pensjon nå kan betraktes som to uavhengige beslutninger.

De 295 783 personene som var i aldersgruppen 62–66 år ved utgangen av 2019, kan deles inn i fire grupper på bakgrunn av ulike kombinasjoner av yrkestilknytning og alderspensjon. Alderspensjon referer her til uttak av alderspensjon fra folketrygden og ikke tidligpensjon som offentlig AFP og alderspensjon fra særaldersgrense.

- 124 422 personer (43 prosent) var yrkesaktive uten å ta ut alderspensjon. I denne gruppen inngår også personer som tok ut tjenestepensjon og offentlig AFP dersom de fortsatt er helt eller delvis i arbeid.
- 79 775 personer (27 prosent) kombinerte alderspensjon og yrkesinntekt, og her finner vi også personer som tok ut AFP og tjenestepensjon fra privat sektor.
- De som verken tok ut alderspensjon eller var yrkesaktive, utgjorde 78 722 personer (27 prosent). Her finner vi personer som kan ha mottatt uføretrygd, tjenestepensjon og/eller offentlig AFP.
- Den minste gruppen på 12 864 personer – altså kun 4 prosent av alle i aldersgruppen – hadde sluttet å jobbe og tok ut alderspensjon fra folketrygden i 2019.

Figur 6.12 viser hvordan kvinner og menn i aldersgruppen 62–66 år fordeler seg når det gjelder hhv. yrkesinntekt og mottak av alderspensjon i 2019.

Figur 6.12 Andel kvinner og menn 62–66 år med alderspensjon og/eller yrkesinntekt, 2019. Prosent

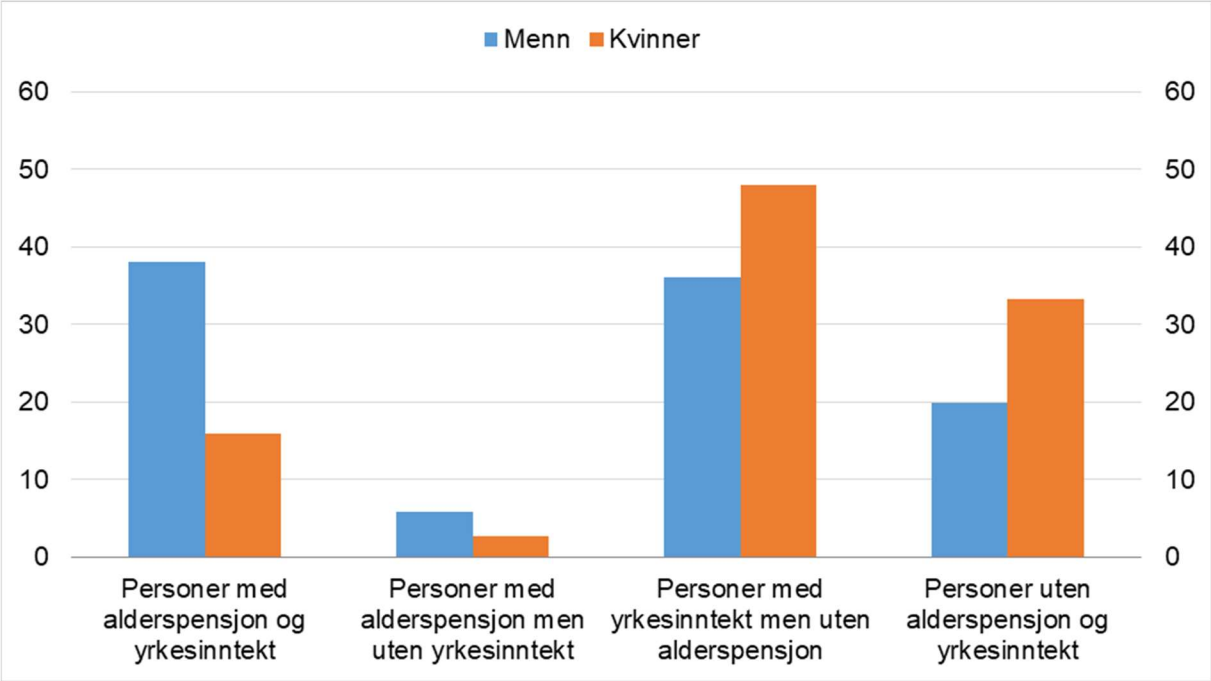

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Det var flere kvinner enn menn i aldersgruppen 62–66 år som hadde yrkesinntekt uten å ta ut alderspensjon i 2019, samtidig som vi ser at det var langt flere menn enn kvinner som hadde en kombinasjon av alderspensjon og yrkesinntekt. Det var om lag 40 prosent flere kvinner enn menn som verken hadde alderspensjon eller yrkesinntekt. I den lille gruppen som tok ut alderspensjon, men ikke hadde yrkesinntekt, var det klart flest menn.

I figur 6.13 ser vi hvordan inntektsnivået og sammensetningen av inntekt er for grupper som har ulik status når det gjelder uttak av alderspensjon og fortsatt yrkesinntekt.

Gjennomsnittlig samlet inntekt blant de som mottok både alderspensjon og yrkesinntekt var langt høyere enn for øvrige i aldersgruppen 62–66 år. Blant de med både alderspensjon og yrkesinntekt var gjennomsnittlig inntekt over 857 000 kroner for alle alderstrinn i 2019. Siden de som ikke mottok alderspensjon har utsatt pensjonsuttaket, vil de få høyere årlige pensjonsutbetalinger når de senere tar ut alderspensjon enn dersom de hadde mottatt alderspensjon i 2019. Noen i denne gruppen har imidlertid ikke høy nok pensjonsopptjening til å kvalifisere for tidliguttak. Motsatt vil de som mottar alderspensjon få lavere årlige pensjonsutbetalinger enn de ville ha fått dersom de hadde utsatt pensjonsuttaket.

63-åringene har den største forskjellen i samlet inntekt mellom de som ikke mottok alderspensjon og de som mottok alderspensjon, men som hadde yrkesinntekt. Forskjellen i denne gruppen er 240 000 kroner. Om lag 78 prosent av forskjellen består av alderspensjon. Yrkesinntektene er høyere for de som også mottar alderspensjon, mens andre overføringer er høyere for de som ikke mottar alderspensjon. Andre overføringer i figur 6.13 inkluderer uføretrygd i tillegg til blant annet økonomisk sosialhjelp, supplerende stønad og barnetillegg.

Figur 6.13 Sammensetningen av gjennomsnittlig samlet inntekt før skatt for alderspensjonister og øvrige personer i alderen 62–66 år, 2019. Tusen kroner

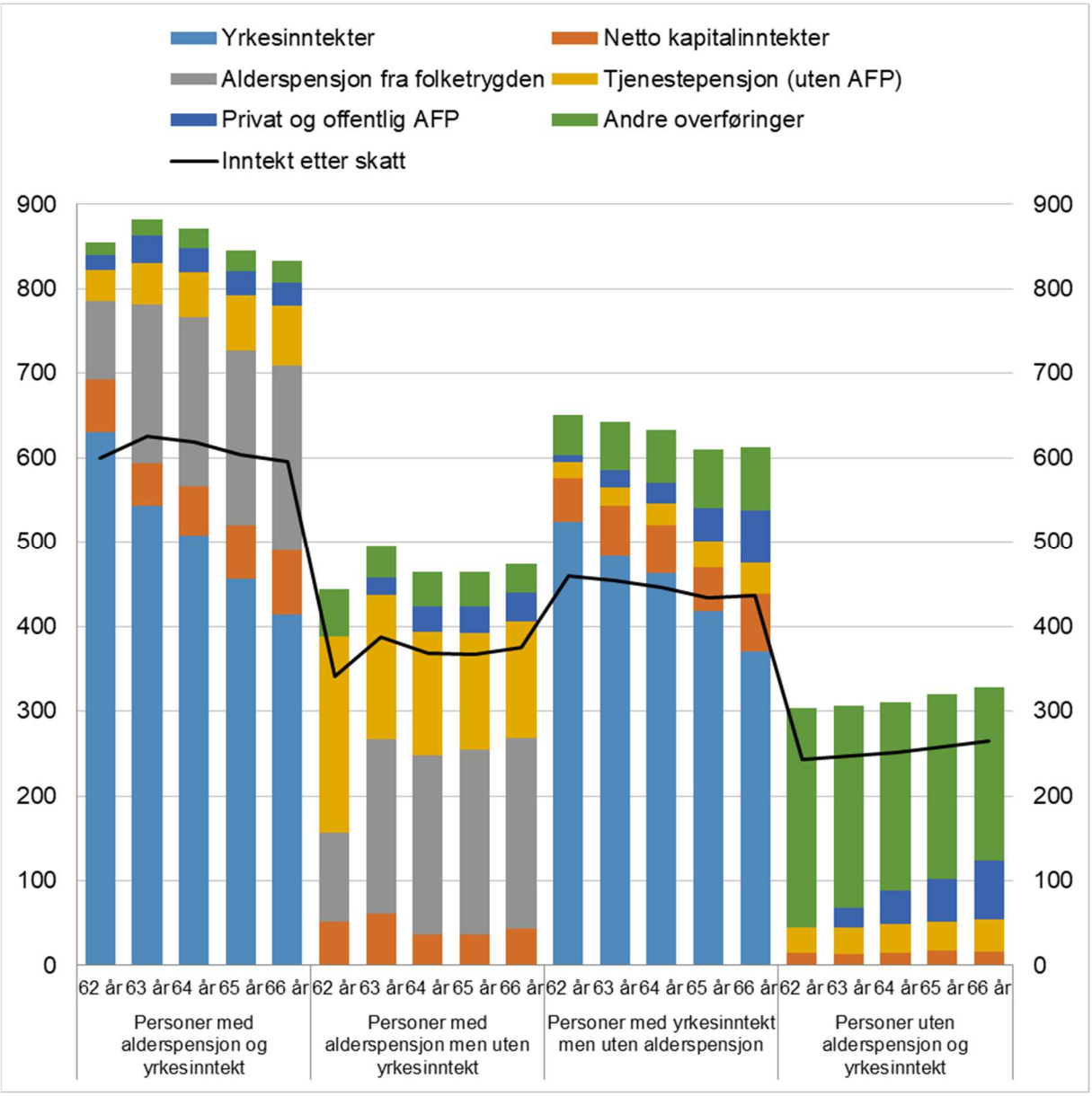

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Gruppen som kun mottok alderspensjon, og ikke yrkesinntekt, har høyest gjennomsnittlig tjenestepensjon og høyest gjennomsnittlig alderspensjon fra folketrygden. Gruppen som verken har yrkesinntekt eller mottar alderspensjon består i hovedsak av uføre og personer som mottar offentlig AFP. Denne gruppen har klart lavere samlet inntekt enn de øvrige gruppene.

Den gjennomsnittlige yrkesinntekten for de som både mottar alderspensjon og yrkesinntekt er høy, og høyere enn for gruppen som ikke mottar alderspensjon. Ettersom dette er samlet inntekt gjennom hele året, skiller ikke tallene på personer som har skiftet status i løpet av året. Gjennomsnittlig yrkesinntekt for de som både mottar alderspensjon og yrkesinntekt er klart høyest blant 62-åringene med en gjennomsnittlig yrkesinntekt på 631 000 kroner. For 66-åringene er gjennomsnittlig yrkesinntekt 414 000 kroner, gitt at de også tar ut alderspensjon. Samlet bekrefter dette at mange kombinerer uttak av alderspensjon med en høy stillingsandel.

6.5 Formue og gjeld

Så langt har dette kapittelet omhandlet inntekt i den eldre befolkningen. Dette avsnittet omhandler formue og gjeld. Figur 6.14 illustrerer husholdningenes gjennomsnittlige formue og gjeld etter alder på hovedinntektsalder. Studenthusholdninger er utelatt. Figuren omfatter både finanskapital og beregnet realkapital. Denne realkapitalen består først og fremst av boliger. I beregnet realkapital er boligformuen målt ved å bruke Statistisk sentralbyrås modell for beregning av boligformue, der ligningstakstene er oppjustert til antatt markedsverdi både for primær- og sekundærboliger. Annen realkapital er verdsatt med ligningsverdi. Vi ser at gjeld, ikke overaskende, er avtagende med alder. Sammenliknet med 2018 så har gjelden for husholdninger, der hovedinntektstaker er mellom 40 og 80 år, økt med 4,3 prosentpoeng fra 2018 til 2019. I husholdninger der hovedinntektstaker er over 67 år har gjelden økt med 5,5 prosent, mens for husholdninger der hovedinntektstaker er mellom 62 og 66 år er tilsvarende gjeldsvekst på 4 prosentpoeng.

Finanskapital er stort sett økende med alder opp til rundt 67 år og deretter noe varierende. Beregnet realkapital er jevnt stigende med alder opp til om lag 60 år og deretter avtar beregnet realkapital med alder. Årskullene født i 1943, 1951 og 1958 skiller seg ut med høy finanskapital, noe også 2018-tallene viste.

Figur 6.14 Husholdningenes gjennomsnittlige formue og gjeld etter alder på hovedinntektstaker, 2019. Tusen kroner

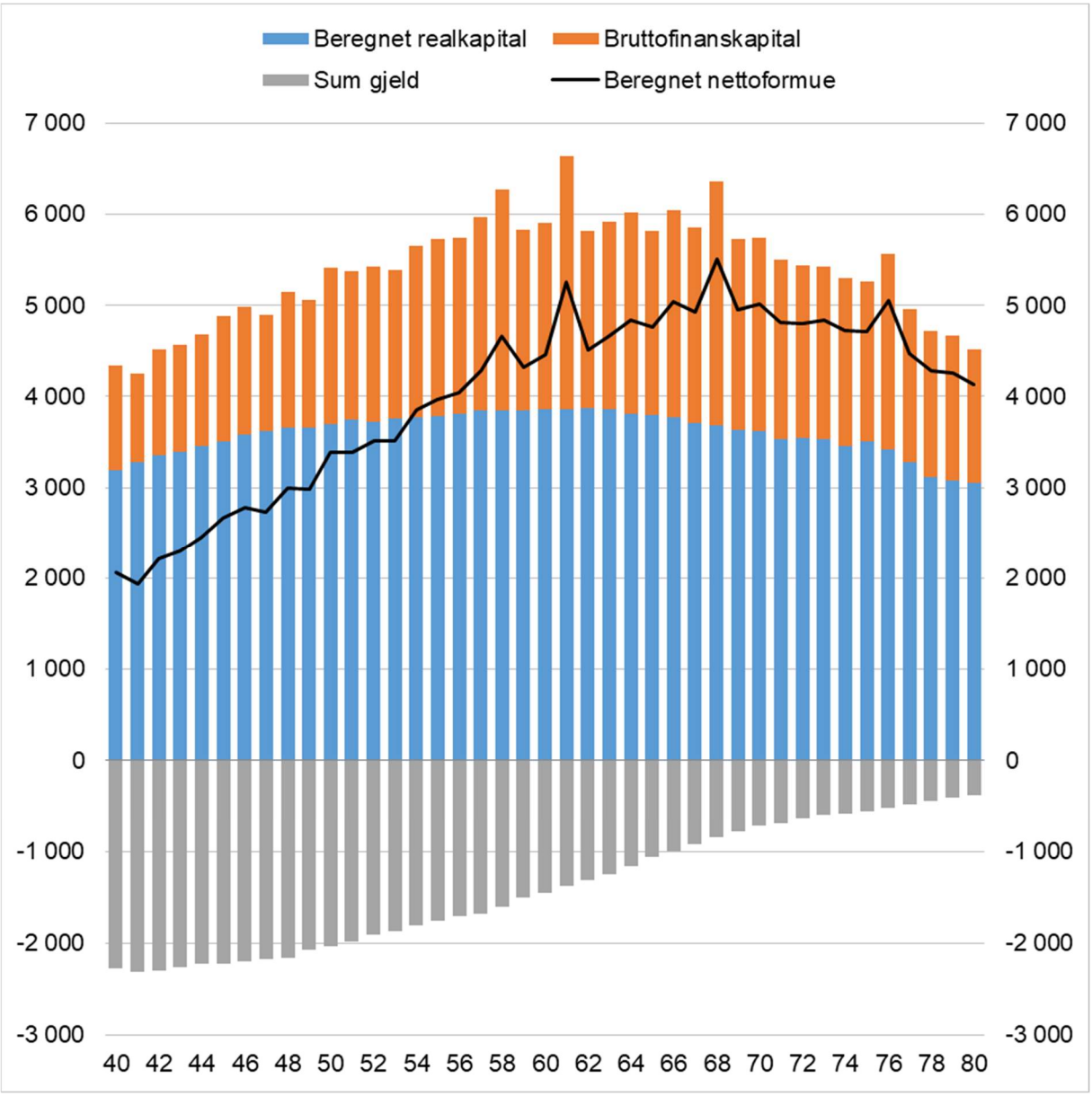

Merknad: Studenthusholdninger er utelatt

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Kilder

Avtale om tjenestepensjon for ansatte i offentlig sektor, 3.3.2018 (https://www.regjeringen.no/globalassets/departementene/asd/dokumenter/2018/pensjonsavtale-oftp-2018-03-03.pdf).

Bratberg, E, T. H. Holmås og Ø. Thøgersen (2000): "Assessing the effects of early retirement programs". Discussion Paper 4/2000. Bergen: Norges Handelshøyskole.

Brinch, C.N., E. Hærnes og Z. Jia (2012) "Labor supply on the eve of retirement", Discussion Papers no.698, Statistisk sentralbyrå.

Dahl m flere (2021) "Ett år med Korona. Utvikling og utsikter for NAVs ytelser og brukere". Arbeid og velferd 2021/1. Oslo: Arbeids- og velferdsdirektoratet.

Evaluering av AFP i privat sektor, Rapport fra arbeidet 7. desember 2017, NHO og LO.

Haga, Oddbjørn og Lien, Ole Christian (2017): «Utviklinga i pensjonering og sysselseting blant seniorar» i Arbeid og velferd. Nr. 2/2017. Oslo: Arbeids- og velferdsdirektoratet.

Jacobsen, O (2018): "AFP i privat sektor – endringer i mottak av arbeidsavklaringspenger og uføretrygd" i Arbeid og velferd 1/2018. Oslo: Arbeids- og velferdsdirektoratet.

Kann, Inger Cathrine, Jun Yin og Per Kristoffersen (2016) «Arbeidsavklaringspenger – utviklingen i hvem som kommer inn», Arbeid og velferd, 2/2016. Oslo: Arbeids- og velferdsdirektoratet.

Lande, Sigrid (2019) «Færre får innvilget arbeidsavklaringspenger med nytt regelverk». Arbeid og velferd, 2/2019. Oslo: Arbeids- og velferdsdirektoratet.

Lima, Ivar, Andreas, Åsland (2016) «Hvordan har økt ledighet påvirket bruken av helseytelser og økonomisk sosialhjelp?» Arbeid og velferd, 3/2016. Oslo: Arbeids- og velferdsdirektoratet.

NAVs statistikknotat om uføretrygd. Hentet fra https://www. nav.no/no/nav-og-samfunn/statistikk/aap-nedsatt-arbeidsevne-og-uføretrygd-statistikk/uforetrygd.

NOU, Norges offentlige utredninger 2019: 6. "Grunnlaget for inntektsoppgjørene 2018".

Protokoll Tariffoppgjøret 2018 mellom Landsorganisasjonen i Norge og Næringslivets Hovedorganisasjon 8.4.2018 (https://www.riksmekleren.no/dv-cms/resources/2018-003-motebokogforslag-1.pdf).

Vedlegg

Vedlegg 1 Arbeidsgruppens sammensetning og arbeid i 2020

Arbeidsgruppen hadde i 2020 følgende sammensetning:

Dag Holen (leder f.o.m. 1. mai), Arbeids- og sosialdepartementet
Tomas Berg (leder tom. 30. april), Arbeids- og sosialdepartementet
Roar Bergan, Arbeids- og sosialdepartementet
Arne Magnus Christensen, Arbeids- og sosialdepartementet
Line Furseth Bjørk, Arbeids- og sosialdepartementet
Remy Edseth, Finansdepartementet
Ragnar Ihle Bøhn, Kommunal- og moderniseringsdepartementet
Eystein Gjelsvik, Landsorganisasjonen i Norge
Kristin Juliussen, Arbeidsgiverforeningen Spekter
Lars E. Haartveit, Hovedorganisasjonen Virke
Alexander Henriksen, KS
Anders Kvam, Akademikerne
Atle Fremming Bjørnstad, Arbeids- og velferdsdirektoratet
Kristin Diserud Mildal, Næringslivets Hovedorganisasjon
Erik Orskaug, Unio
Ørnulf Kastet, Yrkesorganisasjonenes Sentralforbund
Vegard Sørebø, Statsministerens kontor

På grunn av pandemien ble det bare avholdt et møte i Pensjonspolitisk arbeidsgruppe i 2020. Vårens møte om ferdigstilling av rapporten utgikk, og innspill til rapportutkast ble gitt på e-post til Arbeids- og sosialdepartementet.

Agenda for møtet 16. desember 2020 var følgende:

- Orientering om pågående prosesser, ved Dag Holen, ASD
- Lovforslag om nye etterlatteytelser i folketrygden
- Lovforslag om avvikling av forsørgingstillegg i folketrygden
- Lovforslag om å avvikle plikten til å fratre stilling ved særaldersgrense
- Regulering av alderspensjon og minstenivå: budsjettvedtak, anmodningsvedtak og representantforslag
- Arbeidsgrupperapport om pensjon fra første krone
- Rapport fra Pensjonspolitisk arbeidsgruppe 2021 – innledning ved Dag Holen, ASD

Vedlegg 2 Pensjonspolitisk arbeidsgruppe – bakgrunn og mandat

I tariffoppgjøret 2008 ble det i alle protokollene fra Riksmeglingsmannen tatt inn et punkt om «Evaluering og pensjonsråd». I protokollen i offentlig sektor heter det at:

> «*Evaluering og pensjonsråd*
>
> Det er et hovedsiktemål at pensjonsreformen skal medvirke til lengre yrkesløp i takt med at levealderen øker. Dette krever et bærekraftig arbeidsliv. Det er viktig at levealdersjusteringen ikke forsterker sosiale skjevheter som er knyttet til systematiske forskjeller i levealder mellom ulike grupper i befolkningen.
>
> Det vil ta tid å få alle elementer på plass og se virkningen av nytt, samlet pensjonssystem. Blant annet vil nytt opptjeningssystem først være fullt innfaset i 2025. Det vil også være usikkerhet knyttet til blant annet befolkningsutvikling og den alminnelige økonomiske situasjonen.
>
> I brev fra statsministeren til Riksmeglingsmannen av 2. april heter det at Regjeringen vil sørge for en fortløpende evaluering av pensjonsreformen for å kunne vurdere om reformen virker etter hensikten. Regjeringen vil opprette et arbeidslivs- og pensjonspolitisk råd, hvor opplegget for og resultatene av evalueringen kan gjennomgås.
>
> Senest i 2017 skal partene, med assistanse fra pensjonsrådet, evaluere overgangen til ny AFP og vurdere behovet for endring av ytelsenes størrelse.»

Pensjonspolitisk arbeidsgruppe ble etablert som en undergruppe til Arbeids- og pensjonspolitisk råd i 2009. Gruppen ble gitt følgende mandat:

> «I statsministerens brev av 2. april 2008 til Riksmeklingsmannen i forbindelse med lønnsoppgjøret i privat sektor 2008 framgår det at Regjeringen vil sørge for en fortløpende evaluering av pensjonsreformen for å kunne vurdere om reformen virker etter hensikten, og at det i dette arbeidet er ønskelig med løpende kontakt med partene i arbeidslivet. Regjeringen har derfor etablert et Arbeidslivs- og pensjonspolitisk råd. Underlagt rådet opprettes en egen arbeidsgruppe for pensjonspolitiske spørsmål.
>
> Arbeids- og inkluderingsdepartementet tar sikte på å starte opp en forskningsbasert evaluering av pensjonsreformen fra 2011. Arbeidsgruppen inviteres til å gjennomgå opplegget for evalueringen og til å komme med innspill til dette. Arbeidsgruppen skal også gjennomgå resultatene fra dette arbeidet etter hvert som det foreligger.
>
> Innføring av fleksibel alderspensjon og muligheten for å kombinere arbeidsinntekt og pensjon uten avkorting fra 2011 legger til rette for individuell tilpasning mellom arbeid og pensjon. Arbeidsgruppen skal kartlegge hvor mange som har rett til pensjonsuttak før 67 år, og hvordan dette utvikler seg over tid. Videre skal arbeidsgruppen analysere tilpasninger til fleksibel alderspensjon, det vil si endringer i yrkesaktivitet og uttak av pensjon. Det bør videre kartlegges hvordan uttak av pensjon påvirkes av konjunkturendringer i arbeidsmarkedet.
>
> Levealdersjustering er et bærende element i pensjonsreformen og innebærer at en må arbeide noe lenger for samme pensjon når levealderen i befolkningen øker. Arbeidsgruppen skal analysere hvordan utviklingen i levealderen i befolkningen påvirker overgangen mellom arbeid og pensjon. Arbeidsgruppen skal videre kartlegge utviklingen i forventet levealder for ulike grupper i befolkningen, og i hvilken grad dette påvirker yrkesaktivitet og uttak av pensjon.

Forhold i arbeidsmarkedet vil ha betydning for den enkeltes mulige og faktiske tilpasning. Dette gjelder blant annet arbeidsgiveres vilje til å ansette og beholde eldre arbeidstakere, og til å tilrettelegge arbeidssituasjonen for eldre arbeidstakere, herunder fleksible arbeidstidsordninger. Arbeidsmiljøet vil også spille inn. Arbeidsgruppen skal analysere forhold på etterspørselssiden i arbeidsmarkedet som kan fremme eller være til hinder for at de som ønsker det får fortsette i arbeidslivet. Dette må sees i sammenheng med intensjonsavtalen om et mer inkluderende arbeidsliv (IA-avtalen), hvor et av delmålene er å øke den gjennomsnittlige avgangsalderen fra arbeidslivet og hindre «utstøting» og diskriminering av eldre arbeidstakere.

For den enkelte vil samlet pensjon fra ulike pensjonsordninger som folketrygdens alderspensjon og supplerende ordninger som AFP og tjenestepensjon være avgjørende for inntekten som pensjonist og når den enkelte velger å ta ut pensjon. De supplerende pensjonsordningene er ulikt utformet og kan påvirke yrkesaktivitet og uttak av pensjon ulikt. Dette har også betydning for mobiliteten i arbeidsmarkedet, særlig mellom offentlig og privat sektor. Arbeidsgruppen skal derfor i sitt arbeid ta utgangspunkt i det samlede pensjonssystemet.

Arbeidsgruppen skal kartlegge endringer i pensjonsuttak i relasjon til folketrygdens øvrige stønadsordninger og analysere inntektsutviklingen blant pensjonister og yrkesaktive.

Arbeidsgruppen skal avgi årlige rapporter med beskrivelse og analyse av utviklingstrekk innen pensjon og arbeidsliv til Arbeidslivs- og pensjonspolitisk råd.»

Vedlegg 3 Statistikk

Statistikk til kapittel 1

Tabell A.1 Antall mottakere av alderspensjon og utgifter til alderspensjon, 2011–2019. Milliarder kroner

	Antall mottakere av alderspensjon i alt	Antall mottakere av alders-pensjon 62–66 år	Løpende utgifter
2011	698 662	24 734	135,5
2012	743 514	49 949	150,5
2013	782 473	64 934	164,6
2014	821 536	76 882	179,2
2015	868 507	88 792	190,6
2016	894 185	91 176	201,7
2017	916 672	91 996	211,2
2018	937 447	92 290	221,1
2019	958 822	91 304	232,1
2020	981 448	90 031	241,3

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet

Tabell A.2 Andel kvinner som tar ut alderspensjon av de som oppfyller vilkårene, 2016–2020. Prosent

Alder	2016	2017	2018	2019	2020
62	29	27	24	22	20
63	40	37	34	31	29
64	45	46	44	39	36
65	53	54	54	50	45
66	59	59	60	58	51
Totalt	**44**	**43**	**41**	**41**	**35**

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet

Tabell A.3 Andel menn som tar ut alderspensjon av de som oppfyller vilkårene, 2016–2020. Prosent

Alder	2016	2017	2018	2019	2020
62	52	51	50	46	43
63	63	61	59	57	53
64	69	68	66	64	61
65	74	74	74	71	68
66	77	78	78	76	74
Totalt	**67**	**67**	**66**	**65**	**59**

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet

Tabell A.4 Andel kvinner og menn som tar ut alderspensjon av de som oppfyller vilkårene, 2016–2020. Prosent

Alder	2016	2017	2018	2019	2020
62	43	41	39	36	33
63	54	52	49	46	43
64	60	60	58	54	50
65	67	67	66	63	59
66	71	71	72	70	65
Totalt	**58**	**57**	**56**	**52**	**49**

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet

Tabell A.5 Anslag for antall som i desember 2020 ikke oppfylte vilkår for uttak av 100 prosent alderspensjon, etter sektor

Sektor	Antall	Andel, prosent
Privat sektor uten AFP	7 6809	31,4
Privat sektor med AFP	1 578	6,5
Selvstendig næringsdrivende	2 791	11,4
Uten registrert arbeid	12 414	50,7
Sum	**24 463**	**100,0**

Tabellen omfatter aldersgruppen fra 62 år og 1 måned til 67 år og 0 måneder.
Personer i offentlig sektor er ikke medregnet her fordi de antas å ha rett til offentlig AFP i stedet.
Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet

Tabell A.6 Anslag for antall som i desember 2020 ikke oppfylte vilkår for uttak av 100 prosent alderspensjon, etter næring

Næring	Antall	Andel i prosent
Varehandel; reparasjon av motorvogner	1 861	20
Eiendomsdrift, forretningsmessig tjenesteyting	1 574	17
Helse- og sosialtjenester	1 317	14
Industri	974	11
Bygge- og anleggsvirksomhet	1 067	12
Transport og lagring	694	7
Overnattings- og serveringsvirksomhet	532	6
Personlig tjenesteyting	469	5
Jordbruk, skogbruk og fiske	319	3
Undervisning	193	2
Informasjon og kommunikasjon	100	1
Finansierings- og forsikringsvirksomhet	32	0
Andre næringer / ukjent næring	126	1
Sum	**9 258**	**100**

Bare de som er registrert i arbeid i privat sektor er med i tabellen.

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet

Tabell A.7 Anslag for antall som i desember 2020 ikke oppfylte vilkår for uttak av 100 prosent alderspensjon, etter yrke

Yrke	Antall	Andel i prosent
Salgs- og serviceyrker	2 669	28,8
Håndverkere	1 331	14,4
Renholdere, hjelpearbeidere mv.	1 117	12,1
Kontoryrker	1 015	11,0
Prosess- og maskinoperatører, transportarbeidere mv.	994	10,7
Høyskoleyrker	840	9,1
Ledere	662	7,2
Akademiske yrker	387	4,2
Bønder, fiskere mv.	242	2,6
Andre yrker	*	*
Sum	**9 258**	**100**

Bare de som var registrert i arbeid i privat sektor er med i tabellen.
* gjelder 4 eller færre personer

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet

Statistikk til kapittel 4

Figur B.1 Uttaksandeler for AFP i fellesordningen for fylkeskommuner. Kvinner. Prosent

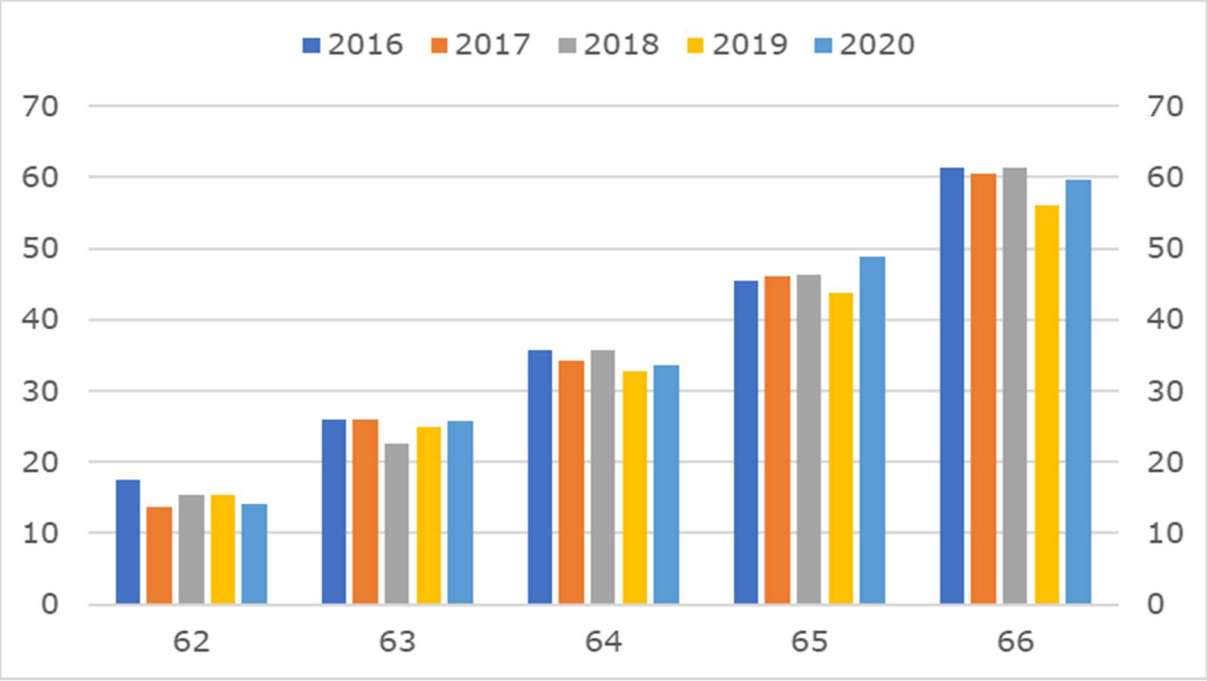

Kilde: KLP

Figur B.2 Uttaksandeler for AFP i fellesordningen for fylkeskommuner. Menn. Prosent

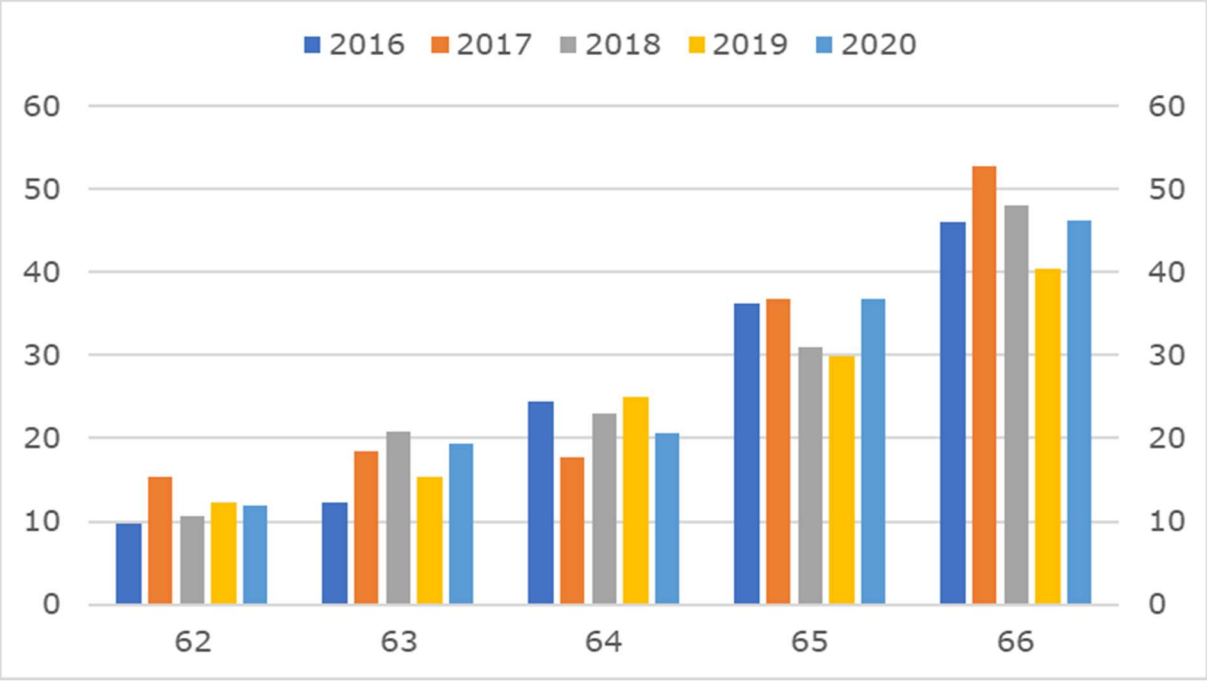

Kilde: KLP

Figur B.3 Uttaksandeler for AFP i pensjonsordningen for sykepleiere. Kvinner. Prosent

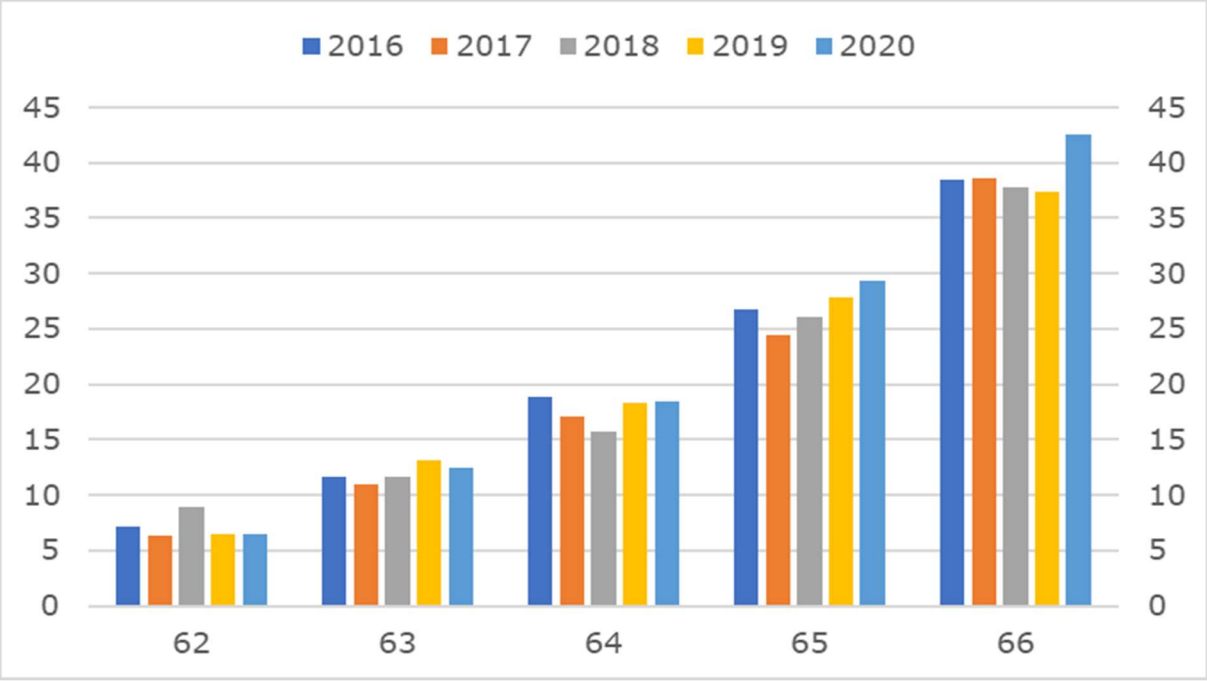

Kilde: KLP

Figur B.4 Uttaksandeler for AFP i pensjonsordningen for sykepleiere. Menn. Prosent

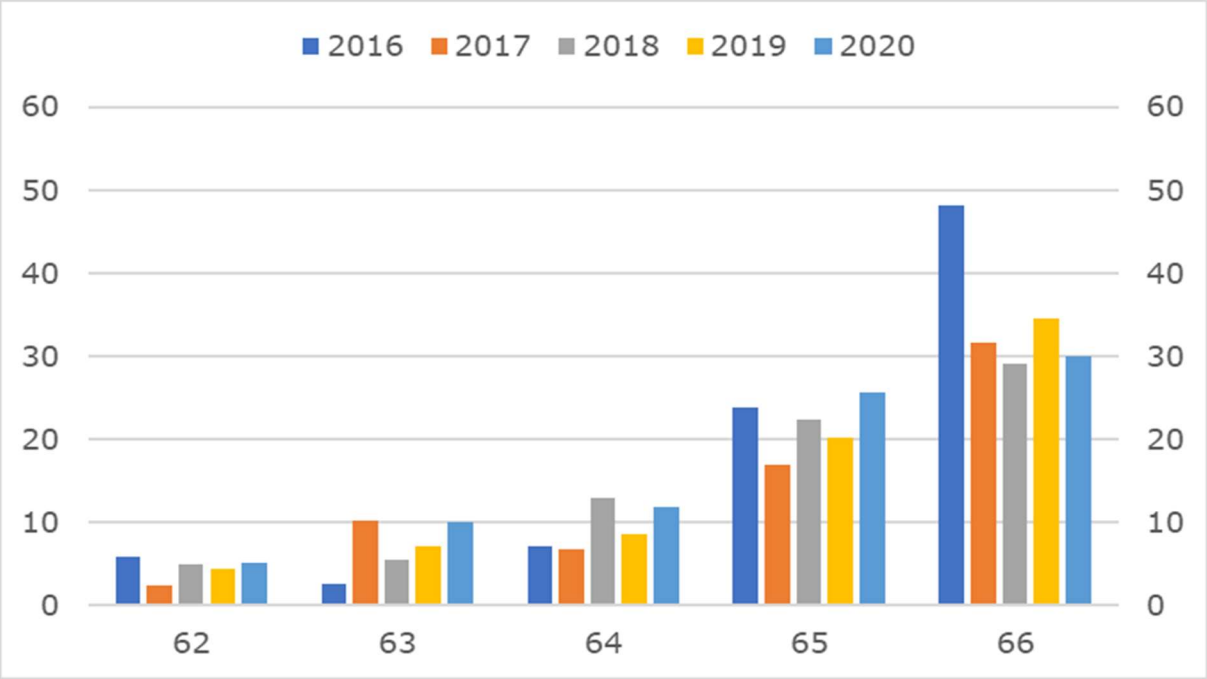

Kilde: KLP

Figur B.5 Uttaksandeler for AFP i pensjonsordningen for sykehusleger. Kvinner. Prosent

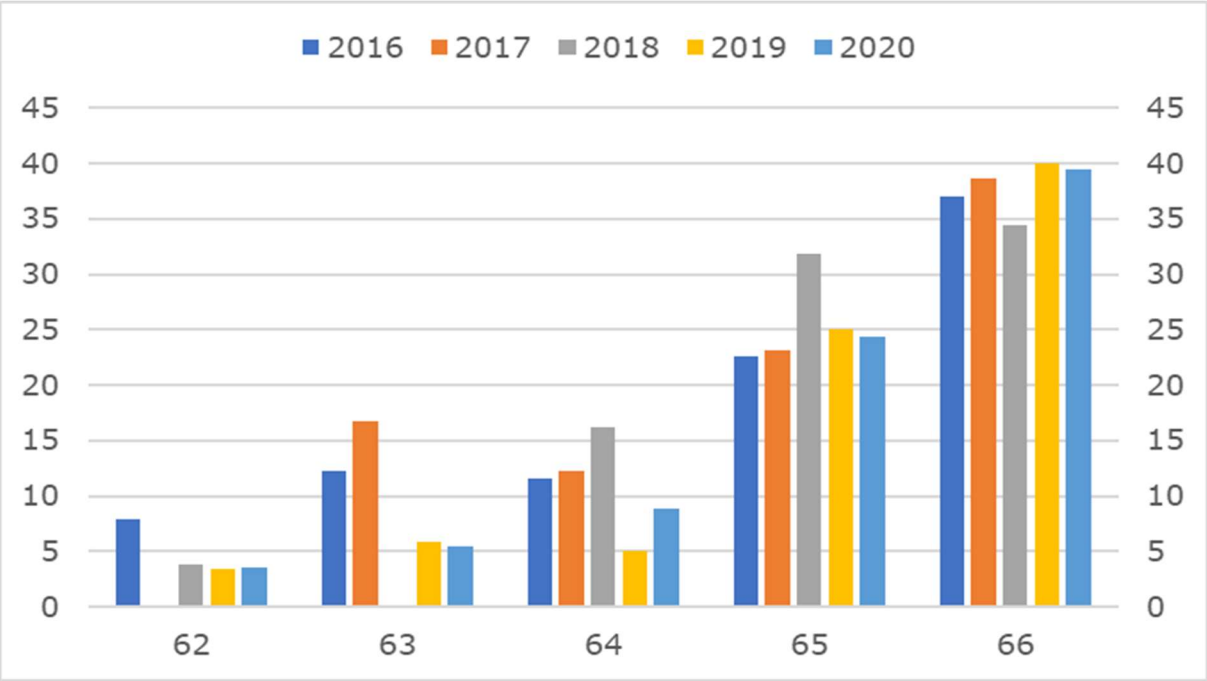

Kilde: KLP

Figur B.6 Uttaksandeler for AFP i pensjonsordningen for sykehusleger. Menn. Prosent

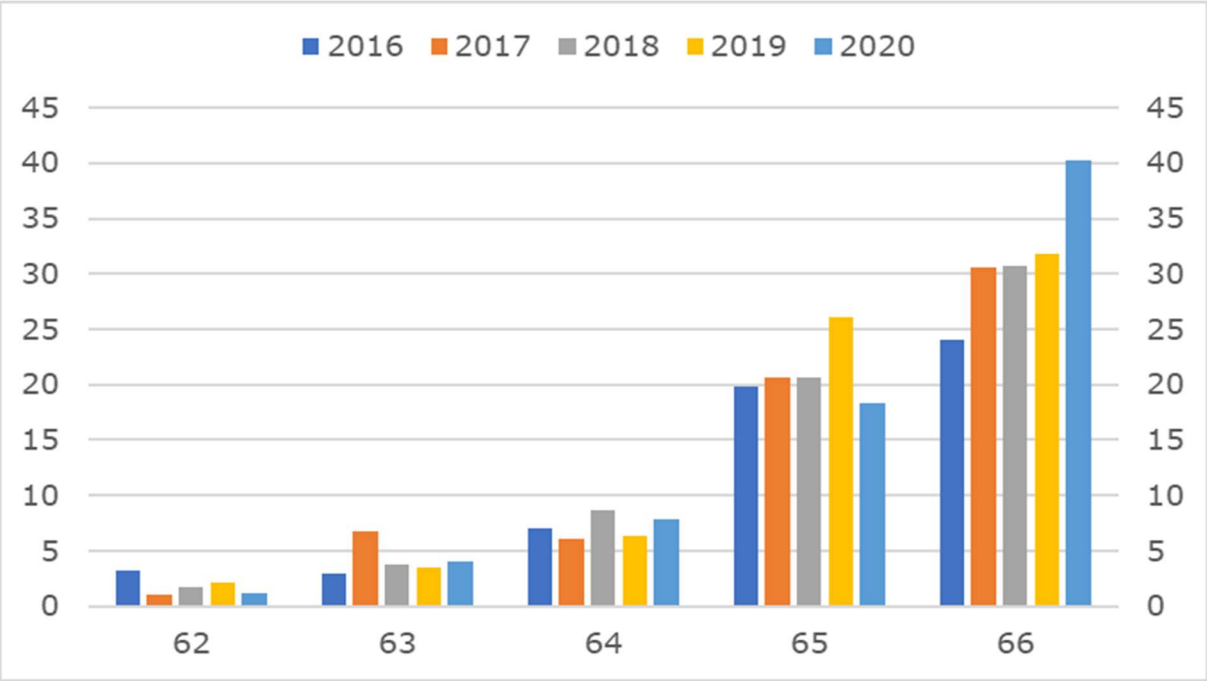

Kilde: KLP

Figur B.7 Uttaksandeler for AFP i fellesordningen for statlige helseforetak. Kvinner. Prosent

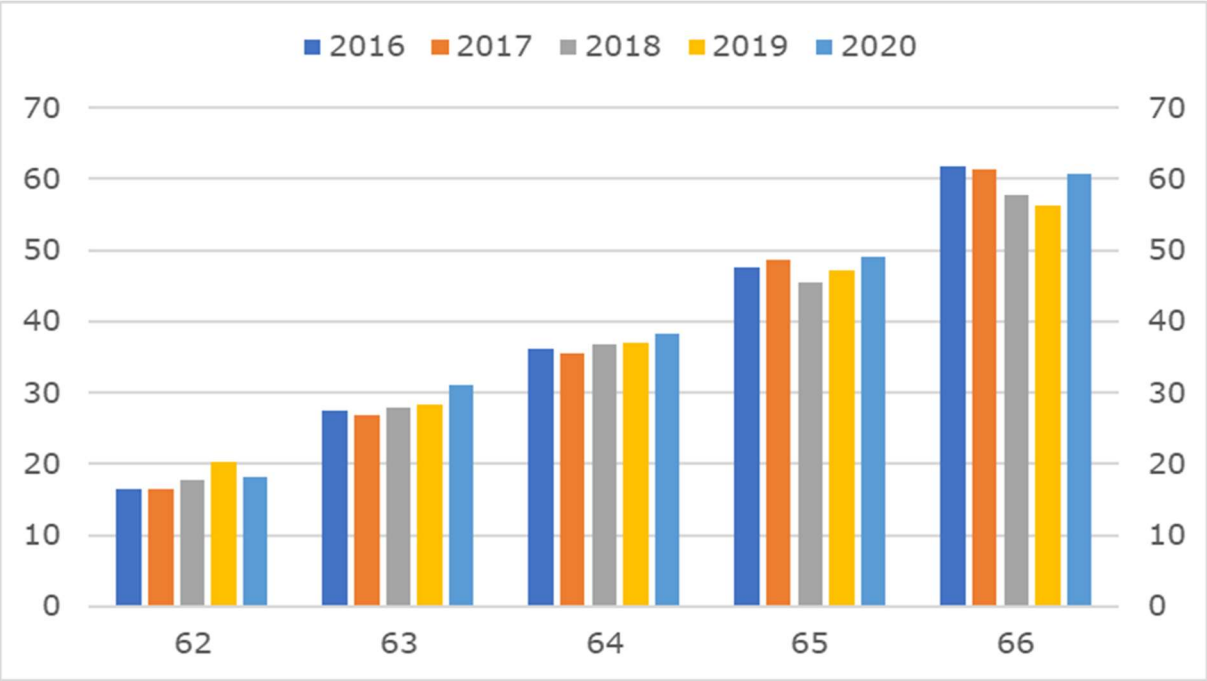

Kilde: KLP

Figur B.8 Uttaksandeler for AFP i fellesordningen for statlige helseforetak. Menn. Prosent

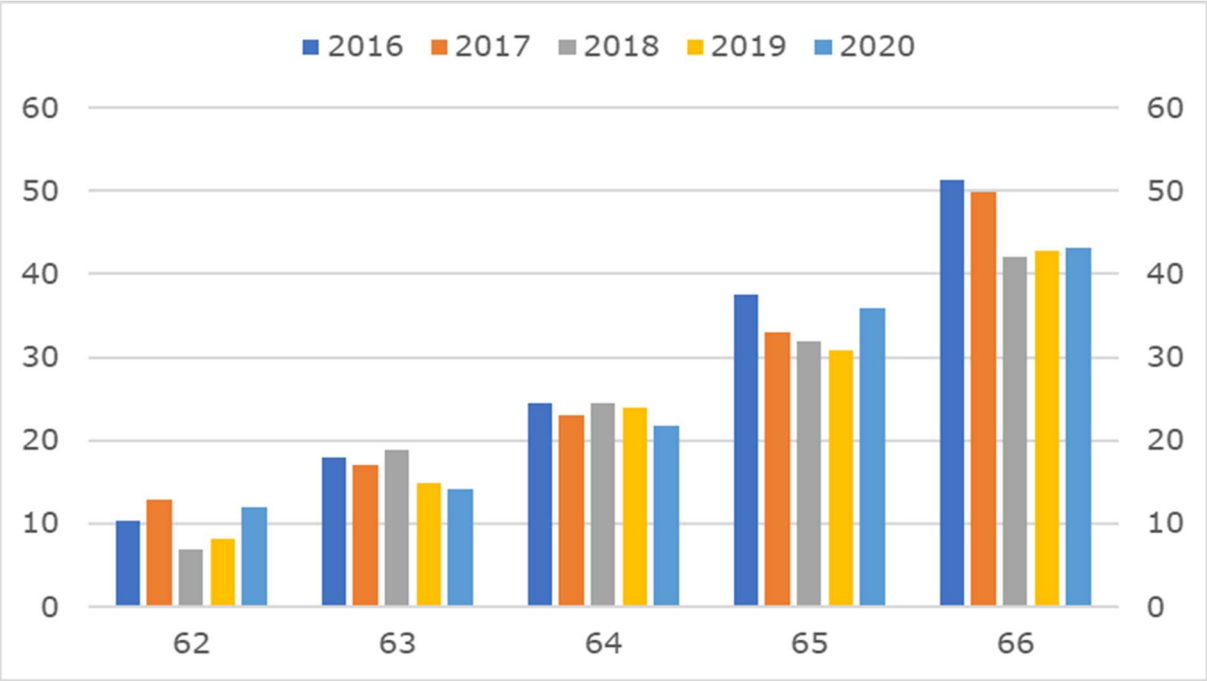

Kilde: KLP

Figur B.9 Uføreandeler i fellesordningen for fylkeskommuner. Kvinner. Prosent

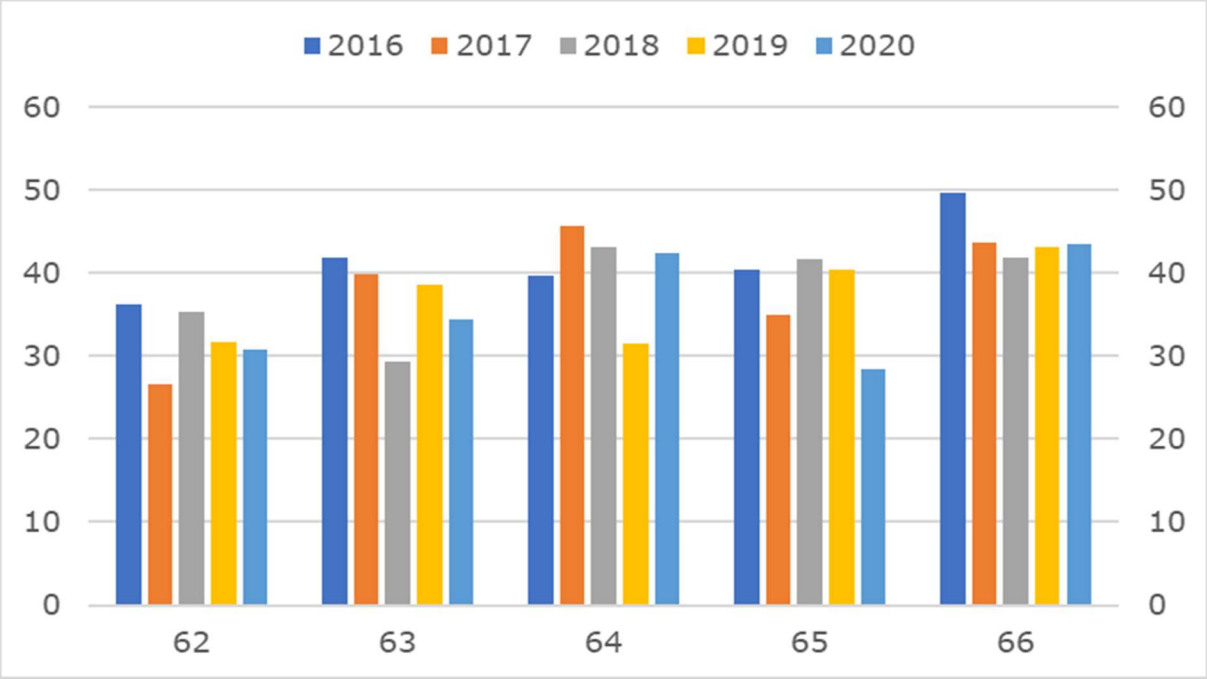

Kilde: KLP

Figur B.10 Uføreandeler i fellesordningen for fylkeskommuner. Menn. Prosent

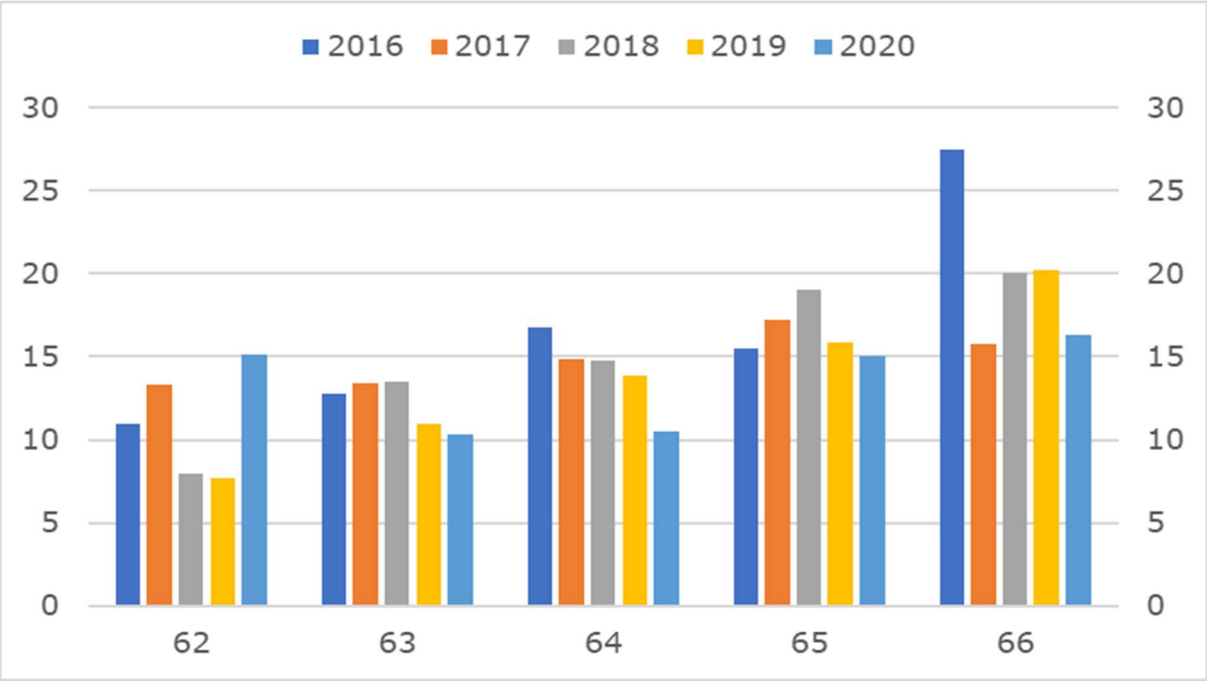

Kilde: KLP

Figur B.11 Uføreandeler i fellesordningen for sykepleiere. Kvinner. Prosent

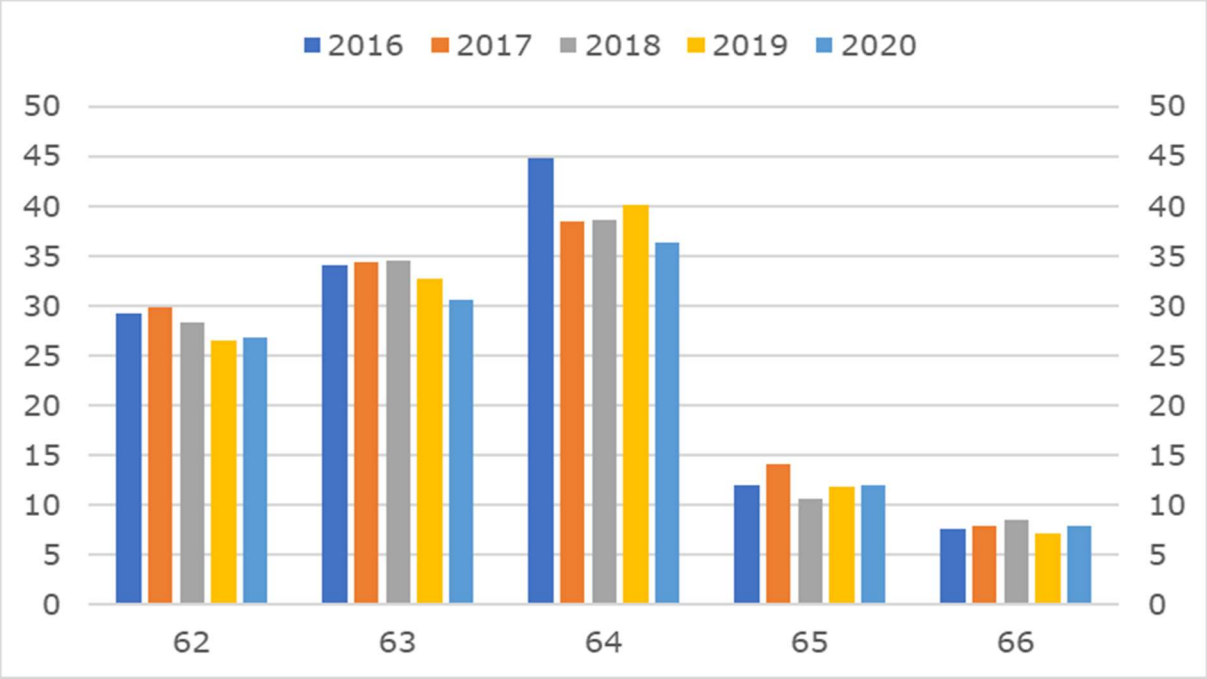

Kilde: KLP

Figur B.12 Uføreandeler i fellesordningen for sykepleiere. Menn. Prosent

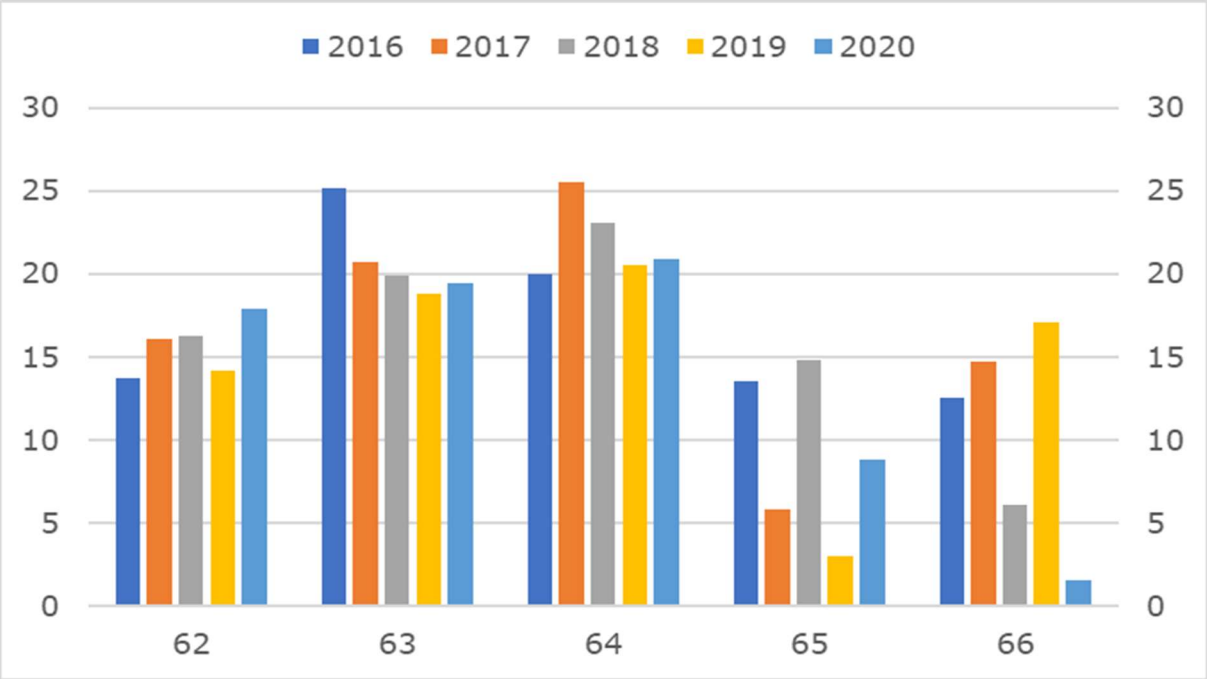

Kilde: KLP

Figur B.13 Uføreandeler i pensjonsordningen for sykehusleger. Kvinner. Prosent

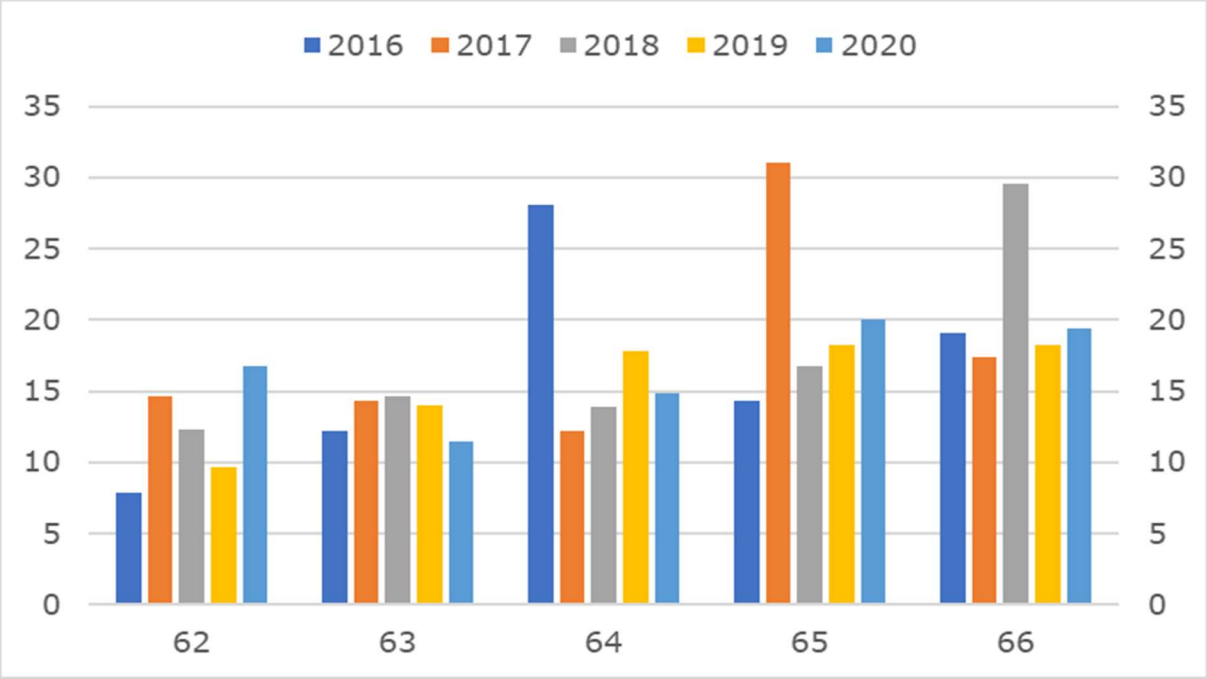

Kilde: KLP

Figur B.14 Uføreandeler i pensjonsordningen for sykehusleger. Menn. Prosent

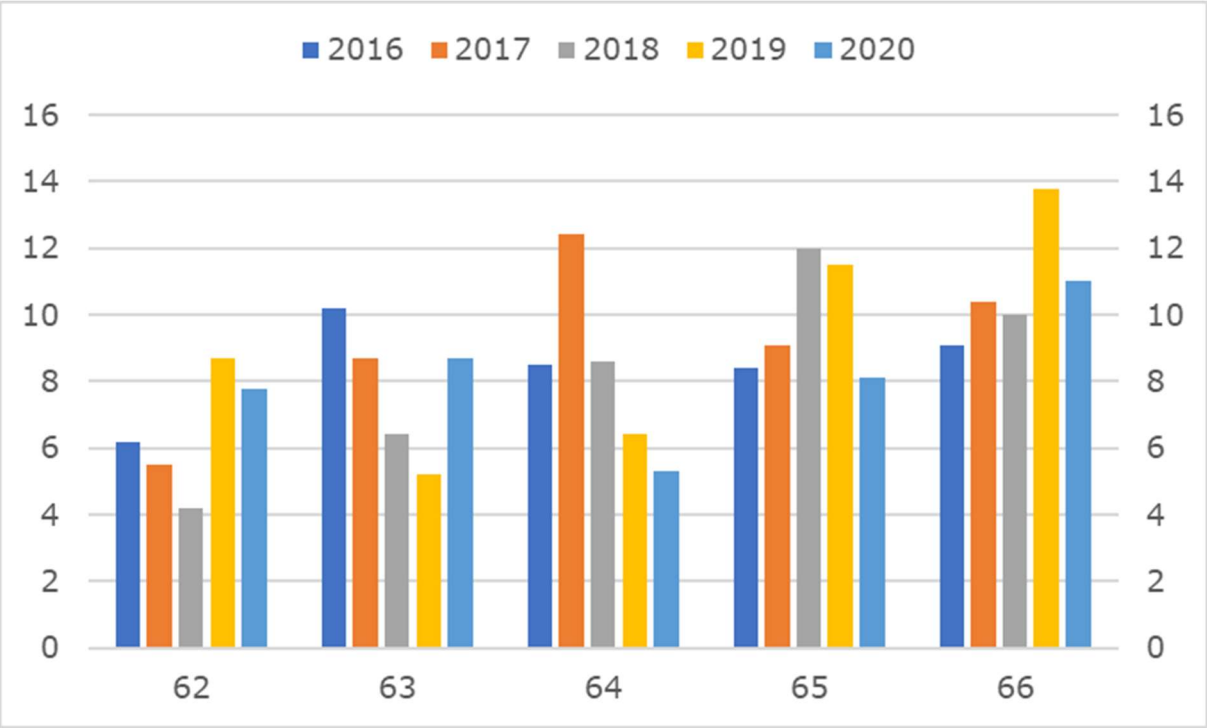

Kilde: KLP

Figur B.15 Uføreandeler i pensjonsordningen for statlige helseforetak. Kvinner. Prosent

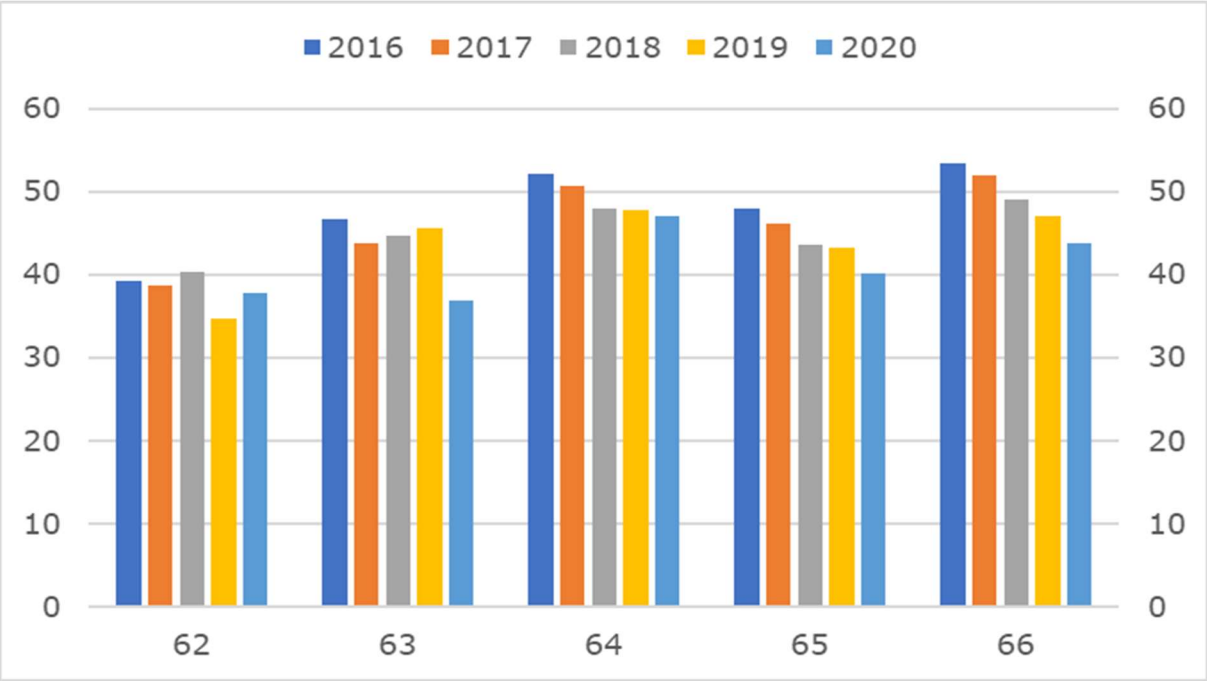

Kilde: KLP

Figur B.16 Uføreandeler i pensjonsordningen for statlige helseforetak. Menn. Prosent

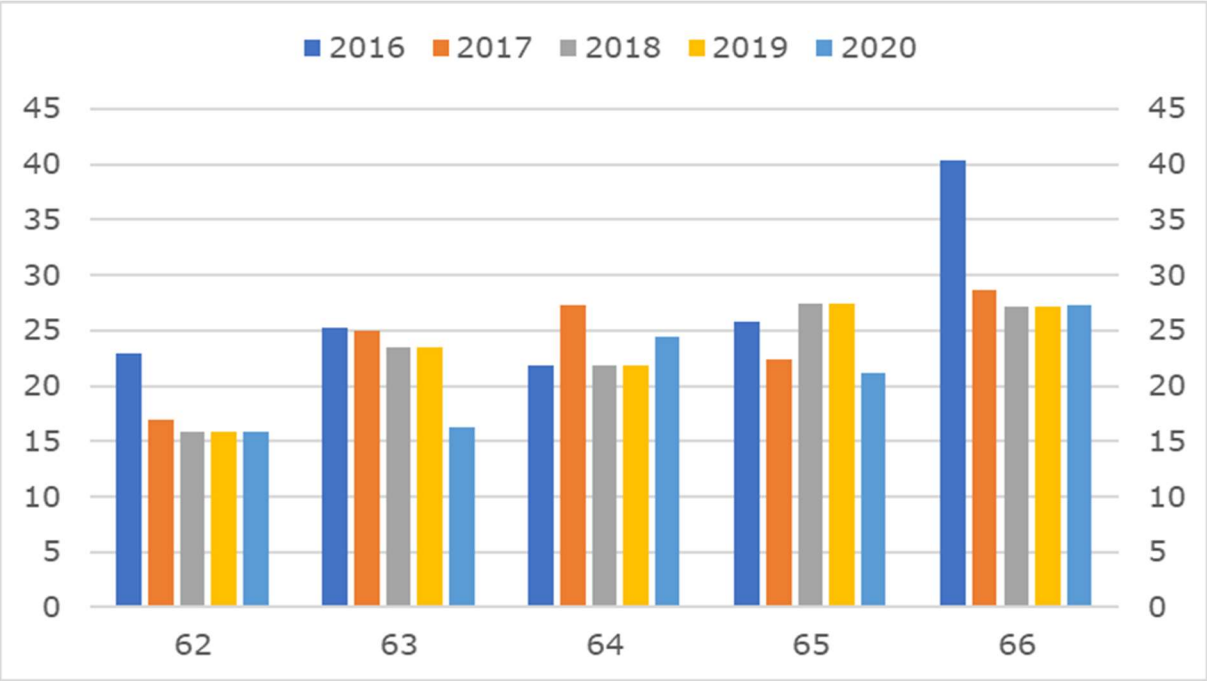

Kilde: KLP

Vedlegg 4 Oversikt over regelendringer i folketrygden knyttet til koronapandemien

DAGPENGER OG PERMITTERING

Endringer som gjaldt fra mars–august 2020:

- Redusert lønnspliktperiode for arbeidsgivere ved dagpenger under permittering, fra 15 til 2 dager.
- Full lønnskompensasjon opp til 6 G under permittering fra dag 3 til dag 20 i permitteringsperioden.

Endringer som gjaldt fra mars 2020–oktober 2020:

- Faglærte tredjelandsborgere hadde midlertidig rett til dagpenger (fra mai 2020).
- Midlertidig inntektsgrense senket fra 1,5 G til 0,75 G det siste året, eller fra 4,5 G til 2,25 G de siste tre årene.
- Utvidet maksimal varighet for dem som ellers ville gått ut maksimal stønadsperiode, tilsvarende for permitteringsperiode, slik at maksimal stønadsperiode forlenges til oktober 2021.
- Redusert krav til arbeidstidsreduksjon fra 50 prosent til 40 prosent.

Endringer som gjelder fra mars 2020 – juni 2021:

- Dagpengemottakere som tok arbeid i jordbruket mv., skulle bare føre halvparten av timene på meldekortet.

Endringer som gjelder fra april 2020–juni 2021:

- Midlertidig adgang til å kombinere dagpenger og utdanning uten avkorting av ytelsen.

Endringer som gjelder fra mars 2020–oktober 2021:

- 80 prosent kompensasjon opptil 3 G, deretter 62,4 prosent kompensasjon inntil 6 G.

Endringer som gjaldt fra mars 2020 – desember 2020

- Ingen ventetid på dagpenger.
- Graderte dagpenger gis når arbeidstiden i meldeperioden er redusert med minst 40%.

Endringer som gjelder fra februar 2021 – 30. september 2021:

- Midlertidig inntektsgrense senket fra 1,5 G til 0,75 G det siste året, eller fra 4,5 G til 2,25 G de siste tre årene.
- De som ble innvilget dagpenger med virkningstidspunkt før 20. mars 2020, og som fortsatt mottar dagpenger, skal fra 1. februar få økte satser lik den midlertidige forhøyede dagpengesatsen.
- Ingen ventedager på dagpenger.
- Redusert krav til arbeidstidsreduksjon fra 50 prosent til 40 prosent.
- Utvidet maksimal varighet for dem som ellers ville gått ut maksimal stønadsperiode, tilsvarende for permitteringsperiode, slik at maksimal stønadsperiode forlenges til oktober 2021.
- Mottakere av dagpenger som gikk ut av ordningen fra og med 1. november 2020 kan søke om å få forlenget stønadsperioden fra 1. februar til og med 30. september 2021.
- Forskrift om forskudd på dagpenger ble innført i mars og er videreført ut juni 2021.

SYKEPENGER

Endringer som gjelder til fra mars 2020 – og ut juni 2021:

- Rett til sykepenger ved fravær fra arbeidet på grunn av påvist eller mistenkt covid-19 eller lovpålagt karantene.
- Arbeidsgiverperioden redusert fra 16 til 3 dager for sykepenger ved påvist eller mistenkt covid-19 eller lovpålagt karantene.
- Ventetiden for selvstendige og frilansere redusert fra 16 til 3 dager for sykepenger ved påvist eller mistenkt covid-19 eller lovpålagt karantene, det vil si obligatorisk dekning fra 4. dag.

ARBEIDSAVKLARINGSPENGER

Endringer som gjaldt 16. mars–31. oktober 2020:

- Maksimal varighet knyttet til henholdsvis treårsgrensen (eventuelt fireårsgrensen) og de som er forlenget utover det (innenfor toårsgrensen) økes med 6 måneder for alle de som mottok AAP pr. 16. mars 2020, og alle nye tilfeller på AAP i løpet av perioden 16. mars – 31. oktober 2020.
- Maksimal varighet knyttet til fasen med venting på behandling av uføresøknad økes med 6 måneder.

Endringer som gjaldt 1. mars 2020–31. oktober 2020:

- Maksimal varighet knyttet til fasen som ordinær arbeidssøker, økes til 31. oktober 2020.

Endringer som gjelder 1. mars 2021–30 juni 2021:

- Maksimal varighet knyttet til fasen som ordinær arbeidssøker, økes til 30. juni 2021.
- De som etter 31. oktober 2020 har mistet retten til arbeidsavklaringspenger knyttet til fasen som ordinær arbeidssøker, kan søke om å ta opp igjen denne retten. De vil kunne få arbeidsavklaringspenger knyttet til fasen som ordinær arbeidssøker, fra 1. mars 2021-30. juni 2021.
- Ved lokalt besluttet hel eller delvis stengning av barnehage eller skole kan man bruke omsorgsdager ut over ordinær kvote dersom denne er brukt opp.

Endring som gjelder fra januar 2021:

- Kvotene for omsorgsdager dobles for 2021.
- Arbeidsgiver yter omsorgspenger for arbeidstaker de første 10 dagene.
- Selvstendig næringsdrivende og frilansere får omsorgspenger fra NAV etter 10 dager per kalenderår.